

# 8 Mart Dünya Kadınlar Günü



## Yaşasın Kadın Dayanışması

ГЪЭТХАПЭМ И 8 ДУНАЕ БЗЫЛЬФЫГЪЭМ ЯМАФЭ ОРОПСЭУ БЗЫЛЬФЫГЪЭМ ЯЗЭДЭЙЭНЫГЪ



ХӨАЖӨКЫРА 8 АДУНЕИ АХЭСА РЫМШ НАГЗАРАҚЭЗААТ АХЭСА РЕИДГЫЛАРА



8 МАРТ ДУЪНЕНАН ЮКЪАРА ЗУДАРИЙН ДЕЗДЕ ДЕКЪАЛ ХУЛД, ЗУДАРИЙН НАКЪОСТАЛ



ТАЕРГАЕИТТЫ МАЕЙ 8ДУНЕОН СЫЛГОЙМАЕКТЫ БАЕРАЕГ БОН БИРАЕ ЦАЕРАЕНТ СЫЛГОЙМАДЖЫ ИУДЗИНАД



Kadın, Yaşam, Özgürlük

Апъхэыс, Апъстазаара, Ахақәитра

Цыыхубз, Гъаццэ, Хуитыныгъэ

Бзыльфыгъэр, Щылэныгъэр, Фитныгъэр

Систаг, Дахар, Парлато

Сылгоймаг, Цард, Сæрибардзинад

Կին, Կեանք, Ազատութիւն

Genig, Abrum, Azadutin

Jin, Jiyan, Azadi

Oxorca, Skidala, Oxoşkva

Կնիկ, Կեանք, Ազատութիւն

Céniyé, Wéşiyé, Serbétiyé

Woman, Life, Freedom

Frau, Leben, Freiheit

Femme, Vie, Liberte

Mujer, Vida, Libertad

# JINEPS

Bağımsızlık Demokrasi Özgürlük Eşitlik Birlik



Çerkeslerin Özgür Sesi www.jinepsgazetesi.com 25 TL • 8 MART 2022



# Kadınlar yeni bir dünya düzeni istiyor



Kolaj: Zaina El-Said

## Ne zaman?

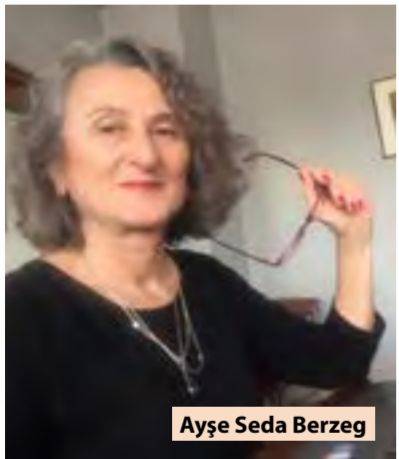
# HEMEN ŞİMDİ

2021 Mart sayısında yaptığımız gibi 8 Mart 2022 özel sayısını da Jineps kadınları hazırladı. Kadınlara, kurumların kadın temsilcilerine sorduk. Geçmişe de gittik, anavatan da...

Yalnız kadınların değil, farklı cinsiyetlerin, kimliklerin, renklerin, kültürlerin, yaşların yaşam hakkıdır muradımız. Farklılıklara saygı

duyabildiğimiz kadar varız. Kimliğimizi yarınlara taşıyabilmenin yolu, ileri demokrasiden geçer. Kadın, olmazsa olmazdır bu yolculuğun...

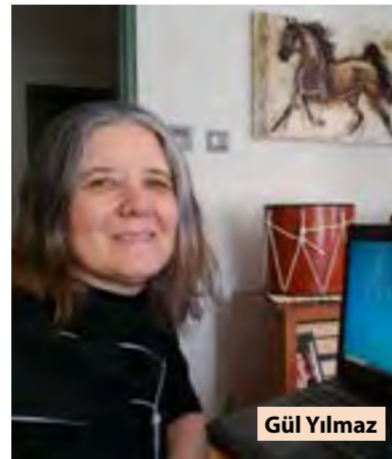
Bu özel sayıda kadınlara yönelttiğimiz sorular ve aldığımız yanıtlarla dünü birlikte anlamayı, bugünü birlikte karşılamayı ve geleceği birlikte üretmeyi hayal ettik.



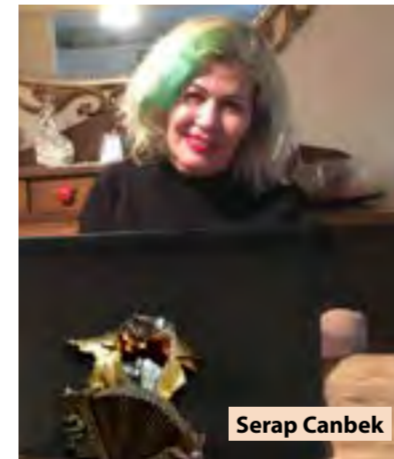
Ayşe Seda Berzeg



Birgül Asena Güven



Gül Yılmaz



Serap Canbek

Bu sayıyı Jineps Gazetesi Yayın Kurulu kadın üyeleri hazırladı.

Karanlığa teslim olmayacağız

Kadınlar yürüyor, mücadele büyüyor

Bağır herkes duysun, erkek şiddeti son bulsun



"Beni kapı paspasından ayıran duygularımı açıkladığımda insanlar bana feminist dediler" Rebecca West



# Kadınlara sorduk

A. Seda Berzeg

Pek çok kültürden kurumların temsilcisi kadınların yanı sıra ana vatandan ve Türkiye diasporasından kadınlara sorular yönelttik. Birbirinden farklı olsa da aynı zamanda birçok noktada ortaklaşan cevaplar geldi. Kimliğe, dile, çevreye, geleceğe dair çözümlerimizi ancak birlikte üretebileceğimizi bir kez daha gördük.

Yanıtları da birlikte

okuyalım, değerlendirelim, düşünelim istedik.

Jineps kadınlarının çıkardığı 8 Mart 2022 sayısını sadece abonelerimizle değil, çeşitli kurumlarda ulaşabildiğimiz tüm kadınlarla paylaşalım istedik. Katılarınızı, beğenilerinizi ve en önemlisi de eleştirilerinizi duyalım istedik.

Dünü birlikte anlamayı, bugünü birlikte karşılamayı ve geleceği birlikte üretmeyi hayal ettik.



Kolaj: Zaina El-Said

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Yalnızlıktan ve kendileri olmaktan utanmayan, her zaman ayakları üzerine sağlam basan, onurlu ve omurgalı duruş sergileyen, hayatının her döneminde dişilinden önce kişiliğini değerli kılan kadın benim için güçlü kadındır.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Benazir Butto her zaman dik duruşu, cesareti ve mücadeleci tavrı ile beğendiğim bir kadındı.

Fatma Özdemir (Ubih)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır?**

-Güçlü kadın özgüveni olan, sevgi dolu, kendi ayakları üzerinde sağlam duran, her koşulda çözüm yoluna giden bence.

Hayat Yılmaz (Adige)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır?**

yıllarda MeToo ve Susma Bitsin gibi dayanışma hareketlerinde net bir şekilde görüyoruz. Biz kadınların hayatın her alanında birbirimize inanmamız ve birbirimizi anlamamız çok önemli. Bu durumu özetleyen çok etkileyici slogan var: “Kadın kadının yurtdur.”

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Ben kadınların sayıca çok olduğu bir aileye sahibim. Bana ilham ve güç veren öncelikle ailedeki kadınlardır. Birçok kadın dostum, tanımasam da mücadeleleri ve başarılarıyla gururlandığım feminist, sanatçı ve bilim kadınları var elbette.

**-Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Kadınlar birlikte omuz omuza birbirini anlayarak güçleniyor. Örneğin 8 Mart’ta sokaklarda, hak mücadelesinde, siyasette son

Sezgin Taşyar Nart (Abaza)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Benim için güçlü bir kadın; motivasyonlu, gayesi olan, bıkmadan ve usanmadan hayatla mücadelesine devam eden kadındır. O, her başarısızlıktan sonra başarıyı getirir.

Bir kadının güçlü olması için kariyer sahibi olması gerekmez, o bir ev kadını da olabilir. Yani “güçlü kadınlar başarılı insanlar yetiştirir”.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Daima bana ilham veren bir kadın vardı. Genç bir kadın. On iki çocuğu olan. Hepsini büyüttü, eğitti. Bir öğretmen olarak, onun, torunlarına nasıl baktığını ve ilgilendiğini gördüm. Şefkatle, sevgiyle... Kendisi benim gözümde çok güçlü bir kadındı. Her şeyini çocuklarına ve torunlarına adadı. Onu genç yaşta kaybetmemize rağmen tüm çocuk ve torunları başarılı ve güçlü insanlar oldu.

Silvia İşleyen (Adige) - Kfar Kama

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Abhaz Dernekleri Federasyonu (ABHAZFED) Yönetim Kurulu 15 üyeden oluşmakta olup bu sayının 2’si kadın, 13’ü ise erkektir. Önceki dönem YK ise 3 kadın 12 erkek yönetim kurulu üyesinden oluşmaktaydı. Günümüze kadar bakıldığında ise federasyonda hiç kadın başkanın olmadığını görmekteyiz.

## ABHAZ DERNEKLERİ FEDERASYONU

Bu sayılar kadın temsili için yeterli değildir elbette. Ancak ABHAZFED’i oluşturan derneklerin üyelerine bakıldığında kadın üyelerimizin azımsanmayacak varlığı da bize güç katmakta ve ileride yönetim kurulunda

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır? Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Kendi ayakları üzerinde durabilen kadın güçlü kadındır. Akıllı, üretken, yetenekli ve özgüvenli olursa kadın güçlü olur.

Her ortamda hiç çekinmeden kendini ifade eden, kendini ezdirmeyen, hedefleri olan ve bu hedeflere ulaşmak için elinden gelen her şeyi yapan, dürüst, samimi, cesur, başarılı ve güzel kadınları çok takdir ediyorum ve örnek almaya çalışıyorum. Bir de kendi olan kadınları seviyorum.

Nermin Aygün (Çeçen)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır?**

-Bence güçlü kadın değil, mücadele eden kadındır; eşiyile, çocuklarıyla, işiyle, politik ise, feodal bir ailede yetiştiyse, bunlarla mücadele eden kadın güçlü bir kadındır.

**-Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Her şeyden önce kadının özgüveni olmalı, kendini geliştirmeli ya da değiştirmeli, sosyal olmalı, eleştiriye açık olmalı ve çalışan bir kadın olmalı. Bir kadın ekonomik özgürlüğünü kendi kazanmalı, eşinin eline bakmamalı ve tahakküm altında olmayan kadın her zaman güçlü ve başarılı olur.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri**

Ani Kalk (Ermeni)



değildir. Kadın kendi çalışması, gayreti ve isteğiyle var olmak istediği her yerde var olmalıdır.

Abhaz toplumu kadını ve erkeği eşit statüde düşünen ve kadına önem veren bir toplum olması nedeniyle yaşamın her alanında kadın temsiliyi önemsemektedir. ABHAZFED’de gelecekte daha çok gönüllü kadının yönetim kurulunda görev alması dilek ve kanaatindeyiz. Teşekkürlerimizle.

Çiler Girgin Aşumhaa ve Selma Bayrak Vanac-Pha ABHAZFED YK



**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Ancak “çalışırsa” güçlü olur kadın bence. Gözyaşını kendi silen, düştüğü yerden kimseden yardım beklemeden ayağa kendi kalkan, kimsenin sevgisine ihtiyaç duymadan kendini seven kadın güçlüdür.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Kendi işini kendi halleder. En zor durumda bile kendi üstesinden gelir her zorluğun. Kendi yaralarını sarmayı bilir...

Zulay Duha Saydam (Çeçen)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır?**

-Özsaygı ve özsevgiye sahip, kendini keşfeden ve geliştiren her karakter, güçlüdür.

**-Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Çocuklukta bize nasıl davranıldığına uyum sağlarız ve bu bilgiyi farkında olmadan tüm hayatımıza taşıyoruz. Eksik olduğumuz duyguyu başka kavramlarla doldurmayla çalışırız. Kendini gerçekleştirmek, bu eksiklik duygusuyla yüzleşmek ve yeniden tanımlamaktır. İnsan, kendini tanıdığımda güçlenir.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Herkesin kendince bir ifade yöntemi var, benimkisi de sanat. Sanatta güçlü olmak; ifade ettiğiniz bir tema, etkileyici bir tarz ve kendinize özgü bir tavrınızın olması demektir. Son dönem avangard tarzda olan “Kırmızı Alarm” serim de bana ilham veren kadınların kendilerini nasıl gördüğü ve başkaları tarafından nasıl algılandığıyla ilgili. Kendimize nasıl bir sıfat veriyorsak, oyuuz.

İrme Mamsirati (Oset)

**-‘Güçlü’ kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın ‘güçlü’ olur?**

-Tüm insanlar gibi kadınlar da güçlerini kendi karakterlerinden, birikimlerinden, eğitimlerinden ve motivasyonlarından alırlar. Kendi ayakları üzerinde duran, güçlerini bir erkeğin parasından veya unvanından değil, sadece kendi sahip olduklarından alan kadınların çoğalması gerekiyor toplumda. Kadının üzerinde otorite kurulmasının, kişisel gelişimlere ya da bir hayalinin peşinde gitmelerinin üzerindeki engellerin kalkması için, yetişme çağlarından itibaren kız çocuklarının iç güçlerinin gelişiminin aileleri tarafından desteklenmesi gerekir. Evet, eğitilmiş kadınlar dahi kendilerinden daha az kapasiteye sahip olan erkeklerin, özellikle de kocalarının, gölgesinde bırakılmak isteniyorlar. Kadınların yükselmesi üzerinde “camdan tavan”, yani yokmuş gibi görünen ve aslında yukarıya çıkıldığında çarpacakları, engeller var. Kadınların, “Hayır! Ben buradayım ve beni sadece ben olduğum için ve yeteneklerim için görmek zorundasınız!” demeleri gerekiyor. Kadınların kurtuluşu eğitim

ve yükselen bilinçte.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Rol modelim olan spesifik bir kadın yok. Kendi ayakları üzerinde duran, güçlükleri aşmak için sınırları zorlayan ve üreten tüm kadınlar rol model olarak alınmalı. Ancak güçleriyle bana ilham veren kadınlar var. Örneğin, tahsil sahibi olmamalarına ve daha önce yaşadıkları kasabaların bile dışına çıkmamış olmalarına rağmen, 1980 darbesi sonrası farklı şehirlerdeki hapisanelerde yatan devrimci çocuklarının ve kardeşlerinin arkalarında duran, onlara güç veren, bütün maddi ve manevi güçlerini onlar için harcayan, hapisane ziyaretlerinde anadillerinde konuşmalarına izin verilmeyen, yılmadan mücadele veren annem, anneannem ve babaannem mücadeleci anlamında bana çocuk yaşta yol göstermişlerdir. Cesur ve kararlı kadınlar bir araya gelseler, dünyanın tüm dengelerini iyice doğru değiştirebilirler.

Eylem Bostancı (Laz)



**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

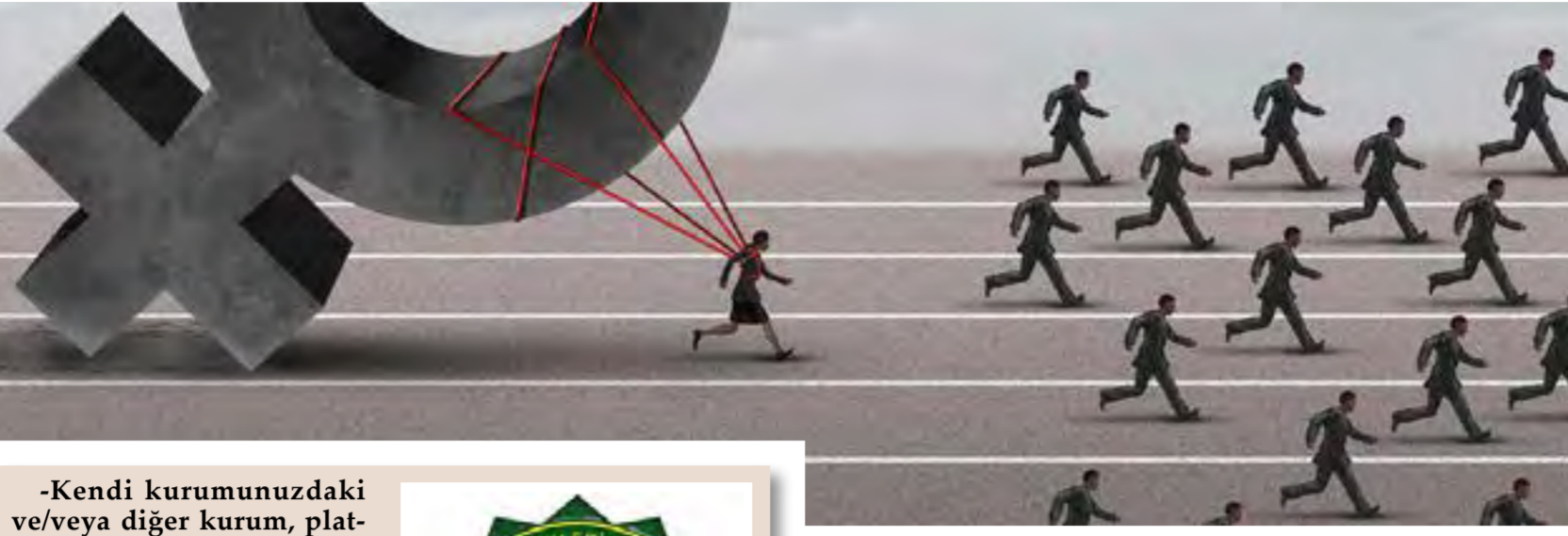
-Bu soruya iki kurumla ilgili yanıt verebilirim. Ankara Çeçen Derneği’nin yönetim kurulundayım. Yö-

netim kurulunda olmamı ısrarla erkek arkadaşlar istedi. Kadınlardan talep gelse hayır demezler. Kadınlarımız belki de bu konularla uğraşmayı sevmiyorlar. Bu biraz da kültür meselesi. Kimse çok sevmiyor bu işlerle uğraşmayı aslında bir yandan da. Herkeste bir tembellik var. Armut piş, ağzıma düğ misali.

Kadın kotası uygulaması ile kadın, bazı platformlarda kurumlarda kendine bir nebze de olsa yer bulup sesini duyurmaya çalışıyor. Yeterli mi, asla yeterli değil.

Nermin Aygün  
Ankara Çeçen Derneği  
YK Üyesi





**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Yarım asra yakın, kadın kuruluşlarında ve sosyal çevrede aktif olarak rol aldım. Bağımsız kadın kuruluşlarında başarılı işler ortaya koyduk. Bu zaman zarfında kadın olarak çalışmanın bir güçlüğü yaşamadım. Karşı cinsin de her zaman desteğini aldık. Kadın ve erkeğin cinsiyetlerine has, fiziksel ve ruhsal yapılarına bağlı olarak farklı özellikler taşıdıklarına, cinsiyet üstünlüğü olmadığını inanıyorum.

Kurum, platform ve dernek gibi, kadın ve erkeğin bir arada olduğu ortamlarda kadın temsiliyeti maalesef yeterli değildir. Bunun en önemli temel nedenleri, toplumsal ve kültürel (ataeril yapı öncelikli) yapıların kaynaklanmaktadır. Diğer önemli neden de kadınların kişisel tercihleridir. Özellikle kültürümüzde, kadının erkekler karşısında aşırı mütevazı davrandığını düşünüyorum.

Dernek ve vakıf türü kurumlarda "kadın kotası" koymak insan hak ve özgür-



lükleri ve de demokrasi adına bence doğru bir yöntem ve çözüm değildir. Kadının sosyal dünyada yerini almasına engel olan durumların ortadan kaldırılması daha doğrudur. Cinsiyet farklılığını ortadan kaldıracak insanı yasalar, eğitim ve insanların rollerini gerektiği şekilde yerine getirmeleri önemli çözüm yolları olabilir. Görevler, yetkili ve donanımlı kişiler tarafından üstlenilmesi ve gerektiği şekilde yerine getirilmelidir.

Kadınlarımızın sosyal dünyada olmaları gerektiği noktada olmaları dileğiyle istedikleri oranda yer alabilmeleri dileğiyle Dünya Kadınlar Günü'nü kutluyorum.

**Ayşe Pişkin**  
**Çerkes Dernekleri Federasyonu (ÇERFED)**  
**YK Üyesi**



**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-İstanbul Abhaz Kültür Derneği çatısı altındaki kadın temsiliyetini şu an için yeterli buluyorum fakat zamanla daha da artmasını diliyorum. Bizim toplumumuzda kadına verilen değerden dolayı kadınları-

mız dernek içerisinde aktif görevlerde bulunmuşlardır. 1967 yılından beri faaliyet gösteren derneğimize üç değerli kadın büyüğümüz başkanlık da yapmıştır.

Derneğimizde bir önceki dönem başkanlık yapan Şamil Ertaş, AGUBİLRA isimli kadın grubunun kurulmasına önderlik etmiştir. Bu grup daha sonra güzel projelere imza atmıştır. Bu projelerin zamanla daha da artacağından şüphem yok.

Kadın kotasının uygulanmasını ben kabul etmiyorum. Kadınlarımızın özveri ve çalışkanlığı ile ellerinin değdiği her yerde başarıların artmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum.

**Elif Tapşın Berkkan**  
**İstanbul Abhaz Kültür Derneği**  
**Başkan Yardımcısı**



**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Biz, Kafkas Dernekleri Federasyonu (KAFFED) Yönetim Kurulu'ndaki kadın üyeler, kurulumuzda %30'u aşan kadın temsili oranıyla düşünmeye ve üretmeye devam etmek üzere yola çıktık ve bu doğrultuda çalışıyoruz. Büyük bir sivil toplum çatı örgütü olarak kendi bünyemizde sağlamış olduğumuz kadın temsili büyük ölçüde tatmin edici ve nitelikli olmakla birlikte, federasyonumuzda kadın temsili oranı çok daha yüksek oranlara ulaşması önemli önceliklerimizden biri olarak durmaktadır. Bunun yanı sıra hâlâ birçok derneğimizde, diasporadaki diğer Çerkes sivil toplum örgütlerinde ve ülke genelindeki sivil ve kamusal alanda kadının hem nicelik hem de nitelik olarak temsili yeterli olduğunu söylemek neredeyse imkânsız. Aynı durumun ne yazık ki Anavatan bileşenleri için de geçerli olduğunu görüyoruz. Nitekim bu tabloyu ulusal ve uluslararası örgüt ve kuruluşlar da kayıt altına almıştır. Şöyle ki;

• Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) verilerine göre, Türkiye cinsiyet eşitliği açısından 156 ülke arasında 133. sırada yer almaktadır.

• Türkiye parlamentosunda kadınların temsili %17'dir ve toplam 600 milletvekili arasında sadece 103 kadın

milletvekili bulunmaktadır.

• Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) ve Parlamentolar Arası Birlik'in (IPU) paylaştığı Siyasette Kadın Haritası'nın 2021 yılı verilerine göre, Türkiye parlamentolarında kadın milletvekili oranı sıralamasında 122. sıradan 129. sıraya gerilemiştir. Dünyada ulusal parlamentolardaki kadın milletvekili oranı %25,5 iken Türkiye'de %17'dir.

Veriler dünya genelinde parlamentolarda, bakanlıklarda, devlet ve hükümet başkanlıklarında kadın oranının arttığını ancak kadın temsili oranının hâlâ yetersiz olduğunu ortaya koymuştur. Haritaya göre, tüm dünyada siyasi temsilde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda istenen seviyeye hâlâ ulaşamamıştır.

Aynı şekilde kadın istihdamına ilişkin veriler de oldukça çarpıcı bir tablo sunmaktadır:

• Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2021 yılında paylaştığı "İstatistiklerle Kadın" verilerine göre, erkeklerin istihdam oranı %65,6 iken kadınların istihdam oranını sadece %28,9'dur.

• Türkiye İstatistik Kurumu'nun Kasım 2021 dönemine ilişkin açıkladığı işgücü istatistiklerine göre, üç kadından ikisi işsizken, üç erkekten biri işsiz durumda. Kadınlar da işsizlik oranı bir önceki aya göre 0,6 oranında artarken, 32 milyon 280 bin kişilik kadın nüfusunun sadece 11 milyonu işgücüne dahil.

Kadınların 1 milyon 597 bin kadarı işsiz.

• Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Strateji Ge-

liştirme Başkanlığı'nın Aralık 2021'de paylaştığı verilere göre, kadın nüfusundaki yaklaşık %25'lik artışa rağmen, "çalışma çağı nüfusu"ndaki kadınların işgücüne katılma oranı 18 yılda yalnızca %3 oranında artış göstermiş ve 2002 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %27,9 iken, 2020 yılı itibarıyla bu oran %30,9 olmuştur.

• Dünya Ekonomik Forumu 2021 Raporu'na göre, Türkiye'de kadın girişimciler, girişimciler ekosisteminin yalnızca %13'ünü oluşturuyor. Dünya genelinde ise bu oranın %34 seviyesinde olduğunu belirtiyor. Raporda ayrıca, etkisi devam eden küresel salgının, kadınlar ve erkekler arasındaki uçurumun daha da artmasına neden olduğu kaydedilmiştir.

Kadın girişimcileri destekleyen Future Females hareketinin Ankara ayağı, bu oranın bu denli az olmasını kadınların sermaye ve borç yönetimi süreçlerine dair var olan toplumsal şüpheye, yani kadınların ticari yaşamda başarılı olamayacaklarına ilişkin toplumsal önyargıya ve aileden gelebilecek yatırımların yarımlanmasında kadınların genelde kadınlara değil de öncelikle erkek aile üyelerine yapılmasına bağlıdır.

Diğer önemli bir konu da kuşkusuz acilen durdurulması gereken ve önleyici politikalar üretilemesi hayati önem taşıyan kadın cinayetleri. Birleşmiş Milletler verilerine göre kadın cinayetlerinde Türkiye 151 ülke arasında 67. sırada yer alıyor. Son 20 yılın en önemli kazanımlarından olan ve imzacısı olduğumuz

"Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi", diğer adıyla "İstanbul Sözleşmesi"nin feshi genelde kadına yönelik politikalara, özde ise kadına karşı şiddet, kadın cinayetleri ve cinsiyet eşitliğine ilişkin yürütmenin bakış açısını daha görünür hale getirmiştir. Ve bu kadar önemli bir kazanımın Türkiye kadınlarının bir gecede elinden alınması her geçen gün artan kadına yönelik şiddet faillerini şüphesiz daha da cesaretlendirmiştir.

Feshedilen İstanbul Sözleşmesi'nin amaçlarının hatırlanması, sorunların çözümünde neyden mahrum olduğumuzun anlaşılması açısından son derece önemlidir. İmzacı ülkelere etkin yükümlülükler getiren bu amaçlar şöyledir:

• Kadınları her türlü şiddete karşı korumak ve kadına karşı şiddet ve aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak.

• Kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve kadınları güçlendirmek de dahil olmak üzere, kadınlarla erkekler arasında önemli ölçüde eşitliği yaygınlaştırmak.

• Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin tüm mağdurlarının korunması ve bunlara yardım edilmesi için kapsamlı bir çerçeveye, politika ve tedbirler tasarlamak.

• Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet ortadan kaldırma amacıyla uluslararası işbirliğini yaygınlaştırmak.

• Kadına karşı şiddet ve

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sizce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Kadınlar, yaşamın kendisidir ve yaşamı her alanda en ön saflarda savunmalıdır. Çünkü kadının yer olmadığı hiçbir mücadele zafere ulaşamaz.

Bizim kadınlarımız da erkeklerimizle yan yana, el ele yürümeliyiz, sorumluluklar almalıdır mücadelede. Geride durduğumuzda, sadece izleyici olduğumuzda, zincirlerimizi kırmadığımızda geleceği inşa edemez, yaşamı güzelleştiremeyiz.

Çerkes toplumunda, evlenip yuva kurduğunda soy ismini (sülale ismi) koruyan kadınların yeri, idealize etmesek de, her daim eşit hak ve hürriyete dayalı, saygın ve kişilikli olmuştur.

Ancak kadın-erkek ilişkilerimizin akıp giden hayatın ve ulusal mücadelenin ihtiyaçlarına göre gözden geçirilmesi gerektiği de bir gerçektir. Bir soyutlama yapmak gerekirse, "işbölümü" veya "görev bilinci" temelinde örgütlenmiş olan Çerkes kadın ve erkek ilişkilerini yeniden tanımlamak, "eşit sorumluluk" eklenmesine oturtmak gerektiğini düşünüyorum.

Yoksa, zaman zaman yakındığımız, "kadınlarımızın yeterli kadar dernek ve kurumlarımızda yerlerini al/a/mamaları sorunu"nu aşmamızın da mümkün olmadığını düşünüyorum.

Çünkü evden, çocuklardan, mutfaktan sorumlu olan bir kadının hayatın diğer alanlarında öne çıkması, yeteneklerini sosyal, siyasal alanda kullanması mümkün değildir.

Yani sorun, kadınlarımızın ulusal meselelere "ilgisizliği" değildir, kotaların yarırlı olabilir, ama sorun böyle basitleştirilmemelidir. Kadın daha çok hayatın içinde olmalı, toplumsal ilişkilerimiz bu ihtiyaca göre yeniden örgütlenmeli, kafa yapılarımız değişmelidir. Yoksa, koyulan kotalara ihtiyaca cevap



verecek kadın arkadaş bulmak gerekecektir.

Toplumumuzda bu "görev bölümü" o kadar derindir ki, hemen hemen bütün etkinliklerde bazı işleri erkeklerin kadınlardan beklediklerini, kadınların da "kadın işi" olarak bilinen işler için kendiliklerinden inisiyatif aldıklarını görebilirsiniz.

Çerkesya Hareketi olarak, bütün örgütlülüklerimizde, bunu bilince çıkarmaya, ilişkilerimizi yeniden tanımlamaya, kadınlarımızın daha çok sorumluluk almaları için çalışıyoruz.

Mesela gençlerimiz, geçen sene örgütledikleri "Gençlik Kampı"nda güzel bir pratiğe imza attılar. "Ev işi kadın işi değildir" diyerek kamp boyunca bütün mutfak, yemek, temizlik gibi işlerin sorumluluğunu aldılar, kadınların bu işlere el sürmelerine izin vermediler.

Hemen hemen bütün birimlerimizde kadınlarımızın yönetici pozisyona gelmeleri için de özel bir çaba gösteriyoruz. Yönetim kurullarımızda mutlaka kadın arkadaşlarımız da görev ve sorumluluk alıyorlar. "Eşbaşkanlık" sistemiyle kadınlarımızı sorumluluk almaya, gündeme dair alınacak her kararda fikirlerini açıkça, özgürce dile getirmeye teşvik ediyoruz.

Kadınlarımızın hak ettikleri konularda, yaşamın her alanında ve mücadelenin içinde; örgütleyen, kıvılcıyı yakan, büyüten ve zafere ulaştıran olmalarını gönülden istiyor, bu konuda vazgeçemeyeceğimiz hiçbir ayrıcalığımızın ve önyargımızın olmaması gerektiğine inanıyoruz.

**Hatko Semanur**  
**Çerkesya Hareketi adına**



lar yoluyla ve yürütme eliyle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sadece kamusal alanda değil özel sektörde de istihdam konusunda kadın kotası uygulamasının hayata geçirilmesi, kadına yönelik şiddet de dahil olmak üzere birçok sorunun çözümünde önemli bir adım olacaktır.

Kuşkusuz bu noktada biz kadınların talepkâr ve kotaları zorlayacak düzeyde katılımcı olmamız da oldukça önemlidir. Gerek toplumsal yapının bize yüklediği rollerin gerekse bu yapıya bağlı olarak kendimize ördüğümüz duvarların ötesine geçmek, inisiyatif almak ve görünür olmaya çalışmak noktasında kararlılığımızı sürdürmeliyiz. Kadının varoluşu bir yönüyle de 'iktisadi ve sosyal yaşamda' rol almaktaki kararlı duruşuna bağlıdır. Bunun için de bir arada olmak, üretime, iktisadi yaşama katılmak için atılabilecek adımları çoğaltmak önemli. Unutmamak gerekir ki tarihteki bütün kazanımlar büyük dayanışma örnekleriyle elde edilmiştir. Dayanışma kuvvetlendirir. Yaşasın kadın dayanışması!

**Şenay Dalkılıç Çalışır,**  
**KAFFED YK Üyesi**





**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Kurumumuzda kadın temsiliyeti maalesef çok düşük. Bunun nedeni kadın katılımının az olması ve yönetimde bulunmak istememeleri (Biz dernek olarak kadın katılımının artmasını istiyoruz).

Dernek ve vakıflarda kadın kotası, olumlu yönde uygulanmalı.

Kadınların STK'lara katılımı gerçek bir demokrasinin önkoşuludur.



Jale Yanık  
Laz Kültür Derneği  
YK Üyesi

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Yeterli bulmuyorum tabii ancak derneğimizin yönetiminde kadınlar çoğunlukta.

Dernek ve vakıflarda kadın katılımının çoğunlukta olması avantajdır, kota uygulamasının kadınların katılımı açısından faydalı olacağı kanısındayım. Gürcü kültüründe kadınlar her zaman ön plandadır.



Havva Aydın  
Gürcü Kültür Merkezi Derneği YK üyesi

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği (HADİG), yok olmak üzere olan Hemşince diline ait kültür ve sanat üretimleri yapmak amacıyla yola çıkan bir dernek. Hemşince yazılı bir dil olmadığı için günümüze sadece konuşarak aktarılabilir ve anadil olarak yeterince sürdürüldü. Şüphesiz bu aktarımın temel unsurları ve aktarımcıları kadınlar.

En doğal yollarla, herhangi bir çaba olmadan gelişen bu aktarım, kırdan kente göçle birlikte maalesef dili ve aktarım şeklini olumsuz etkiledi. Bu etki sonrasında, GOR / HADİG gibi kurumsal kimlikler aktarımın devamı için çalışmalarına başladı fakat temel unsur kadın, çoğunlukla bu kurumsal kimliklerde yeterince faal olamadı. Bu da sürecin oldukça yavaş ve zor ilerlemesine neden oldu. Sanırım asimile olmuş dil gruplarının kurumsal kimlikleri arasında, yönetim kurulunda 5 kadın olan ve başkanı kadın olan tek yapıyız



fakat temel üretimler erkekler tarafından yapılıyor.

Kitaplar, sözlük çalışmaları vb. Bu gibi üretimler ciddi emek isteyen, vakit ayrılması gereken konular ve kadınların gün içindeki uğraşları (ev işleri, çocuklar, iş hayatı gibi) erkek dünyasına göre daha yoğun olduğu için bu alanda asıl aktarımcılar yer değiştiriyor. Sivil toplum kuruluşları, kota uygulaması yerine, temelde kadının yaşadığı problemleri çözmek üzerine daha fazla odaklanılabile otomatik olarak kadın, günlük operasyonlarını azaltıp hayatın farklı noktalarına çıkaracak olursak 2011 yılında Zaza Dil ve Kültür Derneği kuruluşunda yönetim kurulunda kadın bulunmuyordu. 2014 ve 2017 kongrelerimizde ne yazık ki yönetim kurulunda sadece bir (1) kadın yer alabildi. 2020 yılındaki kongremizde ise yönetim kurulunda dört (4) erkek üyeye karşı üç (3) kadın üye yer alabildi. Demokrasinin tam anlamıyla yerleşebilmesi kadın

Neşenur Altunkaya  
HADİG YK Başkanı

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Tarih boyunca neredeyse bütün toplumlarda ataerkil cinsiyetçi yaklaşım kadını ikinci sınıf vatandaş olarak görmüştür. Kadın anne, eş olarak eve hapsedilerek kamusal alanda yer alması engellenmiştir. Endüstri Devrimi ile birlikte sanayide ucuz işçi olarak çalıştırılarak ikinci kez sömürülmüştür. 19. yy ortalarında başlayan kadın hareketiyle birlikte kadınlar

toplumda görünür olmaya başlamış olsa da günümüzde gerek iş yaşamında gerek kamusal ve siyasal alanda erkeklerle eşit oranda yer bulamamaktadır. Bu bağlamda kendi kurumumuzdan yola çıkacak olursak 2011 yılında Zaza Dil ve Kültür Derneği kuruluşunda yönetim kurulunda kadın bulunmuyordu. 2014 ve 2017 kongrelerimizde ne yazık ki yönetim kurulunda sadece bir (1) kadın yer alabildi. 2020 yılındaki kongremizde ise yönetim kurulunda dört (4) erkek üyeye karşı üç (3) kadın üye yer alabildi. Demokrasinin tam anlamıyla yerleşebilmesi kadın

**Bedenimiz, emeğimiz, kimliğimiz bizimdir**

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

Kurumumuzda ve bulunduğumuz diğer kurumlarda kadın temsiliyeti elbette istediğimiz düzeyde değil. Bununla birlikte, kadını görünürleştiren ve var olan her yapının bir parçası haline getiren eşbaşkanlık sistemi gibi uygulamalar kadınların yönetiminde yer almalarını desteklemekte ve onlara alan açmaktadır. Bunun dışında, kadınların çalışmalarında yer alması gerektiğine yönelik tavır ve tutum da olumlu bir etki yaratmaktadır.

Bu, dışarıdan bakılınca, gereklilik olduğu için yapıyor gibi görünse de ve böyle eleştiriler olsa da, nihayetinde pratikte kadınların söz sahibi olmalarını ve güçlenmelerini sağlamaktadır. Kadınlar, açılan bu gediklerle buldukları konulara doldurmakta ve kendilerini göstermektedirler. Nihayetinde kadınlar yer aldıkları kurumları değiştirmeye ve dönüştürmeye zorlanmaktadır. Yukarıdaki yeterlilik bahsi yalnızca kadınların nicelik olarak yeterli sayıda olup olmaması şeklinde değil, aynı zamanda kurum kültürünün ataerkil ve eril kalıpları yıkıp yıkamadığı ve gerçek bir dönüşüm geçirip geçirmediği şeklinde okunursa, bu yeterlilik sorununun ne kadar yazgın olduğu ve daha pek çok kurumu pençesine almış olduğu görülür.

Buradan, "Dernek, vakıf türü kurumlarda sizce ka-



dın kotası uygulanmalı mı? Neden?" sorusuna geçerek; içinde bulunduğumuz ataerkil ve erkek merkezli sistemde kadınlara bir alan açmak, kimi durumlarda onlara cesaret vermek ve kendilerini gösterme imkânı sağlamak bakımından bizce kadın kotası olmalıdır ve uygulanmalıdır. Buna yönelik eleştirileri anlamakla birlikte, cinsiyetler arası tam eşitliğin tesis edildiği koşullarda yaşama-maktadır. Hepimiz her yerde tam eşitliği içselleştirmiş olsak ve toplumda bu koşullar mevcut olsa, o zaman zaten kota uygulaması gereksizleşirdi. Halihazırda kadınların bir adım geriye çekildikleri veya bir miktar dahi kararsız kaldıkları durumlarda dahi var olan alanların erkekler tarafından hızla doldurulduğunu, kadına yer bırakmayacak bir yapıya doğru hızla kayılabildiğini ve kadınların kendilerini en temel konularda, örneğin bedenlerini ilgilendiren kararlar vs., dahi söz hakkı tanınmadan tartışmanın nesnesi haline çok kolay gelebildiklerini ve böyle bir ortamdan söz ettiğimizi unutmamız gerekmektedir.

Remziye Alparlan  
İstanbul Kürt Enstitüsü  
Eşbaşkanı

**Evi kuran dışı kuş olmayacağız**

**Arka sayfa güzeli olmayacağız**

**Fabrikada ucuz işçi olmayacağız**

**Akşam erken evde olmayacağız**



uygulanması kadın temsiliyetinde önemli ve gerekli bir adımdır.

Zaza Dil ve Kültür Derneği  
(Zaza-Der)  
Kadın Temsilcileri

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Laz Enstitüsü'nün 2022 senesinde seçilen beş kişilik yönetim kurulunun ikisi kadındır. Özellikle bizim gibi anadili temelli çalışmalar yürüten sivil toplum örgütlerinde kadınların temsiliyeti çok önemli, zira anadillerimizin kuşaklararası taşıyıcıları kadınlardır.

Ayrıca Laz Enstitüsü ve İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nin ortak olarak yürüttüğü "Laz-Çerkes Sivil Toplum Ağı Projesi" kapsamında kurulan "TADNET-Tehlike Altındaki Diller Ağı" var. TADNET içinde bulunan ve değişik anadiller üzerinde çalışanlar yürüten tüm sivil toplum örgütlerinin içinde de kadınların aktif ve belirleyici olduklarını görmek çok sevindirici. Proje yönetim ekibimizde, bir kadın olarak Proje Koordinatörü görevini ben yürütüyorum, proje asistanımız, proje kontrolörü-



müz ve sosyal medya danışmanlarımız da kadınlardan oluşuyor. Yalnız şunun altını çizerek her zaman söylüyorum; ekibimizde yer alan kadınlar gerçekten o işi en iyi yapan insanlar oldukları için sahip oldukları pozisyonlardadır. Yeter ki kadınların üzerinde bir engel olmasın, zaten kadınlar buldukları her alanda başarılı olacak ve yer bulacaklardır. Ancak, mevcut sistem içerisinde, yasalara aykırı olmasına rağmen, kadınlar maalesef ayrımcılık görüyorlar ve kota uygulaması bir gereklilik.

Eylem Bostancı  
Laz-Çerkes Sivil Toplum Ağı ve TADNET  
Proje Koordinatörü

**-Kendi kurumunuzdaki ve/veya diğer kurum, platform benzeri oluşumlardaki kadın temsiliyetini yeterli buluyor musunuz? Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**

-Kurumumuzda eşbaşkanlık sistemi var, o nedenle temsiliyet olarak eşitiz. Ancak elbette ki yönetim düzeyinde değiliz. Türkiye'de ne yazık ki birkaç kurum ve siyasi parti -HDK, HDP, DBP- dışında eşit temsiliyet yok.

Kadın kotası getirilmeli, evet. Öncelikle Alevi inancında kadın hak kapısıdır, yaşamı doğuran ve çerçeveleyen. Tektanrı dinler ve kapitalist sistemle birlikte erkeğin kaburgasından yaratılan kadın olduk. Cadı deyip yakıldık, metalaştırılan, sadece erkek için yaratılan olduk, yaşadığımız kâinat, yaşamda hiçbir anlamı yokmuş gibi iktidarlarını korumak isteyen erkek aklının... Son geldiğimiz zamanda ise, bu aklın ürünü kadın cins kırımı başladı. Oysa yaşam bir bütündür, bu manada kavrar ve çerçeveledirir kadın. Toprağa, suya, hava-



ya, ateşe, yani tüm kutsallığa ikrar verir. Yaşamın kendisini eşitler kadın. Kadınların mücadelesi iktidarlarda köleleşmeyen toplumlardır, biz kadınların mücadelesi kolektif, eşitlikçi ve ekolojik bir toplumun hayat bulmasıdır. Biz kadınların mücadelesi yaşamdır.

Bu nedenle daha fazla kadını aklına ve yaşamına ihtiyacı var halkların ve erkeklerin. Evet, kadın kotası bu nedenle önemli.

Teşekkür ederim söz hakkı tanıdığımız için.



-Toplumsal, siyasal, ekonomik, kültürel, kısacası her alanda kadın kotasının oluşturulması gerekiyor.

Kadının her alanda ne kadar yer aldığı bir toplumun gelişiminin ölçüsü olarak da Ortadoğu ve üçüncü dünya ülkelerinde net bir şekilde görülebilir; kadına verilen değer minimum derecede olduğu gözle görülür. Bu alanlarda yer alması, değer görmek anlamında oldukça önemli. Çünkü bir toplumun demokratikleşmesi ve eşitlikçi yaklaşması için kadınsal bakış açısına da ihtiyacı oluyor.

Kadın temsiliyetinin yarı yarıya olması yönünde çalışmalar yürütüyoruz. Aynı zamanda bu temsiliyetin yayılabilmesi için kotaların oluşturulması, kadınlarımızın bu alanda geliştirilmesi, hazırlanması ve bu bilince ulaştırılması gerekiyor.

Songül Gürkan  
Midyat Süryani Kadın Derneği Başkanı

**-Sızce kadın kotası uygulanmalı mı? Neden?**



## Prof. Dr. Ayla Sevim Erol

Emine Şimşek

Kahramanmaraş ili Göksun ilçesinin küçük bir Çerkes köyü olan Yantepe'de bir çiftçi ailenin altı çocuğunun dördüncüsü olarak dünyaya gelen Ayla Sevim Erol, hem ekonomik sıkıntılarının yoğun biçimde yaşadığı hem de eğitimde fırsat eşitliğinin olmadığı bir dönemde yaşamını sürdürmüştür. Taşrada kız çocuklarının okutulmasının hoş karşılanmadığı bir dönemde, geniş bir ufka sahip ve tüm varlığını evlatlarının geleceği için sarf etmiş çiftçi bir baba, adı geçen köyde kızlarını okutan ilk baba olmuştur. Ayla Hoca, babasının bu fedakâr tutumunun karşılığını yaşamı boyunca sürdürdüğü başarılarıyla ödemek için büyük bir gayret sarf etmiştir. O dönemde köylerde orta dereceli okulun bulunmaması nedeniyle Göksun'daki ortaokula, bazen köyle kasaba arasında çalışan tek bir araçla, bazen de yoğun kış şartlarında karla kaplı yollarda yürüyerek gitmiş ve ikinci sınıfın sonuna kadar Göksun ortaokulunda eğitimine devam etmiştir. Ailesinin köy yaşamını sürdürdüğü bu dönemde kardeşleriyle birlikte köy yaşamının zor koşullarında derslerine ve sınavlarına tarlalarda çalışarak hazırlanıyorlardı. Zorlu koşullara teslim olmamaya kararlıydılar çünkü... Daha iyi koşulları yaratmaya ise mecbur... 'İlham kaynağım' dediği kıymetli abisinin Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni birincilikle kazanması, diğer kardeşlerinin okumasının önünü açmasına bir vesile olmuştur. Böylece dört kardeş abilerinin önderliğinde Ankara'ya yerleşmişler, Ayla Hoca azim ve kararlılıkla ortaokulun son sınıfını Anafartalar Ortaokulu'nda tamamladıktan sonra Ankara Kız Lisesi'nde eğitimine devam etmiştir. Ancak abisinin Kayseri Tıp Fakültesi KBB uzmanlık sınavını kazanmasıyla birlikte bu sefer Ayla Hoca ve iki kardeşi de Kayseri'ye yerleşerek lise son sınıfı burada tamamlamıştır.

**İhtilal döneminde kadın olarak üniversite okumanın yarattığı tedirginliğe rağmen ideallerinin peşinden koşmak...**

80'li yılların başlarıdır... Hoca'nın tabiriyle "Ülkenin en zor dönemleri". Tabii, onun eğitim hayatının da en sancılı dönemleri... Diş hekimliği fakültesini arzulamasına rağmen ihtilalin yarattığı belirsizlik ortamında üniversiteye

başlayamayıp koşulların bir nebze iyileşmesiyle 1981 yılında abisinin de yönlendirmesiyle üniversite sınavlarında tercih etmiş olduğu Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji bölümünü dereceyle kazanarak kaydını yaptırmıştır. Lisans eğitimini tamamladıktan sonra 12 Eylül'ün etkisiyle duraklayan akademik kadroların yeniden açılmasıyla birlikte, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Antropoloji Anabilim Dalında açılan 'araştırma görevlisi' kadrosunun sınavını kazanarak akademik hayata ilk adımını atmıştır. Bu süreçte Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamlayıp, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Paleontoloji Anabilim Dalı'nda açılan yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlük unvan ve kadro sınavlarını başarıyla geçerek akademik hayatına devam etmiştir. Bu süreçte adli bilimcilerle birlikte ortak projelerde yer alarak diş hekimleri ve adli tıp hekimleriyle de ortak çalışmalar gerçekleştirmiş, böylece hayali olan diş hekimliği ile adli antropoloji mesleğini kendi alanıyla buluşturmuştur. Şimdilerde profesörlüğünün 20. yılını tamamlamış olup, bir yandan adli antropoloji alanında, bir yandan da biyolojik antropoloji ve paleontoloji ile ilgili bilimsel kazı çalışmalarını sürdürmektedir. Ayla Hoca geleceğin mesleği olarak ifade ettiği "Adli Antropoloji"nin son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada yaşanan savaşlar, katliamlar, kitlesel olaylar, terör olayları, doğal felaketler, yangınlar, patlamalar ve benzeri olaylar sonucu ölen ve kimliği bilinmeyen şahısların kimliklendirilmesiyle ilgilenen bir bilim alanı olduğunu belirtmektedir. Bu alanda yetişen adli antropologlar hem sahada hem de laboratuvarında iskeletten biyolojik profil belirleme, ölüm nedeni tahmin etme, toplu gömülerde birey sayısı ve demografik profil belirleme gibi çalışmalar yapmaktadırlar. Ayla Hoca ülkemizde ilk ve tek adli antropoloji yüksek lisans ve doktora programını Ankara Üniversitesi Adli Bilimler Enstitüsü'nde ilk başlatan bilim insanıdır. Bu konuyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler'in bir projesi olan Kıbrıs Kayıp Şahısları Kimliklendirme Komitesi'nde eğitim vermiş, buna bağlı olarak bu komiteden adli antropologlar yetiştirmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı'na bağlı Jandarma ve Emniyet Kriminal'in düzenlemekte olduğu 'Olay Yeri İnceleme' kurslarında da adli antropoloji dersleri vermek-

# Fosillerin peşinde bir ömür



tedir. Ayrıca adli antropoloji alanında bilirkişilik de yapmaktadır.

Ulusal ve uluslararası alandaki birçok çalışmada imzası olan Ayla Hoca'nın mesleğinin dönüm noktası olarak nitelendirildiği çalışmalardan biri, Etiyopya'daki Middle Avash Projesi'dir. Bu projede dünya çapında ünlü bir antropolog olan Tim White ve ekibiyle birlikte Etiyopya/Habeşistan çöllerinde kazı ve yüzey çalışmalarında görev almıştır. Ayrıca Gürcistan Dmanisi'de Lord Kpinadzi ve ekibiyle; Fransa'da Nice ve Lasserre'de Henry de Lomley ve ekibiyle kazılarda çalışmıştır. Bütün bunların dışında neredeyse çeyrek asırdır deneyimlerini uyguladığı ve başkanlığını yürüttüğü Çankırı Çorakyerler Omurgalı Fosil alanının dünya çapında tanınmasını sağlamıştır.

**9 milyon yıllık geçmişi olan fosillerden Anadolu'ya özgü 6 yeni türü gün yüzüne çıkarmak...**

Geçmişinin neredeyse 9 milyon yıl öncesine kadar gittiği belirtilen ve 40'ın üzerinde türe ait fosil buluntularının ele geçtiği Çorakyerler'de, Anadolu'ya özgü altı yeni türün keşfedilmiş olması ve bunlardan ikisinin yayımlanması, diğerlerinin yayın çalışmalarının sürüyor olması, Ayla Hoca'nın kariyerinde bulunduğu noktanın anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Yaptığı için 'bilinmeyen arama' ve 'beklenmeyen bulma' gibi öngörülemez bir yanı olmasına rağmen, bunu işinin en heyecan verici tarafı olarak nitelendirmesi, onun işine olan tutkusunun açık bir göstergesidir.

İskelet biyolojisiyle ilgili yaptığı çalışmalarda 5 bin yıllık bir kültürel deformasyona tanık olması, 10 bin yıl önce yapılmış bir beyin ameliyatıyla karşılaşması ve bütün bu çalışmalara liderlik etmesi de yine o tutkunun bir parçasıdır. 'Erkek işi' olarak nitelendirilen kalıp yargıları 'ekip işi' anlayışıyla yıkan, kazı çalışmalarındaki tecrübesiyle fırsata çeviren ve akademik alanda kazandığı unvanlarla bu kalıp yargıları tamamen ortadan kaldırmayı başarmış kadınlardan biridir Ayla Hoca.

**"Melezleşen dünyada, saf bir ırk arayışı bir kenara bırakıldı"**

Çerkeslerle ilgili çalışmalarının olup olmadığını sorduğunda, hocamızın bu konuda biraz hassas olduğunu, ırklar konusunda temkinli olunması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü dünyada bir zamanlar ırk ve ırkçılığın çok karıştırılmasıyla başlaması ve tehlikeli boyutlara ulaşması nedeniyle ırk tanımlamasından ziyade toplum ve millet kavramlarının kullanılmasının daha doğru olacağını belirtmiştir. Ülkemizde de antropoloji

bölümünün başlangıçta ırk temelli olarak kurulduğunu ancak daha sonraları tarihsel süreç içerisinde pek çok kültürün ve etnik grupların yaşaması olduğu dikkate alınarak, ırk yerine Anadolu Halkları olarak ifade edilmeye başladığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra göçler ve toplumlararası evliliklerin artışıyla melezleşmenin yaygınlaşması sonucu zamanla ırk çalışmalarının bir kenara bırakılması gerekliliğinin ortaya çıktığını vurgulamıştır. Irk tanımlaması ilk başlarda siyah, beyaz, sarı ırk olmak üzere üç temel ırk üzerine kurulmuş olmakla birlikte, günümüzde neredeyse saf ırk tanımlamasının yapılmamasının pek de mümkün olmadığını altını çizmektedir. Çünkü günümüzde göçler, savaşlar ve toplumlararası yapılan evlilikler nedeniyle ırklara özgü özelliklerin çok karmaşık bir hal alması nedeniyle artık saf ırk tanımlaması yapılamamaktadır. Bu nedenle ırka yönelik çalışmalar artık tercih edilmemektedir. Irk tanımlamasının yerine insan toplumlarında biyolojik çeşitlilik önem kazanmış olup her bireyin bir ırk olma özelliklerine sahip olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla Çerkeslerin de bir ırktan ziyade, toplum/millet olarak değerlendirilmesi daha doğru olacaktır. Ayla Hoca ileride bu konuyla ilgili çalışmalar yapacağını belirtmiştir.

**"Çocuğunuza kendi dilinizi, geleneğinizi ve yaşam tarzınızı öğretmediğiniz sürece mensup olduğunuz toplumunuzu ve kültürünüzü koruyamazsınız ve dolayısıyla yok olmaya mahkûm olursunuz"**

"Çerkes kültürünün antropolojik açıdan yok olmaması için yapılması gereken öncelikli çalışma ne olmalıdır" diye sorduğunda, öncelikle Çerkes olmaktan her zaman onur ve gurur duyduğunu belirten Ayla Hoca, Çerkes toplumunun çok güzel ve özel geleneklerinin olduğunu; bu geleneklerin Çerkes toplumunun içerisinde yazılı olmayan ancak bir kanun gibi değerlendirilen gelenekler olduğunu belirtmiştir. "Çerkes toplumunda geleneklere uymayanlar toplum dışına itilmek suretiyle cezalandırılırlar. Örneğin akraba evliliği yapanların cezalandırıldıkları gibi." Toplumun uyguladığı bu cezalandırma sisteminin suç oranını neredeyse yok edecek kadar azalttığını vurgulamıştır. Bununla birlikte Çerkes toplumunun oldukça keskin ve katı geleneklerinin de olduğu bir gerçekçilik. Günümüz dünyasında bu geleneklerden pozitif olanların mutlaka korunması, katı ve keskin geleneklerin ise biraz yumuşatılarak günümüz koşullarına uyarlanmasında yarar göreceğini belirtmiştir. Örneğin büyüklerin ya-

nında her ne kadar akrabalar çok sevgi ve ilgi gösterebilirler de anne ve babanın bebek ve çocuklara yeterli ilgi ve sevgi gösterememesi gibi. "Halbuki çocuklar bir toplumun geleceğinin teminatıdır, dolayısıyla öncelikle anne ve baba sevgisi ve ilgisi onların mutlu yetişmeleri açısından önemlidir. Bir toplumun yok olmaması öncelikle dilinin, daha sonra kültürünün yaşatılmasıyla mümkün olacaktır. Gelecek neslinize geleneğinizi, yaşam tarzınızı ve dilinizi öğretmediğiniz sürece Çerkes toplumunu koruyamaz ve yok olmaya mahkûm olursunuz" diyor. Her şeyi korumak mümkün mü? Hayır, bu mümkün olmayabilir, ancak dünyanın değişen koşullarına uyarlanarak atalarımıza bir şekilde saygı göstererek geleneklerin pozitif olanlarını koruyup sürdürmenin, Çerkes toplumunun var olması için gerekli olduğunu vurgulamaktadır.

"Değişen ve globalleşen dünyada tüm toplumlar birbirleriyle iletişim içerisinde, savaşlar, göçler ve evlilikler yoluyla pek hoş karşılanmasa da karışmalar ve melezleşmeler kaçınılmazdır. Ancak biz Çerkes toplumu olarak, toplum düzenimizi sağlayan güzel ve özel geleneklerimizi korumak isek yok olmaya mahkûm oluruz" diyor Ayla Hoca altını çizerek. "Misafirperverliğimiz, akrabalık ilişkilerimiz, büyüklere saygı pozitif yönde devam etmesi gereken önemli özelliklerimiz arasında yer almaktadır. Çocuklarımızı geniş aileler içerisinde büyütme onun sosyalleşmesi açısından oldukça önemli" diye ekliyor. Özellikle son yıllarda yaşlılarımızın yalnızlaşmasıyla patolojik olguların ve sağlık problemlerinin daha fazla ortaya çıkmaya başladığına dikkat çekiyor. "Geçmişte Çerkes ailelerindeki geniş aile yapıları çekirdek ailelere evrildi. Tüm toplumlar için bunu söyleyebiliriz; keşke geniş aile yapısını koruyabilsek, hem çocuklarımıza hem de yaşlılarımıza daha farklı yaklaşabilsek, onların isteklerine cevap verebilsek, saygımızı daha farklı ortaya koyabilsek hem aile olarak hem de toplum olarak daha mutlu olacağız" diyor. Gittikçe yalnızlaştığımız, yalnızlaştıkça da psikolojik so-

runlarımızın arttığı gerçeğiyle yüzleştiriyor bizi. "Çerkes ailelerinde çok katı evlilik kuralları vardı. Onların devam etmesi aslında iyi mi kötü mü diye şöyle bir düşündüğüm zaman pozitif yönleri de var, negatif yönleri de elbette. Pozitif yönleri kendi kültürünü koruyabilmenin en iyi yolu kendi toplumunuz içerisindeki kişilerle evlilik yapmaktır aslında. Eğer kültürünüzü, yaşam tarzınızı devam ettirmeyi düşünmüyorsanız da farklı gruplarla evlilikler yapılabilir." Bu konuda kendisinin tutucu olmadığını söyleyerek, popülasyonun kendi içerisinde evlilik yapmasından yana olduğunu bir kez daha vurguluyor. Ancak bu durumun bir süre sonra akrabalığın gelişimini hızlandırdığına da dikkat çekiyor. Akrabalar arası evliliğin de bizim kültürümüzde yeri olmadığı malum. Dolayısıyla, gelişen dünya koşulları içerisinde farklı popülasyonlarla evlilik yapmak durumunda kaldığımızın da altını çiziyor.

Ayla Hoca'yla yaptığımız şahane sohbetin sonunda bir kadın neye sahipse 'güçlü' adedilir, güçlü kadına ait nitelikler nelerdir ve neler olmalıdır diye sordum, "Cinsiyet ayrımı yapılmayan, demokratik, eşitlikçi, geleneklerine ve kültürüne değer veren bir ailede yetişmek güçlü kadın olmanın ilk basamağını oluşturur" diyor. Güçlü bir kadın olabilmek için de "iyi bir eğitim almalı, kadın olarak kendisine inenmeli ve hümanist olmalı, öncelikli olmayı unutmamalı, her ortama uyum sağlamalı, sosyal ilişkileri güçlü olmalı, herkesin düşüncesine saygı duymalı ancak doğru olduğuna inandığı düşüncesini sonuna kadar savunmalı, kendisini sürekli yenilemeli, kadın olduğunu hiçbir zaman unutmamalı, mesleğini sevmeli ve mesleğine değer vermeli" diyor.

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kurucu Dekanı, aynı üniversitede Antropoloji Bölümü Kurucu Başkanı ve Üniversitelerarası Kurul Üyeliği de yapmış olan Ayla Sevim Erol, halen Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bölümü Başkanı, Paleontoloji Anabilim Dalı Başkanlığı'nı yürütmektedir. Ayrıca KAF-DAY'da (Kafkas Araştırma Kültür ve Dayanışma Vakfı) Bilim Kurulu üyeliği ve Sekreterliği'ni de yürüten Ayla Hoca ile yaptığımız söyleşi özünde; geçmişi bugünün koşullarıyla uyumlandırıp geleceğe taşımamızın hem geçmişi inşa etmek olacağına defaatle vurgulandığı bir anlam barındırıyor. İhtilal dönemi koşullarının yarattığı demoralizasyon ile üniversite okumaktan vazgeçen bir kız çocuğuna hekim abisinin "Sen okumalısın ve çok iyi yerlere gelmelisin!" sözleriyle itici güç olup topluma kazandırma öyküsünün hepinize ilham vermesini ümit ederiz.

## Emine Şimşek

1986 yılında Kayseri'de dünyaya gelmiştir. Kayseri Pınarbaşı'na bağlı Gebelek (Gothaley) Köyü'nden olan Karma Emine Şimşek, Adigelerin Kabardey boyundandır. İlk ve orta öğrenimini Kayseri'de tamamlamıştır. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden lisans derecesiyle mezun olduktan sonra 5 yıl bounca farklı sektörlerden şirketlerin kurumsal iletişim departmanlarında çalışmıştır. Akademik kariyerine devam etme kararı aldıktan sonra, 2018 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İliş-



kiler ve Tanıtım bölümünü tamamlamıştır. 2020 yılında başladığı Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı'nda yüksek lisansına tez aşamasında devam etmektedir.





# Anavatan kadınları

## Adigey Cumhuriyeti

Aslında Rusya'da güçsüz kadın pek yok desem abartmış olmam sanırım. Ülkede erken eğitim sistemindeki reformlar, kadının ekonomik özgürlüğü bu topraklarda kadını özgür kılmış. Burada Rusyalı kadınların hakkını da iade etmek gerek. Rusya siyasi huzursuzluklarla var olmuş bir ülke. Çarlık Rusya'sı, devrim çalkantıları, iç savaş, Alman-Rus savaşı... Erkek nüfusun azalması erkek egemenliğine kıymet kazandırdı. Aynı zamanda zayıf, edilgen grup çıktı ortaya... Coğrafyanın bütününde her dönem yükün ağırlığından kadınların muaf olmadığı bir gerçek. Kadınlar yaşamın her alanında tıptan eğitime, kültürden badana ve duvar ustasına elini taşın altına koydu. Anne olmaktan korkmadı, çocuğun eğitimini aksatmadı.

Perestroyka rüzgârı yönünü şaşırdığında yine ülkenin güçsüz olmayan kadınları ekonomik çıkmazı bavullarıyla ürküttüler, bağ bahçe işi de onlara kaldı. Su almaya başlayan ülkeyi yeniden emekleri, akılları, eğitimlerinden aldıkları güç ile karaya çıkarmayı başardılar. Adigey Cumhuriyeti de toprak ve siyasi olarak Rusya'ya dahil olduğundan, toplumda bireyler birbirini her durumda etkiler. Ancak biz Adigey'de yaşıyoruz ve Jineps ekibinin hazırladığı üç soruyu Adige kadınına sorduk. Yukarıda verdiğim örnekler, nedenler, gerçekler buradaki ince çizgiyi, toplum yapısı gereği Adige kadınının "Yemuk-Xabze" ekseninde verdiği mücadeleyi, aynı zamanda "Güçlü Kadın" olmayı nasıl başardığını görmüş olduk. Güçlü kadın kavramına yaklaşımlarını farklı bir pencereden izledik.

Not: 30 yıllık Adigey Xeku yaşamımda kadınlarımızın nasıl var olmayı başardıklarını gıpta ile izledim. Onların anlattıklarından, anılarından bende hatırladıklarımı özetledim kısaca yazıya başlarken. İstisnalar elbette var, her toplumda olduğu gibi, olmaz mı!

Mafeşiko Şengül İyigün



Kolaj: Zaina El-Said

**- 'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Bana sorduğunuz ilk sorudan başlamam gerekirse biz Adigelere göre iyi ve kötü şeklinde değerlendiririz. Siz iyi olan güçlü kadından söz etmemi istiyorsunuz, öyle anlıyorum.

Güçlü kadın bana göre akıllı kadındır. Güçlü kadının aklı ile kavramları birbirini dengelemeli. Sadece kendi bildiği yoldan yürümez; çevresindeki insanların beklediği adaba uygun olarak hareketlerine yön vermelidir. Evli ise, hayat arkadaşının saygınlığına gölge düşmemesi için aklı ile hareket etmeli. Akıl, güçlü kadının en büyük silahı, akabinde eğitim sahibi olması. Aile içerisindeki geleneklere, kurallara uygun hareket etmesi, saygı duyması, içerisinde yaşadığı toplumun değer yargılarına riayet etmesi güçlü kadının kimliğini oluşturur. Güçlü kadın gücünün ölçüsünü sergilememeli. Gerektiği zamanda ve yerde aklını, bilgisini, yetisini, aileden aldığı terbiyeyi kullanabilmeli. Düşüncelerinde özgür olmayı ölçülü davranışlarıyla gösterebilmeli.

Kadın ne olursa güçlü olur... Günümüz kadını eğitim almış, ebeveynlerinden aldığı geleneksel terbiye ile aldığı eğitimi harmanladığında aklı hür, düşüncesinde özgür: Güçlü kadın olur.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

Bana annem ilham verdi. Rol modelim annem. Annemden aldığım ilhamla yolumda ilerliyorum. Onun gölgesini üzerimde hissedeceğim. İyi bir öğretmendi. Avutlu ailesine mensuptu. Dekhuj sülalesine gelin gelmişti. Eğitimcilik mesleğiyle eşini arkasında bırakmayan, yanında birlikte yürümeyi bilen, saygısını gösteren, kaliteli bir eş, örnek bir anne, toplumda güven kazanmış Adige kadını. Annemi uzun yıllar önce kaybetmiştim ama geride bıraktığı derin izler hâlâ hem eğitim çevresinde hem toplumsal yakın çevresinde unutulmadı, öğrencileri ondan aldıkları feyz ile sosyal yaşamın içerisinde insan kalmayı öğrendiklerini söylerler; sevgiyle, saygıyla yâd ederler.

Ben de güçlü kadın tanımını anneme yakıştırıyorum ve annemi örnek alıyorum.

Nuriyet Dehuj - Maykop



**- 'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Bu konu ile ilgili olduğumu düşündüğüm bir anımı anlatmak istiyorum önce. Annem çocukluğunda duymuş, biz büyüdükten sonra anlatmıştı...

Dedem Hut İshak'ın (Annemin babası. 100 yaşına kadar yaşadı. Cecehable Köyü'nde toplanılan en önemli haçeş'lerden biriydi) haçeşinde geçen bir konuşma. Konu: Yürekli insan kim? Kadın mı erkek mi?

Haçeşte oturanlardan biri, "Bu sorunun gündeme gelmesi bile yemük (ayıp), tabii ki erkek daha yürekli ve güçlü; hangi erkek kadının arkasında durur? Hem hiç uygun düşmez!" der. Oturanlar arasında uğultulu sesler yükselir. Hut İshak gülümser ve söze girer: "Wolahaa yüreklilik bakımından kadın ile mukayese edilmez! Kim kendisini büyüten anne-basını, doğuştan tanıdığı, kan bağı olan akrabalarını, eş dost ve yakınlarını bırakıp; gönül verdiği, hayatını onunla paylaşmak üzere karar verdiği, eşi olacak erkeğin evine ardına bakmadan gider? Daha güçlü insan, daha yürekli kim olabilir? Benim görüşüme göre kadın, yürekli-güçlü, kararlı, büyük inançla yaşama bağlı olmalı!"

Dedemin güçlü yürekli kadın tanımına ben de katılıyorum. Evet, kadın verdiği kararlarından, inancından korkmamalı, bu da mantığı, aklı ve cesaretiyle yoğunluğu sorumluluk duygusuyla mümkün olur.

Ishak Dede şöyle devam eder: "Adige tarihine baktığımızda toplumun akıl danıştığı bilge kadınlarımız (Nartların bilge Seteney Guaşe'si, Thalic'ların bilge nenesi Yısp Guaşe...) keskin zekâlarını ortalığa saçmadan, erkekleri rencide etmeden akıl yoluyla sorunların üstesinden nasıl gelineceğinin yol göstericisi olmuş, erkeklerinin arkasında durmuşlar, güç vermişlerdir! Zaman geldi ordu yönettiler (Nırgetawu). Bugün de kadınlarımızın, bizi çevreleyen her türlü tehlikeye karşı çocuklarını koruma, onlara iyi bir gelecek sağlamak için yürekli, güçlü olması gerekiyor! Bütün bunlardan en önemlisi güçlü yapısını sergilemeden, hayatı paylaştığı erkeği pasifize etmeden yanında yer alabilmek, erkeğinin saygınlığına gölge düşürmemek, örnek teşkil etmesinde hal ve hareketlerine ayar vermek yürekli kadın karakteridir! Bütün bu değerleri göz önüne aldığımızda ben, kadın yürekli, güçlü diyorum..."

Dedemin güçlü yürekli kadın tanımı, verdiği örnekler günümüze kadar değişmeden gelmiş güçlü kadın karakteridir.

Bana göre güçlü kadın, aklı ile karakteri arasındaki ince çizgiyi iyi dengeleyebilen, aklı ve bilgisini gösterme çabası taşımamandır. Güçlü kadın, bu özelliğini gizleyebilmeli, yeri ve zamanı geldiğinde sınırlarını zorlamadan gösterebilmelidir.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Dedemin anlattığı kadın karakterleri örnek aldığımı söyleyebilirim. Kadın güçlü bir varlık. Hayatındaki keskin virajlarda o içgüdüsel olarak akıl gücüne tutunuyor. Çocukluğundan itibaren ailesinden aldığı terbiyeyle çizgisini bozmadan akıl gücünü kullanıyor. Yaşamın her evresinde annelik görevini aksatmadan sürdürüyor. Omuzlarına alacağı yükün ağırlığı aklı gücü sayesinde onu korkutmuyor, çünkü o kendisi gibi varlığı hayata kazandırmanın sorumluluğunu doğal olarak kavramakta.

Bizim yaşadığımız bu kara parçasında çevremizde bu örnekler uygun sayısız güçlü yürekli, bir o kadar da zarif, çalışkan kadın görmek mümkün. Ancak Adige kadınlarının ayrıca geleneksel sorumlulukları bizim güçlü kadın tanımını gizlemektedir.

Mariyet Wucihu - Maykop



## Kabardey-Balkar Cumhuriyeti

**- 'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Günümüz koşullarında kadın ve erkek arasında ayrım olmaksızın aynı güçte olmalıydılar. Kadınların çoğu çalışmak zorundalar ve ev işleri de onların sorumluluğunda. Yuvayı kuruyorlar, çocuk eğitiyorlar, eşlerine destek ve danışman oluyorlar.

Sadece aile içi sorumluluk aldıkları zamanlar artık çok gerilerde kaldı. Bundan kurtulmak ve erkeklerle eşitlik mücadelesini kadınların kendileri talep ettiler. Ancak yaşanan durum gösteriyor ki bence kadın evini çekip çevirerek, çocuklarını iyi yetiştirerek evinde otursaydı eğer kendisine de milletine de çok daha faydalı olurdu. Bu sayede nesil daha iyi yetişmiş olacak; ana ve çocuklar birbirlerine daha yakın olacak; güven, sevgi ve aralarındaki sıcaklık daha fazla olacaktır.

Kadınının, almış olduğu sorumlulukları yerine getirmek için moral ve sağlığa gereksinimi vardır. Bunlar ise ailede başlıyor: hayırlı evlatlar ile kendisini seven ve değer veren bir eş...

İş ortamında her şey iyi olsa da ailede sorun olduğunda iş huzuru da kalmayacaktır. Her insanın gücünün başlangıcı ve kaynağı ailesidir. Ailesindeki sevgi, anlayış ve dürüstlüktür.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Kadının gücünün ve aklının kaynağı sabrı ve sevecenliğidir; bunlara sahip olan kadınlar benim için önemlidir. Perspektif sahibi, aile bireylerini dinletebilen, olumsuzlukları açıklayabilen, çocuklar ve baba arasında saygı oluşturarak onları yetiştirebilen, tüm bunları yapabilmek için kendisi Xabze sahibi, eğitilmiş, dünyayı izleyebilen, gündemden uzak kalmayan, değerlendirme, sorgulama ve karşılaştırma birikimine sahip olan kişidir bence örnek kadın.

Hatshuk Raya - Nalçik

**- 'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Kendi kararlarını kendi istediği şekilde verebiliyor ve uygulayabiliyor, başkalarının ne düşüneceğine aldırmadan yaşayabiliyorsa bence güçlü kadın odur.

Kadına güç veren; ailesi, çocukları, eğitimi ve yapmaktan, yaşamaktan hoşlandığı her şeydir.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Örnek aldığım kadınlar var tabii ki; bazısının özgürlüğüne, kiminin yaşam şekline, kiminin de kendine verdiği değeri örnek alıyorum.

Kıp Yula - Nalçik



**- 'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Güçlü kadın sabırlı ve zorluklara göğüs gerebilen kadındır. Bence her kadın, her anne güçlüdür. Aileyi çekip çevirebilmek, hem büyüklerin hem çocukların ihtiyaçlarını karşılamak güç ister.

Kadına güç veren yaşamın kendisidir. Yaşam; keder, sevinç ve zorluklarla dolu. Ben zorluk yaşadıkça daha güçlü oluyorum. Oysaki bu kadar güçlü olmak istemezdim; biraz nazlanarak, şımartılarak yaşamayı isterdim.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Örnek alınacak kadın terbiyeli ve ahlaklı olmalıdır bence. Büyüklere saygı duyan, küçükleri öğitebilen kadındır bence örnek kadın.

Yağan İna - Nalçik



## Abhazya Cumhuriyeti

**-'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Benim "güçlü kadın" olarak tanımlayabileceğim kadın; mesleğini en iyi şekilde icra edebilen, yeteneklerini güçlü bir şekilde açığa çıkarabilen, yaşamı paylaştığı eşiyile omuz omuza olmayı beceren, çocuklarını en ideal biçimde, insani değerler katarak yetiştirebilen, ailenin düzenini sağlayan kadındır.

**Tamila Arşba - Sohum**

**-'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-"Güçlü kadın" bence; akıllı, zeki, becerikli, ne istediğini bilen, ekonomik özgürlüğü olan kadındır.

**-Size ilham veren ya da rol model olarak gördüğünüz kadınların özellikleri neler?**

-Ailemin güçlü kadınları benim için rol modeli olmuştur daima. Bu kadınlar gerek aile içinde gerekse toplumda söz sahibi olan kadınlardır. Bu kadınların aynı zamanda annelik vasıflarıyla da bana ilham kaynağı olduklarını söyleyebilirim.

**Gunda Ankuab Sohum-İstanbul**

**-'Güçlü' kadın sizce nasıldır? Ne olursa kadın 'güçlü' olur?**

-Güçlü bir kadın olmak, ne kadar şirin görüldüğümüzle ilgili bir durum değildir. Popüler olmak veya çok para kazanmakla da ilgili bir şey değildir. Bir kadın olarak güçlülük, bizi biz yapan değerler, beceriler toplamı ve karakterimizle ilgilidir. Ancak bu şekilde başkalarına örnek olunabilir diye düşünüyorum.

Her kadının bu soruya ilişkin olarak kendine ait bir cevabı vardır. Birisi, kendini erkek iş arkadaşlarıyla kıyaslayarak güçlü olup olmadığına yargısına varırken, bir başkası ise ev yaşamındaki başarısını, güçlü olup olmama kriteri olarak düşünür. Hangi yaklaşım olursa olsun, bu yaklaşımların önemsiz olduğu söylenemez. Burada kritik olan şey, bunun ne kadar içselleştirilip içselleştirilmediğidir.

Kadın nasıl bir seçim yaparsa yapsın; mutfakta, ebeveyn buluşmasında veya yönetici toplantısında güçlü kadını tanım-

Bütün bunların yanı sıra; akraba, arkadaş ve dostlarına değer vermeli, toplumsal normlara özen göstermeli, giyim-kuşam ve kişisel bakımıyla da örnek olmalıdır. Bütün bu niteliklere sahip olmanın kolay olmadığını bilmekle birlikte böylesi özelliklere sahip olabilen kadının "güçlü kadın" olabileceğini düşünüyorum.



Günümüzde kadın, yaşamın birçok alanında erkeklerden geri kalmıyor. Önemli liderlik pozisyonlarına da sahip olabiliyorlar. Ben "güçlü kadın"ı, toplumsal rolüyle, özel yaşamının uyumluluğu, bunu sağlamadaki becerisiyle değerlendiriyorum.

**Esmâ Ceniya - Sohum**



## 'Kuzey Kafkasya'nın 13 Harika Kadını'

Almanya merkezli Heinrich Böll Vakfı'nın desteğiyle gazeteci Eugenia Volunkov'un hazırladığı "Kuzey Kafkasya'nın 13 Harika Kadını" adlı kitap yayımlandı.

Heinrich Böll Vakfı'nın 2020 yılında başlattığı proje kapsamında hazırlanan kitapta Kabardey-Balkar, Çeçenya, Dağıstan gibi Kuzey Kafkasya cumhuriyetlerinden 13 kadının yaşam öyküsü yer aldı.

İlham veren, kendilerinin ve başkalarının yaşamlarında mucizeler yaratan her yaşta 13 Kuzey Kafkasyalı kadının anlatıldığı kitabın tanıtımı, pandemi nedeniyle 10 Şubat'ta çevrimiçi olarak yapıldı. Moskova'da gerçekleşen sunuma Eugenia Volunkov'un yanı sıra kitapta yer alan üç kahraman (In-



guşetya'dan bilgi teknolojisi uzmanı Talifa Ausheva, Çeçenya'dan Roza Muzaeva ve Dağıstan'dan Aishat Gamzaeva) katıldı.

2022'nin bahar ve yaz aylarında "Kuzey Kafkasya'nın 13 Harika Kadını" için farklı şehirlerde imza ve tanıtım günleri düzenlenecek.

layan işaretler vardır.

Doğuştan güçlü kadın olunmaz. Yaşamınızı bütüncül ve radikal olarak değiştirmek değildir asıl mesele. Kadının bugünden bunu yapacak gücü yoksa eğer, küçük adımlarla yol alınabileceğini düşünmesi gerekir. Örneğin her gün motivasyonlarını artıracak bir şeyler yapabilirler. Bu onlara her gün taze bir güç kazandıracaktır. Belli bir aşamadan sonra ise daha fazlasını yapacak kapasiteye sahip olduklarını hissedeceklerdir.

Kadınlar, sahip oldukları becerilerle, erkekler kadar güçlüdürler. Kendine karşı dürüst olan, hayatındaki önceliklerin bilincinde olan, hoşlandığı şeyleri yapabiliyor olan, toplumsal yaşamda etkili bir şekilde yerini alan, sahip olduğu potansiyelin farkında olup daha da geliştirmekten geri durmayan kadın, bence "güçlü kadın"a en yakın olan kadındır.

**Lana Basaria - Sohum**



## Kafkasya'nın pazarcı kadınları

Denef Huvaj

Hayatımda birçok şeyi -hayır her şeyi- kadınlardan öğrendim. Gülmek, ağlamak, yürümek, düşmek, ateş yakmak, balık tutmak, pişirmek, öğretmek, giyinmek, dikiş dikmek, ateş etmek, sevmek, nefret etmek, gizlemek, temizlemek, merhamet etmek...

En çok da dünyanın bir köşesine itildiğimde ortaya çıkıp buradayım diye bağırabilmeyi öğrendim. Tüm o çok ahlaklı kurallar, yakıştırma üstüme yığılırken olduğum kişiye sahip çıkabilmeyi öğrendim. Alay edebilmeyi...

Kafkasya'nın pazarcı kadınlarından ise bildiğimden başka bir yaşam ve bir dil öğrendim. Her gün tezgâhlarına uğradığım kadınlar öğretti bana Rus dilini. Ve ilk Rusça sınavında gayet acı konuşmama rağmen sokak dilinden ifadeler kullandığım için sınavdan geçemedim. Bunu her anımsadığımda gülmüşüyorum.

Şehirde çok gezinmemden hoşnut olmayan dekanın karşısına geçip pazarcı bir kadın ağzıyla konuşmuş olmak ve onaylanmamam nedense müthiş keyiflendiriyor beni.

Hayatımda sadece 3 ya da 4 kez gördüğüm sayın dekan her gün benimle ilgilenen, bana sıcak çay demleyen, her yanlışımı itinayla düzelten



kadınlarla arkadaşlığımı baştan onaylamıyordu ve onlardan öğrendiğim şeylerden gözle görülür şekilde irite oluyordum. Ben ise masanın diğer tarafında keyifle uzun uzun anlatıyordum. Bu şehri seviyorum, en çok pazarlarını, şöyle de böyle de...

Yine kadınlardan öğrendiğim bir yetenek ile bir otoritenin karşısında onay alamamış ama aynı yetenek ile ülkenin her bölgesine istediğim yere girip çıkmış, her sınıftan insanla kaynaşabilmiş, rahatça fotoğraf çekebilmişim. Bu 'uygunsuz sokak ağzı' benimle ilgili her ayrıntıda işime yaramıştı. Belli ki ben de o masa için epey uygunsuzdum ve uygun olduğum yerleri ilişkilendiğim merkezlerde o eski masaları yerlerinden oynata oynata yine kadınlarla öğrendim.





# Dünü, bugünü ve yarını aynı anda taşır tohum

Birgül Asena Güven

Belki de Kafkasya'dan cebimizde getirdiğimiz tohumlar farkında olduğumuzdan çok daha önemlidir. Bizim sezgisel olarak bildiklerimizi belki de büyük çıkar sahipleri matematiksel olarak hesaplamıştır. Bu yüzdendir; sertifikalı tohumların yaygınlaştırılmasında diretilmesi, atalık tohumların HERKES için kıymete binmesi. Dünü, bugünü ve yarını aynı anda taşır tohum. Belki bu yüzdendir kadim tohumların korunmasının önemi. Kültürel kimliğimizle var olabilmek, anadilini konuşabilmek gibi bir şeydir belki küçük ve temiz üretim yapmak. Ekosistemin parçası olduğunu anlayanlar ve anlamayanlar arasındaki olacaktı belki toplumsal hayatın temel çelişkisi.

Birlikte düşünmek ve

üretmek hepimize iyi gelecektir diyerek; elini toprağa sürme fırsatı bulmuş, kadın emeğini değerlendirmek üzere kooperatifleşmeye yeltenmiş, sandıklardaki tohumların peşine düşmüş kadınlara sorduk:

**-Genetik ve kültürel kodlarınızın doğayla ilişkinizde bir fark yarattığını düşünüyor musunuz? Kadim bilgilerimizin bugün yeniden üretilen doğa-insan ilişkilerinde, tarımsal üretimde, kooperatif ve benzeri oluşumlarda bir katkısı var mı? Doğada, yanlarına meyve aşıları olarak dolaşan, ağaca balta göstermekten sakınan yaklaşımın bugünkü karşılığı sizce nedir?**

Kimileri bölerek yanıtlamak istedi soruyu, isteyen de bir bütün halinde. Her bir metnin satır aralarından emek ve doğa sevgisi dö-küldü.



## Mezguşe'nin yeri

**-Kadim bilgilerimizin bugün yeniden üretilen doğa-insan ilişkilerinde, tarımsal üretimde, kooperatif ve benzeri oluşumlarda bir katkısı var mıdır?**

-Bu konu biraz derin. Biz bugün yeniden doğa-insan ilişkilerinin oluşturulduğunu görmüyoruz. Kültürümüz üzerinden yorumlayacak olursak, çocuklarımız anlatmaktan öte yaşatmanın en doğru iletişimi olduğunu inanıyoruz. Kaldı ki tarımsal üretimin lükse döndüğünü görsek de bizim en büyük nimetimiz, içinde bulunduğumuz köyümüz. Dev çınarların altında hâlâ hasbihal edebildiğimiz değerlerimiz var. Bunları yaşatmak hep-

mizin görevi. Biz bir işletme yürütürken de köyümüzün doğasına ters düşecek her türlü lüks ve abartıdan uzak durmaya gayret ediyoruz. Halihazırda mekânımız köyün eski ilkokulu. Bu bile kültürümüzün bize kazandırdığı doğaya saygı ile ilişkilidir.

**-Genetik ve kültürel kodlarınızın doğayla ilişkinizde bir fark yarattığını düşünüyor musunuz?**

-Şüphesiz... Zaten var olan miraslarımızdan biri de doğadır. Dolayısıyla yaşamımızın her anında olduğu gibi bu iş hayatımıza da yansıyan bir unsur. Kooperatifimizin bir orman köyünde olmasının yanı sıra biz bu köyde yaşa-

yan insanlarız. Kadın=Doğa derssek de abartmış olmayız herhalde.

**-Doğada, yanlarına meyve aşıları olarak dolaşan, ağaca balta göstermekten sakınan yaklaşımın bugünkü karşılığı sizce nedir?**

-Hoş bir anı canlandırdınız gözümde. Rahmetli dedemin "Bak sen nasıl da meyve vermezsin, ben şimdi sana bi balta göstereyim de seneye ne olacaksın görelim" diye üstüne yürüdüğü o ağaç o sene de meyve vermedi ama hoş bir seremoni izledik.

Aslında buna anlatılacak çok şey varsa da biz doğa ile bağlarını kopartmaması gereken bir toplumuz. Sizin de dediğiniz gibi genetik kodlar devreye girince istesek de ayrılamayız.

Bu sebeple kooperatifimi-



zin ve mekânımızın adını "Mezguşe" olarak adlandırdık. Bu kelime bizi, kadınlarımızı ve biz kadınların gücünü çok güzel özetliyor.

Tüm okurlarımızı da dev çınarlarımızın altında hoş bir muhabbete bekliyoruz...

**Gönül Erdoğan (Yediç) Sınırlı Sorumlu Çavuşköy Orman Perileri Kadın Kooperatifi**



## Yerli tohum

Atalık, geleneksel, organik ya da doğal gibi farklı isimlerle de bilinen yerli tohum; hiçbir şekilde genetiği ile oynanmamış en saf haliyle bugünlere gelmiş ve DNA yapısında hiçbir müdahale bulunmayan tohum çeşididir. Yerli tohum nesilden nesle aktararak bugüne gelen ve üretiminde hiçbir kimyasalın kullanılmaması nedeniyle dikkat çekicidir. Sebze, meyve, bakliyat gibi çeşitli ürünlerden elde edilmektedir. Çiftçilerin kendi bahçelerinde, tarlalarında ya da seralarında yapay yollarla herhangi bir işlemle geçirilmeden kullandığı organik tohumlardır.

### Yerli tohum nasıl elde edilir?

Çiftçiler, atalık tohumları eker ve büyütür. Yetiştirilen bitkilerin büyük bir kısmından ürün alınırken en iyi gelişen kısımlarından bir bölüm ise tohumluk olarak bırakılır. Bitkiler iyice olgunlaştıktan sonra tohumları alınmakta ve böylece ürünlerin ilk hali korunarak nesilden nesle aktarılmaktadır. Ülkedeki toprak, iklim ve coğrafi yapıdaki değişiklikler göz önünde bulundurularak tohumlar çeşitlendirilir. Her coğrafi bölgede mevsimsel değişikliklere bağlı olarak farklı ürünler yetiştirilir ve dolayısıyla her coğrafi bölgeden farklı tohumlar ortaya çıkar.

Yerel tohumlar, ekilip ürün alındığı sürece kısır değildir, süreklik sağlar. Çiftçiler yerel tohumlardan her sene olağanüstü iklim değişiklikleri olmadığı sürece verim alır. Ekim esnasında kimyasal ürünlerle takviye yapmaya gerek yoktur. Koruyucu ve kimyasal ürün kullanılmadan üretilen yerli tohum bitkilerinin kısa sürede tüketilmesi ve çeşitli saklama yöntemleri kullanılarak korunması gerekmektedir. Örneğin, turşu yapmak, fermente işlemlerden geçirecek başka bir forma dönüştürmek, kurutmak, salamura yapmak doğal saklama yöntemlerinden birkaçıdır. Günümüz koşullarında tüketicilerin ithal ürün talepleri ve yüksek piyasa fiyatları sebebiyle yerli tohumlar yerini hibrit ya da GDO'lu (Genetiği Değiştirilmiş Organizma) yapay tohumlara bırakmaktadır. Her iklim koşuluna dayanıklı olmaları ve farklı tropik ürünlerin ülke sınırları içerisinde yetiştirilmesine imkân verdiği için hibrit ve genetiği değiştirilmiş tohumlar tercih edilmektedir.

### Hibrit ve GDO'lu tohum nedir?

Hibrit tohum, melez tohum ya da karma tohum olarak da adlandırılmaktadır. Aynı türdeki iki bitkinin çaprazlama yöntemi kullanılarak yeniden elde edilmesi işlemi olarak tanımlanabilir. Hibrit tohumda yerel tohumda olduğu gibi iklim koşulları önemli kriterler arasında yer almaz çünkü bu tip tohumlar istenilen sıcaklık koşulları sağlanarak seralarda yetiştirilebilir. Hibrit tohumlar yerel tohumlardan farklı olarak süreklilik göstermez, nesilden nesle aktarılamaz. Mevsimi dışında ürün yetiştirildiği için vitamin ve mineral bakımından zengin değildir.

GDO'lu tohumlar ise biyoteknolojik yöntemler kullanarak laboratuvar ortamında üretilmektedir ve hibrit tohumlardan farklı olarak tamamen yapaydır. Mevsimsel şartlardan etkilenmez, böceklerle ve çeşitli hayvanlara karşı dayanıklılık gösterir. GDO'lu olan ürünlerin raf ömrü de diğer tohum türlerinden üretilen gıdalara göre oldukça uzundur. İçeriğinde yüksek oranda kimyasal bulunduğu kolay bozulmazlar. GDO'lu tohumlar, ekildiği toprağı verimsizleştirir ve zamanla yüksek oranda kimyasal içeren toprağı kullanılamaz duruma getirir.

## "Geçmişe doğru ilerlemek diye ifade edilen cümleyi hiç unutmadım"

Sorunuzun içerisinden hareketle, ister istemez düşüncelerim beni çocukluğuma götürdü...

Çocukluğum ve ilköğretim yıllarımda, bizim gıdamızın çoğu elbette anne köklerinin olduğu Düzce yerinde yetişen meyve sebzedden, pastırma, sucuk, Çerkes peynirinden oluşurdu. Peynirin isli olanı da Kayseri, Üzünyayla Panlı Köyü'nden olan babamın tarafından gelirdi. Her şey çok, çoktu. Bu çok varlıklı bir aile oluşumuzu ilintili bir şey değildi. Bir bolluk, bir bereket vardı. Öyle ki; dolabımızın yetmediğini, balkona ilave dolaplar ekleyerek kiler haline getirildiğini hatırlarım. Perşembe günleri geldiğinde annem, sabah erkenden ilçe pazarına gider, daha çok gelenek ve kültürümüze uygun olan mısır unu, fasulye, peynir, yumurta yanında çok az sebze, bol meyve, bir de olmazsa olmaz, mutlak köy tavuğu alır, eve faytonla dönerdi. Bu fayton sevdası yüzünden benim de ara sıra kendisine eşlik ettiğim olmuştu. Alınan ürünlerden akşam yemeği için mamursa, şipsi, yoğurtlu biber kızartması, geğejaph yanında Çerkes turşusu ve annemin "kundusuv" diye tarif ettiği biberli ve hafif sulu, ayran gibi bir içecekten oluşan menü hazırlanırdı, büyük bir iştahla sofraya oturulur, tavuk mutlak surette evdeki hiyerarşiye göre özenle

parçalanıp aile üyelerine dağıtılır, evin en küçüğü olmayan hasebiyle de benim kısmetime "lades" kemiği düşerdi...

Bizler, yıllar boyu böyle kilerden, ilaveten de köyde oturan ve hiç çocuk sahibi olmamış anne yarısı teyzemin -nurlar içinde yatsın- ineklerinden elde ettiği süten yapmış olduğu yoğurt ve diğer süt ürünlerini, bahçedeki fırında yaptığı mis gibi ekmekleri, hiç üşenmeden her hafta "Sizsiz boğazımdan geçmiyor" diyerek bize taşıdığını ve beslendiğimizi boğazım düğümlenerek hatırlarım. Suyu bile şimdilerden daha temiz olduğunu düşündüğüm Melen'in kaynağından içtik. Dolayısıyla, yeni dünyanın kolaylık diye önümüze koyduğu her şeyden uzak kalmayı da hem böyle hem de annemin ve kadim yardımcısı ablamın ve tabii ki canım teyzemin sezgi ve içgüdüleri sayesinde iyi becerdik, diyebilirim.

Bir gram hazır meyve suyu, bir bardak meşrubat ya da şarküteri ya da gofret, bunları hiç görmedik. Tek lüksümüz o yıllarda çok popüler olan Yeşil Köşe Pastanesi'ne gelen şemsiye şeklindeki çikolataydı galiba.

Yoğurdumuz, ekmeğimiz, sulu yemeğimiz, meyvemiz, sebzemiz hepsi özenle bulunmuş, hazırlanmış, hepsi eksiksizdi. Mütevazı bütçe şartları zaman zaman zorla-

sa da kültürümüze özgü gösterilmekten her daim imtina edilen (!) sevgimiz dışında beslenimiz hep fazla faydalı... Adap, usul, terbiye, davranış eğitimlerinde de sırf anne-babalarımız değil "teyzeler heyeti" de daima sorumlu olmuştur. Konu dağılmadan toparlayayım...

Köy hayatını hep sevdim. Öyle ki çocukluk yıllarımın uzun bir bölümü ve ilköğretim yıllarım daha çok köyün çayırında oynayarak geçti. Akşam olunca faytonla beni almaya gelen babamla gitmek için anneannemin eteğinin altına saklanıp babamın çaresiz dönüşünü izler, ama akşam olduğunda yüreğime bir hüznün çöker, ona da bir anlam veremezdim. Köyde akşam olunca kitap okumak yerine bir odaya sırayla dizilen "teyzeler heyeti"nin anlattığı masal ve hikâyeleri dinler, orada anlatılanları gözümde canlandırmaya çalışırken, çayır oksijeninin etkisiyle çekirge ve "yusufuluk" kuşlarının sesleri eşliğinde tatlı bir yorgunlukla gözlerim kapanırdı.

Sonraları, sözünü ettiğim dönem 1970-80, neyin ne kadar zararlı ya da yıkıcı etkileri olduğunu bilim dünyası incelemiydi? Şimdiki kadar sık açıklanır mıydı? Ya da teknolojik imkânların kısıtlılığı açıklanan bilgilere ulaşmaya yeter miydi? Bunun bile farkında değildik. Sanki hayatın

rutini buydu. Ta ki "Çernobil" olayı patlayınca kadar... O olayla birlikte bu tür değerler daha önem kazanmaya başlamıştı benim kafamda. O zamana kadar yapabildiğimiz daha çok el ve göz yordamı, hissiyat ve kafada birleşenlerle bir sonuca varırdık. Çıkar-sız ve saf günlerdi. Bugüne bağlamaya çalışayım sohbeti yavaş yavaş...

Bir kitapta okumuştum, ya da bir söyleşiydi. "Geçmişe doğru ilerlemek" diye ifade edilen cümleyi hiç unutmadım. Hep içinde olmak istediğim ama bir türlü olmayı beceremediğim, hep hayranlık beslediğim 68 kuşağından aldığım esinle ve ruhen 'devrimci' diye tanımladığım kişiliğimin hayli muhafazakar ve geleneklerine bağlı kalan bir yanıyla geçmişe özlem duyan bir pencere oldu hep. Köyde kaldığım zamanlarda ilişkileri, hayvanları, bahçeleri, amcaları teyzeleri, yaptıkları işleri hep izledim. Tarım, son 3 yıldır ana hobbim, ilgi alanım ve Düzce'deki yaşamımın merkezi halinde. "Nasıl oldu?" dersiniz şöyle ifade edebilirim:

45 yıl aradan sonra artık 60'lı yaşlara gelmiş, 70'e yakın lise arkadaşlarımla Düzce orijinli, dışarıdan katılmı bir grup oluşturup bir araya gelmenin dayanılmaz hafifliğiyle eski günlerdeki gibi yeniden kaynaşma "Düzce için gelecek nesle faydalı ne bi-

rakırız?" sorusunun yanıtını "yerli tohum" ve atalık teknik, geriye dönük, ilaçsız, sıfır hormon, işlenmemiş toprak gibi referanslarla işe koyulur bulduk kendimizi... İlk başta grubun içinden 20 arkadaşımızla işe başlarken zaman içinde 5-7 kişiye düştük. Normalde bu çalışmalarda katılım artarak ilerlersiniz, oysa bizde ikinci yılımızın başlarında COVID salgınının da etkisiyle sayı azalmıştı. Olsundu.

Düzce'nin yakınında bir köy tarlasında başladık ilkin. Köylerden, çeyiz sandıklarından çıkma tohumları geleneksel metotlarla yetiştirebildiğimizi pekâlâ da deneyimledik. Bu gıda ve tarım işlerine girişimizdeki sebep dünyaya kazık çakmak, 100 küsur sene yaşamak filan değil elbet. Sağlıklı ve huzurlu bir kafanın yanı sıra emperyalist tekellerin hibrit vb. şeylerle tarımı öldürüp başka ülkelere bağımlı hale getirmesine karşı olmak. Ülkesini seven herkes bu politikaya karşı çıkıp "yerli tohum"u sahiplenip savunmalı, gücü oranında bir şeyler yapmalı, bunu yaparken de kendine güvenmeli, benzer amacı olanların dışında da kimseyle irtibatlanmamalıdır. Bunları yaparken de "geçmişe dönük o özlem" hep yanı başımızda olarak pozitif anlamda bizi çokça etkilemiş, bugün şehir merkezine daha yakın,

750 metrelik bahçemizde gönüllü arkadaşlarımızla bir araya gelerek yürüttüğümüz çalışma ve toprağımızın cömertliğinin bileşimi bizlere gerçekten paha biçilmez bir mutluluk sağlamıştır. Hedefimiz, yapmak istediğimizi daha çok anlatabilmek, henüz küçük çapta oluşturmaya çalıştığımız "tohum bankamız" daha büyütebilmek, isteyen gruplarla paylaşmak ve takasını sağlamak. Bu yıl 3'üncü yaşını dolduran tohumlarımızın en az 5 yıl sürdürülebilir olduğunu görmek, saflığına inanmak.

COVID bu dünyada etkisini sürdüreceği gibi gözüküyor. Kişisel görüşüm, hiç değilse kendimizi besleyecek kadar üretimden yanadır. Yeter miyiz? Evet, çalışır, diker ve üretirsek rahatça yeteriz. Bir hedef konulacak ise, ekilmedik tek bir tarla, bağ, bahçe, bostan bırakmamak olsun, devlet politikası olur mu bilmem? Olmazsa da bireylerin doğrudan katılacağı bir hareket olsun. Hangisi önden gelirse artık...

Halen emeği sıraya koyarak işleri kotardığımız küçük yerli tohum grup üyelerimiz adına gazetenize çok teşekkür eder, devamı için en iyi dilekelerimizi iletiriz.

**Banu Aydek (Abzac Guase süalesinden) Düzce Lisesi 75'liler "Yerli Tohum Grubu"**





## “Geçmişin doğa havarileri, dervişleri de canlandı”

Yerel tohumlarla ilgilenen, öncelikle korunması, yaygınlaştırılması, sürdürülebilirliği ve sağlıklı atalık usullerde yetiştirilmiş ürünlere ulaşılabilirliğin devamı için kendince bir uğraş veren sıradan bir vatandaşım.

Genetik bir yatkınlık vardı sanırım ancak doğal çevreye ve yeşile duyulan sevgi ve koruma isteği, galiba çocukluğumuzda tüm tatillerimizin geçtiği köylerden, oradaki yeşil doğa ve tarımla uğraşan çalışkan büyüklerin ve bizi onlarla buluşturan ailemizin de eseri. Tohumlar yasaklanıp insanlar eskiyi, geçmişini geri getirme, koruma, muhafaza etme mücadelesine girince “eski” usullerde kimyasalsız bir tarım ne demek onu anladık. Daha doğrusu açılımını öğrendi insanlar. Ve bugün o kadim bilgiler ışığında yol alıyor gençler, gütanlar hatırlıyor ve “yeniden” diyorlar umutla, sevgiyle.



Yerel tohumlar ile yapılan bu üretim, gerek kendi ailesi ve çevresindeki eşi dostu için gerekse sağlıklı ve doğal gıda sunmak amaçlı olsun her türlü eskinin o güzelliğini, temizliğini ve saflığını taşıyor. Sonradan suistimal edilse, biraz rotasından çıksa da istisnalar kaideyi bozmuyor, bozamaz, eninde sonunda doğru yerini buluyor. Bu tarz tarım-

sal üretim, herkesin sağlıklı gıdaya ulaşması bağlamında kooperatiflerin de bu düzlemde bu çizgide yer almasını sağladı, bunu gördük, şahit olduk. Geçmişin doğa havarileri, dervişleri de canlandı elbette. Tüm ülkede ağaçların şu veya bu sebepten kesilmesine karşı bir duruş, bir savunma, bir koruma ordusu oluştu doğaçlama.

Yeşil doğa dünyanın ay-

rılmaz bir parçası, bu kabuğun üstüne, Emine Supçin’in çok sevdiğim bir cümlesiyle tamamlamak istiyorum bu konuyu: “Her zerremizle doğanın bir parçası, her parçayla evrenin zerredeki kopuyasınız.”

**Filiz Ezer (Abreg)  
ŞeHrin PenCEResindenN  
DoGayA YEREL TOHUM  
GRUBU**

## Doğa ve insan ilişkileri

Sevgili Birgül, bir mesaj gönderdi;

“Genetik ve kültürel kodlarınızın doğayla ilişkisinde bir fark yarattığını düşünüyormusunuz?” diye bir soru yönelterek devam etti:

“Kadim bilgilerimizin, bugün yeniden üretilen doğa-insan ilişkilerinde, tarımsal üretimde, kooperatif ve benzeri oluşumlarda bir katkısı var mı? Doğada yarılan meyve aşılarda alarak doluşan, ağaca balta göstermekten sakınan yaklaşımın bugünkü karşılığı sizce nedir?” dedikten sonra, köyle ilgili paylaşımlarımdan söz ederek, köyde olup olmadığını sordu, topkla olan ilgimi ve bunu çocuklara sevdirmek için çabalarımı da överek benden bir yazı istedi. Hayır demedim. İlgi duyduğum bir konu ama neresinden başlayacağını bilemedim. Çok geniş kapsamlı ve günümüz için de çok önemli.

Nedir genetik ve kültürel kod?

Doğrusu kendi açımdan bakacak olursam, doğayla olan ilişkimde genetik ve kültürel kodlar nedir, diye hiç düşünmedim. Ama Abhaz halkının kültürel kodları konusunda bazı çalışmalarım oldu. Birgül’le Warada adlı bir müzik gurubunda yıllarca bir arada olduk ve o benim, sadece eğlence amacıyla müzikle uğraşmadığını biliyordum, bu yüzden kültürel kodlardan söz etmemi istemişti diye düşündüm.

Çok doğru; toplumların genetik, geleneksel kültür kodları vardır. Bu toplumsal kodlar o toplumun binlerce yıllık tarihsel ve kültürel birikiminden süzülerek onu diğerlerinden ayırt edici niteliklere kavuşturur.

İnsan kendi kültürü içinde yaşadığında, diğer insanlarla ayırt ederken içselleştirdiği bazı kodları farkında olmadan kullanır. Bunların hepsi kişinin ait olduğu, inandığı, sosyal ve kültürel yapının getirdiği somutlaşmış estetik kodlardır.

Hiç kuşku yoktur ki kültür taşıyıcılarının birbirleriyle iletişim kurmasına, bilgi biriktirmesine, iletmesine, semboller, gelenekleri, normları açıklamasına ve düzeltmesine izin veren dildir. Dil aynı zamanda kültürün varoluş koşullarından biridir. Bu anlamda Abhaz dilinin sözlü ürünlerine baktığımızda; destanlar, masallar, halk söylenceleri, halk şarkıları, mitolojik öyküler ve pagan inançlar bu halkın genetik ve kültürel kodları hakkında bolca bilgi verir. Abhaz dilini bilen ve bu dilin sözlü ürünlerinin bazılarını Türkçeye kazandıran biri

olarak, bu verilerin ışığında doğa ve insan ilişkilerine kadın cephesinden baktığımda, inanılmaz bilgilerle karşılaştım.

Özellikle, mitolojik kahramanlara baktığımda, tanrıçaların tanrılardan sayıca fazla olduğunu ve fonksiyon bakımından da daha güçlü olduğunu gördüm. Abhazlarda doğa takvimi, her türlü üretim biçimini başlı başına tarımsal bir olgu gibi algılamış, bu olgular için *anixa* (mabet), *anhiua* (ibadet, dua, bayram) gibi kavramlar geliştirmiş, bu sözcükler ve uygulamalar Abhazy’da günümüze kadar gelmiş. Tanrı anlamına gelen *Ançüa* “sözcüğü bile kadımla ilişkilendirilmiş”, *An-çüa* = *Anne-teni*, *Anne-silueti*” gibi bir anlam ifade etmiş.

Birçok ana tanrıça var, hepsini burada belirtmeye gerek yok. Anların Tanrıçası *Anan Gunda*”, Bahçe ürünlerinin tanrıçası *Caca*”, Değirmencilik Tanrıçası *Sawına*”, Suların Kraliçesi ve koruyucusu *Zızlan*”, Sağlık Tanrıçası *Haniya*”, Dokumalar Tanrıçası *Arişna*” gibi tanrıçaların halk tarafından algılanış biçimine, inanç ve ritüellerine, kendileri ile ilgili öykülere, dizelere ve şarkılara baktığımızda onların doğada insanın en çok ihtiyaç duyduğu alanlarda görev üstlendiklerini görüyoruz. Ürün yetiştirilene destek olan, yol gösteren, üretimi denetleyen, koruyan, kollayan ve bereketi artıran, zor işleri kolaylaştıran kutsal ve tanrısal güçler olarak göze çarpan bu tanrıçalar, aynı zamanda görünüşleri ile de görkemli bir fiziğe sahip, son derece bilge, olağanüstü güçleri var, insani duygular da taşıyorlar, hatta aşık bile oluyorlar.

Abhaz insanının topraklılık, avcılık, hayvancılık gibi konulardaki kültür kodlarını en iyi yansıtan Nart Destanları’ndaki kadın kahramanlar da kadının tarihsel rolünün gelişimi bakımından ilginç örnekler sunuyor. Bu yönüyle gerek mitolojik kahramanlar gerekse destan kahramanları tek tek ele alınıp incelenmeli.

Nart Destanları’nda adlandırılan sıkça söz edilen *Ajüa-eypşaal* - *Avcılık tanrı ve tanrıçaları*” ile ilgili bilgiler ise olağanüstü zengin. Avcıların kendilerine özgü kuralları var. Ava giderken yapılması gerekenler, av esnasında uyulması gereken kurallar, avlanan hayvanın özellikleri, nasıl paylaşılacağı, gizli avcılık dili ve daha pek çok gizem var. Avcılık Abhazların kültürel kodlarında, huzur içinde yapılması gereken kutsal bir iş. Avcılık tanrı ve tanrıçaları *Ajüaeypşaal*” da hayli

güzel kızları olan kalabalık bir aile. Bu aile genellikle Ormanlık tanrıları olarak bilinen *Aerg*” ailesinden kız alıp veriyor. *Aerglerin kızı Ajüaeypşaalın gelini*” diye muhteşem halk şarkıları var. Bu tanrısal akrabalık ilişkilerine ve yaşam tarzlarına bakılırsa, doğanın önemli bir parçası olan ormanı korumak, yaşamı düzene sokmak, av hayvanlarını koruyup kollamak gibi kutsal amaçlar üstlenmişler. Bu tanrı ve tanrıçalar tam bir hiyerarşik düzen içinde işleri yürütüyorlar. Abhazlarda *“orman kanunu”* kavramı bir keşmekeşi ve adaletsizliği değil, tam tersine eşitliği, saygıyı, sevgiyi, özetele müthiş bir ahengi yansıtıyor. Bir de hani Türkçede *“kurda, kuşa, aşa”* diye bir deyim var ya, ona benzer bir deyimleri var. Özellikle evcil hayvanlar için kullanıyorlar, *“Bin tane koyunun varsa yüz tanesini ormana bırak”* diyorlar. Bu konuda, Abhazca yazılmış bazı etnografik metinlerin ve şarkı sözlerinin çevirisinden oluşan *“Ajüaeypş’ler ve Aerg’ler”* adlı bir çeviri kitap çalışmam var ama henüz yayın aşamasına gelmedi. Umarım bu yazı onu da bir an önce bitirmeme neden olur.

Bildiğiniz üzere iklim sorunları milattan önceki yıllarda da vardı ve bu durum insanları göçe zorluyor, koloniler oluşturulmasına neden oluyordu. Milletiler MÖ V. yüzyılda topraklarında geçimede oluca, Karadeniz’in karşı kıyılarında geçip o zamanki Abhazy’da koloniler kurmuşlar. Bu koloni kentler arasında hepimizin bildiği Abhazy’nın bugünkü başkenti Sohum (Dioskuria), bugünkü Pitsunda (Pitunt) ve Oçamçıra da (Guenis) var. Antikçağ yazarları o günkü Abhazy’ya Kolhida diyorlar. Kolhida Kralı Aet’in kızı Medea’yı, Argonot Efsanesi’ni, Yason’u bilirsiniz.

Medea, Güneş Tanrısı Helios’un torunu, Kolhida Kralı Aet’in kızı. Kolhideli bir kraliçe, bir tanrıça, bir şifacı. Yunanların anlayamadığı birtakım güçleri var. Bitkibilimci ve iyi bir eczacı, hatta medicine (eczacılık) adının onun adına izafe olduğunu yazıyorlar. Böylesine bilge, mitolojik bir kadın figürü bakınız Antik Yunan’da ataerkil düşünce tarafından nasıl günah keçisi haline getirilmiş ve sonunda çocuk katili olarak bile gösterilmiş. Euripides ve Seneca’nın eserlerini, Medea ile ilgili tüm sanatsal eserleri (opera, sinema, tiyatro, resim ve diğerlerini) hatırlayın. Taşralı bir barbar olarak algılanan Medea’nın anayurdu olan Kolhida’da edindiği genetik

kültürel kodların hepsi burada adeta şeytanlaştırılmış, aleyhine kullanılmıştır. Neyse ki Christa Wolf adında bir kadın yazar, konuyu yeniden ele alıp söylencenin geçmiş izlerini sürerek, antikçağ yazarlarının aksine Medea’yı çocuk katili bir anne olarak değil, toplum tarafından çocukları öldürülen bir anne olarak ele almış ve sonunda; asil konunun güç ve iktidar için insanların nasıl ikiyüzlü davrandığını, kendi çıkarları uğruna her şeyi yapabileceklerini yansıtmıştır.

Kolhida tarihi, Abhaz tarihinin en eski ve en önemli bir parçasıdır. Ve ne yazık ki biz diaspora olarak hem tarihimizi hem de kültürel kodlarımızı unuttuk, kaybetmiş, bazı kodlarımızı bilmeden taşıyor olsak bile, bunun farkında olmamışız. Bakın bugün bizim kültürel kodlarımızın bir temsilcisi olan Medea’yı aklamaya işini, bizim yerimize Christa Wolf yapmış. Bunu yadırgıyor muyuz? Hayır, çünkü kadın sorunları, çevre sorunları, iklim sorunları, doğa sorunları aynı zamanda evrensel sorunlar. Biz kendi toplumsal, genetik, kültürel kodlarımızı sorgularsak bunu sadece kendimiz için değil, evren için de yapmış olacağız.

Gelelim, *“Genetik ve kültürel kodlarınızın doğayla ilişkisinde bir fark yarattığını düşünüyormusunuz?”* sorusunun yanıtına...

Evet de desem hayır da desem değişen bir şey olmayacak. Bu kodlar biz istesek de istemesek de kendiliğinden yaşam biçimimize yansıyor. Anadolu’nun herhangi bir köyüne gidin. Evlerin biçiminden bahçenin düzenine, hayvan barınaklarının nerele yapıldığından yetiştirilen meyve ve sebze türlerine, birbirine benzeyen ve benzeneye özelliklere sahip köylerin geçmişlerine bakın, halkını dinleyin, o size gerçeği söyleyecektir.

Adige ve Abhaz köylerinin bire bir örtüşmesine de anayurtlarından esin kaynakları taşıdıkları bir gerçektir. En çok da yemek kültürü, beslenme tarzı, ev içi düzen, çevre düzeni, temizlik, doğaya ve hayvanlara karşı tutumlar hiç kuşku yok ki genetik ve kültürel kodlardan kaynaklanmaktadır.

Bu anlamda, her ne kadar günümüzde unutulmaya yüz tutsa da, kadim bilgilerimizin yeniden gün yüzüne çıkarılmasının doğayla olan ilişkilerimize büyük yarar olacağına inanmaktayım.

“WARADA” adlı müzik grubunu oluşturduğumuzda, amacımız; öncelikle anadilimizi genç kuşaklara sev-



Anların Tanrıçası Anan Gunda

direbilmek için hep birlikte söyleyebilecekleri şarkılar öğretmekti. Zamanla bu kadim halk şarkılarının sözlerini ve anlamlarını öğrenmeye başladıkça inanılmaz zengin bir içerikle karşılaştık. Özellikle üretim şarkıları, avcılık şarkıları, tedavi amaçlı şarkılar bizi hayretler içerisinde bıraktı. Her üretim dalının bir tanrısı veya tanrıçası, ilginç ritüelleri, bu ritüellere özgü yemekleri, duaları, sembolleri, şarkıları ve hatta dansları vardı. Örneğin yün mü dideceksiniz. Önce bu zor iş için bir imce oluşturacaksınız, herkes yün tarağı alıp gelecek, işe başlamadan o işlerin tanrıçasına dua edilecek, sonra yün dilerken o işle ilgili şarkı hep birlikte söylenecek, daha sonra o işte size kolaylık sağlayan tanrıçaya teşekkür edilecek. Onun için de bazı özel yiyecekler hazırlanacak, kendiniz de yiyecek, gıyabında o tanrıçaya da ikram edeceksiniz. Bu tür kutsal ikramlar genellikle bir akarsu başına götürülür, yiyecekte küçük bir miktar bir sunakta kurban ediliyor, muşçasına suya atılır, geri kalan da o işi yapanlar tarafından neşeye yenir. Adigelerin *“Tıspx Wored”* yani yün tarağı şarkıları böyledir. Abhazların *“Keçe Dokuma Şarkısı”*’nın ritmi geçeyi dokuyan insanların hareketlerindeki ritim ile bire bir örtüşüyor. Örnekler çoktur.

Avcılık Tanrıları *Ajüeypşiaal*’a ilgili kitabı hazırlayınca, kontrol etmesi için iyi Abhazca bilen, müzikle de yakından ilgilenen ve gurubumuzdan da koordinatörlerinden olan Axa Esat Özen’e vermiştim. Kontrolde sonra bana söylediği şu sözleri unutmuyorum. Galiba Düzece taraflarında kuvvetli bir kış olmuş ve büyük bir geyik sürüsü kente inmiş, Abhaz olmayan bazı köylüler tüfeklerine sarılıp geyiklerin hepsini vurmuşlar. Bunu duyan bir Abhaz da adeta çıldırmaşçasına *“Siz deli misiniz, zavallı hayvanların soyunu tükettiniz, yaptığınız katliamdır”* diye üzerlerine yürümüş. Bu tepki de o kadim bilgilerden kaynaklanıyor olmalı.

Bu kadim bilgiler anayurtta çok ciddi anlamda derleniyor. Benim de 2014’ten beri kadrolu olarak çalıştığım D. Gulya’nın adını taşıyan enstitüde ciltler dolusu kitaplar var. Bunların Türkçeye kazandırılması çok iyi olur ama ne yazık ki artık çeviri yapabilecek kadar anadilini bilenler oldukça azaldı. Benim gibi biraz uğraşanların elinde de o kadar çok iş var ki sıra buna gelemiyor. Böyle bir konuyu gündeme getirdiği için Jineps gazetesine ve sevgili Birgül Asena’ya teşekkür ederim.

**Papapha Mahinur Tuna**



# Asida Şakrıl

**Abhazya Cumhuriyeti  
Bağımsız Kamu Denetçisi,  
'Ombudsperson - Ombudsman'**

Dr. Ergün Özgür\*

8 Mart dolayısıyla çıkar-  
dığımız bu sayıda Abhaz-  
ya'nın kamu denetçisi olan  
Asida Şakrıl'dan bahsetmek  
istiyorum. Kendisiyle Ağus-  
tos 2021'de yaptığım görüşme  
ve kurumun web sayfalarına  
dayanarak kamu denetçiliği  
sistemini biraz anlatmaya çalış-  
acağım (bkz.1).

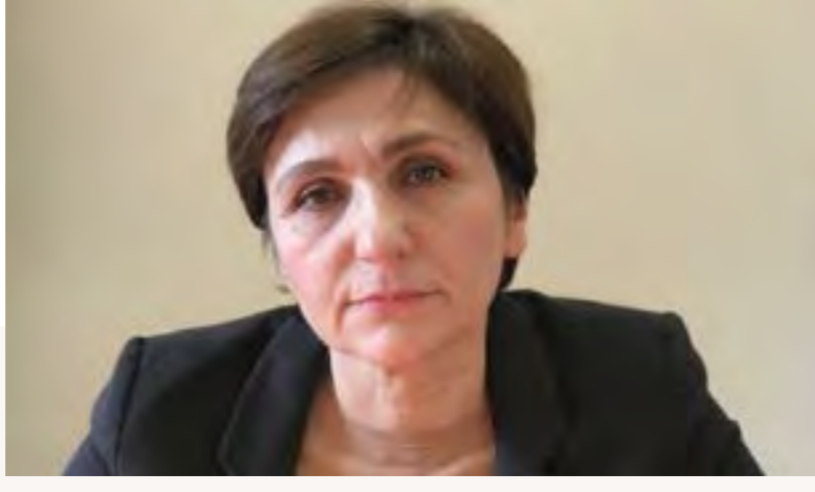
Kamu denetçiliği sistemi  
ilk olarak 18. yüzyılda (1713)  
İsveç'te kabul edilmiş, daha  
sonra da diğer İskandinav  
ülkelerinde ve onu izleyen  
dönemlerde pek çok ülkede  
benimsenmiştir. Avrupa Bir-  
liği ise kurucu anlaşması olan  
Maastricht ile (1992) kamu  
denetçiliği kurumunu kabul  
ederek ilk kamu denetçisini  
1995 yılında seçer (bkz.2).  
Türkiye'de ilk olarak 2006  
yılında yasama organının se-  
çeceği şekilde Kamu Denet-  
çiliği Kanunu çıkarılır, ancak  
kanun anayasaya uygun ol-  
madığı gerekçesiyle 2008'de  
iptal edilir. 2010 yılında, tekrar  
yasama organının seçeceği şe-  
kilde Kamu Denetçiliği Kuru-  
mu'nun da yer aldığı anayasa  
değişiklikleri halkoylamasına  
sunulur ve kabul edilir. Hazi-  
ran 2012'de artık anayasada  
yeri olan 'Kamu Denetçiliği  
Kurumu' Resmi Gazete'de  
yayımlanır, kamu başdenet-  
çisi ve denetçiler dört yılda  
bir TBMM tarafından seçilir  
(bkz.3).

Kamu denetçisinin görevi  
sivilleri kamunun (idarenin)  
aldığı yanlış, hatalı karar ve  
uygulamalara karşı korumak,  
haksızlıkları tespit etmek için  
her türlü bilgi, belge ve kay-  
nağa ulaşır, örneğin hapis-  
teki mahkûmlarla görüşme  
gibi, telafisi ve başka birey-  
lere yapılmaması için müca-  
dele etmek. O yüzden çağdaş  
hukuk kuralları, demokrasi,  
insan hakları ve özgürlük-  
ler çerçevesinde özverili çalış-  
ma yapmayı gerektiren bir  
kurum. Bağımsız bir kurum  
olan Kamu Denetçiliği Kuru-  
mu'nun etkinliğini, ülkedeki  
demokratik hukuk sisteminin  
işleyişi ve denetçinin rapor ve  
önerilerinin idare tarafından  
ne kadar dikkate alındığı ile  
de değerlendirmek gerekir.  
İdarenin uygulamalarının,  
ulusal ve uluslararası demok-  
ratik hukuk kuralları çerçeve-  
sinde çalışmasını denetleyen  
kurumun öneri ve raporları-  
na uyulmaması durumunda  
genellikle cezai bir yaptırım  
söz konusu değildir. İdarenin  
yaptığı hata, ihlal veya eksik-  
likler raporlanarak bunların  
giderilmesi sağlanmaya çalış-  
ılır. Ayrıca basın, yayın ve  
medya aracılığıyla kamuoyu  
oluşturulmaya çalışılabilir. O  
yüzden de ülkedeki demok-  
ratik hukuk sisteminin işlerliği  
ve idarenin kurumun dikkate  
alması bireyler ve toplum için  
önemlidir.

Mart 2018'den beri Abhaz-  
ya'nın ikinci bağımsız kamu

denetçisi olarak görev yapan  
Asida Şakrıl, 1966 yılında  
Gudauta kentinin Lıknı (Ly-  
knı) köyünde doğar. Abhaz-  
ya Devlet Üniversitesi Filoloji  
Fakültesi'nden mezun oldu-  
ktan sonra bir süre Rus dili ve  
edebiyatı öğretmenliği yapar.  
1997 yılı itibarıyla kamu de-  
netçisi seçildiği zamana kadar  
başkent Sohum'daki önemli  
bir sivil toplum kuruluşu olan  
İnsani Programlar Merkezi'nde  
(Center for Humanitarian  
Programs) hukuk danışmanlığı,  
insan hakları konusunda  
bilincin artırılması, sivil  
aktivizm eğitimi, eğitimciler  
ve öğrenciler dahil sivil inisi-  
yatifin güçlendirilmesi, insan  
haklarının korunması konu-  
sunda yargı ve diğer kurum-  
ların etkinliğinin artırılması,  
hapistekilerin rehabilitasyonu  
ve bağımsızlık savaşındaki  
(1992-1993) kayıp bireylerle il-  
gili çalışmalarda görev almış-  
tır. 2011-2016 yılları arasında  
Abhazya Parlamentosu'na  
benzer, toplumdaki saygın ve  
sevilen kişilerden oluşan Ab-  
hazya Halk Meclisi'nde görev  
yapmıştır.

Asida Şakrıl, Abhazya'nın  
ikinci bağımsız kamu denet-  
çisi olsa da, kamu denetçiliği  
kurumu 1997 yılında Abhazya  
parlamentosu tarafından çıkarılan  
'Abhazya Cumhuriyeti  
İnsan Hakları Denetim Kuru-  
mu' kanunu (On the Human  
Rights Ombudsman in the Re-  
public of Abkhazia) ile 'Ulusal  
İnsan Hakları Komisyonu'na  
(UİHK) bağlı olarak oluşturul-  
muştur. Bu kurum ulusal ka-  
nun ve yönetmeliklerin ulus-  
lararası hukuk ve kanunlara  
uygun olması ve insan hakları  
ve özgürlükler konusunda  
yürütmeyi denetleyerek,  
yapılacak düzenlemelerle il-  
gili önerilerde bulunabilmek-  
tedir. Diğer taraftan 2007 yılı-  
nda Kamu Denetçisi görevi  
oluşturularak, UİHK yerine  
cumhurbaşkanına bağlı olarak  
tanımlanır. Cumhurbaşkanına  
bağlı çalışan ilk kamu de-  
netçisi olan Georgi A. Otrba  
bu göreve atanır ve görevine  
2016 yılına kadar devam eder.  
Yürütmeyi denetlemesi gere-  
ken denetçinin, yürütmenin  
başı olan cumhurbaşkanına  
bağlı çalışması onun bağımsız  
çalışmasına engel oluşturdu-  
ğu için, kamu denetçisi olan  
Georgi A. Otrba dahil, insan  
hakları, sivil hak ve özgürlük-  
ler konularında çalışan sivil  
toplum kuruluşları ve par-  
lamentolar kamu denetçisi  
kurumunun bağımsız olması  
konusunda çalışmalara baş-  
landılar. Bu dönemde, Avrupa  
Komisyonu İnsan Hakları Ko-  
miserliği de yapan, Avrupa  
Birliği, Birleşmiş Milletler ve  
İsveç Olof Palme Enstitüsü'nde  
uzun yıllar çalışan Thomas  
Hammemberg'in de 2015 -  
2016 yılları arasında Abhazya  
ve Gürcistan'da insan hakları  
konusunda görüşmeler yaptı-  
ğı (bkz. 4) ve bu çalışmaların  
da bağımsız kamu denetçisi  
sistemine geçilmesinde olum-



lu katkısı olduğu anlaşılıyor.  
2016 yılındaki çıkarılan kanun  
sonrasında ilk bağımsız kamu  
denetçisi olan Zurab Marşan,  
şubat ayında parlamento ta-  
rafından seçilir. Kendisi daha  
önce G. A. Otrba'nın yardım-  
cılığını da yapmış, ancak gö-  
reve başladıktan sonra bütçe,  
ekipman ve personel eksikliği  
olan kurumu işler hale geti-  
remediği için istifa etmiştir.  
Daha sonra Abhazya Parla-  
mentosu iki adaylı seçimle si-  
vil toplumdaki gelen ilk kadın  
kamu denetçisi olarak Asida  
Şakrıl'ı seçer.

Asida Şakrıl da bütçe kabu-  
lü sonrasında göreve başladığı  
için ofis, ekipman ve kadro sor-  
unlarıyla kendisinin de karşı-  
laştığını, ilk altı ay yıllardır çalış-  
tığı, yönetiminde yer aldığı  
ve üyesi olduğu İnsani Prog-  
ramlar Merkezi'ndeki (İPM)  
ofisini ekibiyle birlikte kullan-  
maya devam ettiğini anlattı.  
Ancak bunun en önemli sorun  
olmadığını, bir taraftan gelen  
şikâyetleri hukukçular ile  
araştırmaya, çözüm üretmeye  
çalışırken, diğer taraftan bü-  
rokrasiye ve idareye bağımsız  
kamu denetçisi kurumunu ve  
çalışma şeklini kabul ettirme-  
ye çalışmasının oldukça fazla  
zaman aldığını aktardı. Örne-  
ğin, Adalet Bakanlığı'ndaki  
görev değişikliklerinde hapis-  
hanelerdeki mahkûmlarla gö-  
rüşme taleplerine neden izin  
verilmesi gerektiğini tekrar  
tekrar anlattıklarının altını çiz-  
di. Bir insan hakları ihlali veya  
idarenin hatası sonucunda bi-  
reylerin zarar görmesi duru-  
munda raporlamanın yeterli  
olmadığını, bürokratların hangi  
kanuna aykırı davrandıkları,  
tazmin ve tekrar yapılma-  
ması için nasıl önlem almaları  
konularına ikna edilmelerinin  
önemini belirtti. Kendilerine  
pek çok konuda, örneğin insan  
hakları ihlali, yargının verdi-  
ği kararlara uyulmaması, ha-  
pisteki insanlara yapılan kötü  
muamele ya da Abhazya'nın  
doğusunda Gal bölgesindeki  
vatandaşlarla ilgili hak ihlal-  
leri vb. konularında başvuru-  
lular olduğunu, her başvuru  
ve dokümanla tek tek ilgilendi-  
diklerini ifade etti. Görüşme  
sırasında Suriye veya diğer di-  
asporalardan Abhazya'ya geri  
dönerlerden başvuru olup  
olmadığı konusunu da konu-  
ştuk. Yakın dönemde geri  
dönen bir kişinin yakınlarını  
vatandaşlık verilip kendisine  
verilmediği için başvuru yap-  
tığını, ancak geri dönen vatan-  
daşlardan fazla başvuru alma-  
dıklarını söyledi. Geri dönen  
vatandaşlar arasında kuruma  
ilgili farkındalık yaratmanın  
yararlı olacağı da konuşuldu.  
Kamu denetçisinin etkin çalış-  
abilmesi için kendi bağımsız  
bütçesi ve onu kullanabilmesi  
önemli. Asida Şakrıl oldukça

detaylı hazırladığı ilk bütçe  
önerisinin çok altında bir büt-  
çenin kurumuna tahsis edildi-  
ğini, ancak ikinci yıl itibarıyla  
önerdiklerine yakın bir büt-  
çeyi onaylabildiğini anlattı.  
Göreve başladığından beri  
bütçesi kapsamında uzman  
hukukçular ve bağımsız insan  
hakları savunucularını kadro-  
suna dahil etmeye çalıştığını  
altını çizdi. Kurumun web si-  
tesinde Abhazya Cumhuriyeti  
İnsan Hakları Kamu Denetimi  
ofis sorumlusu olarak Saída  
Şamba, uzman hukukçular  
olarak Said Gezerdaa, Madina  
Lazareva, Madina Khağuş ve  
başmuhasip olarak da Ilona  
Akaba'nın bilgileri var. Gö-  
rüşmemizde aralarında iki ter-  
cüman ve deneyimli hukukçu-  
ların da olduğu 10 kişilik bir  
ekipten bahsedildi. Ancak büt-  
çe nedeniyle sadece iki uzman  
hukukçunun tam zamanlı çalış-  
abildiklerini, diğerlerinin ise  
yazı zamanlı çalışabildiklerini  
belirtildi. Pandeminin başla-  
masıyla kurumun bütçesinin  
çok az bir kısmını alabildik-  
lerini, bu nedenle araştırma ve  
yayın bütçesini kısmak zorun-  
da kaldıklarını anlattı. Ancak  
2021 itibarıyla 2018, 2019 ve  
2020 raporlarını basıp dağıt-  
maya kaynak ayırabildiklerini  
ifade etti.  
Sonuç olarak kamu denet-  
çisinin görevi, sivilleri kamunun  
yaptığı haksız uygulamalara  
karşı korumak. Asida Şakrıl  
ve ekibi, çağdaş demokratik  
hukuk kuralları, insan hakları  
ve özgürlükler kapsamında  
çalışarak, insan hakları ihlalle-  
rinin tespiti, tazmini ve tekrar  
etmemesi için çalışmalar yapı-  
yorlar. Bunun için gerekti-  
ğinde uzman hukukçulardan  
destek alıyor, raporlar yazı-  
yor, kamuoyu oluşturmak için  
televizyonda, basında ya da  
parlamentoda açıklamalar yapı-  
yorlar. Şakrıl, Abhazya'da  
demokratik yönetim, denetim  
vb. konularda ciddi eğitim ih-  
tiyacı olduğunu altını çiziyor.  
Bu konuda sivil toplum  
kurumlarının öncü olması ge-  
rektiğini, sivil toplum ve insan  
hakları gönüllülerinin her za-  
man kendilerine destek verdi-  
ğini de aktarıyor (bkz.5).

## 'Kadınca Bilmeyişlerin Sonu'

Duygu Çayırıcıoğlu'nun "Kadınca Bilmeyişlerin Sonu / 1960-1980 Döneminde Feminist Edebiyat" adlı kitabı, İletişim Yayınları etiketiyle yayımlandı.



### Tanıtım yazısı

Duygu Çayırıcıoğlu, Türkiye'de feminizmin henüz adının anılmadığı, anılsa da olumsuz şekilde anıldığı bir dönemde, feminist duyarlılığın edebiyatta yol alan güçlü dip dalgasına dikkat çekiyor bu kitapla. Kadınların siyasal ve toplumsal hareketliliğinin, görünür-  
günün arttığı fakat özerk seslerinin henüz gür çıkmadığı 1960-1980 döneminde, edebiyat evreninde bir ön-feminizmin geliştiğini gösteriyor.

Nezihe Meriç, Sevim Burak, Leylâ Erbil, Adalet Ağaçoğlu, Füzruzan ve Tezer Özlü'nün eserlerinde, erkek egemenliğinin ve ataerkil aile kurumunun nasıl sorgulandığını görüyoruz. Özel olanın gerçekten politik olduğunu ve kadınların hayatının nasıl daraltıldığını "canhıraş" tasvir eden bu eserler, aynı zamanda kadınların bu baskıya -bazen de "delilikle"- nasıl direndiklerini hikâye ediyorlar.

Sevgi Soysal, Tante Rosa'yı "bütün kadınca bilmeyişlerin tek adı" diye tanımlamıştı. Kadınca Bilmeyişlerin Sonu, adı üstünde, kadınca bilinçlenmenin hikâyesini anlatıyor.

**BEKTAŞAĞA KADIN DERNEĞİ SUNAR  
KADINLAR MECLİSTE  
ARİSTOPANES'TEN UYARLAYAN VE YÖNETEN  
MİNİC BATUR**



**Bektaşağa kadınları  
Aristopanes uyarlamasıyla  
sahnedede**

Sinop'un Çerkes köylerinden biri olan Bektaşağa kadınlarının kurduğu Bektaşağa Kadın Derneği üyeleri, "Kadınlar Mecliste" adlı tiyatro oyunu ile 8 Mart saat 20.00'de Sinop Kültür Merkezi'nde sahneye çıkacak.

Davetiyeler; Sinop CHP, Seçil Kırtasiye, EğitimSen, Sinop TİP ve kapıdan temin edilebilir.

## Kadın Emegi Raporu'nda kadınların iş yaşamı

Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel-İş Araştırma Dairesi, her yıl hazırladığı Kadın Emegi Raporu'nu paylaştı. Eşitsizlikle mücadele etmek zorunda bırakılan kadınların iş yaşamını mercek altına alan raporda şu ifadeler yer aldı: "Türkiye'de kadınların istihdam katılım oranı, AB ve OECD ülkelerinin oldukça altındadır. Yıllar içerisinde birçok ülkede kadınların istihdam katılımını artırma-

ya dönük politikaların etkisi ile kadın istihdamı artarken, ülkemizde bu oran oldukça sınırlı bir artış göstermiştir. Türkiye istihdamda cinsiyet açığının en yüksek olduğu ülkelerin başında gelmektedir.

### Veriler

OECD ülkeleri ortalamasında istihdamda cinsiyet açığı yüzde 14,5; AB ülkeleri ortalamasında yüzde 10 iken, Türkiye'de yüzde 39,1.

Erkeklerin istihdam ka-

tılım oranı yüzde 63,5 iken; kadınların istihdam katılım oranı sadece yüzde 29.

İşsiz kadın sayısı her geçen gün artıyor. 2020 yılında geniş tanımlı kadın işsiz oranı yüzde 36,6 oldu.

Genç kadın işsizliği resmi verilerin 2 katı.

13,5 milyon kadın ücretsiz bakım emegi verdiği için çalışma hayatına katılmıyor.

Her 10 kadından 3'ü kayıt dışı çalıştırılıyor.

Toplamda 1 milyon 533 bin kadın yarı zamanlı çalışırken

yarı zamanlı çalışanların yüzde 73'ü de kayıt dışı çalıştırılıyor. 1,2 milyondan fazla kadın ise hem yarı zamanlı hem de kayıt dışı çalıştırılıyor.

Erkekler, kadınlardan yüzde 27,4 daha fazla kazanıyor. Erkek ve kadınlar arasındaki ücret eşitsizliği, işteki duruma göre de değişiyor. Ücretli çalışan erkek ve kadınlar arasındaki fark genişliyor. Ücretli çalışan erkekler, kadınlara göre yüzde 17,6 daha fazla kazanıyor. Yevmiyeli çalışan erkekler, yevmiyeli çalışan

kadınlara göre yüzde 83,8 daha fazla kazanıyor. Ücretli çalışan babalarla ücretli çalışan annelerin ortalama ücret farkı ise yüzde 19.

Her 10 kadın işçiden sadece biri sendikalı. Kadın işçilerin sendikalaşma oranı yüzde 10 iken, erkeklerin yüzde 15,7.

2016 Temmuz döneminde kamu görevlisi kadınların sendikalaşma oranı yüzde 64 iken, 2021 Temmuz döneminde 7,4 puan düşerek 56,6'ya geriledi.





# 'Devletten umudunu kesen anneme Cumartesi Anneleri umut oldu'

Gül Yılmaz

**-Sizce Çerkes kadınının genetik ve kültürel kodları hayatı karşılayışında bir fark yaratıyor mu? Nasıl? Cumartesi Annelerinin her biri özel ve kıymetli hikâyelerinin içerisinde bir Çerkes kadınının duruşunu nasıl anlatırdınız?**

**İkbal Eren Yarıcı:** Annem Elmas Eren, 1933 yılında Çanakkale'nin Biga ilçesine bağlı Emirorman Köyü'nde Tuğuş ailesinin ilk çocukları olarak dünyaya gelmiş. Annem güzelliğiyle, mavi gözleri ve siyah uzun saçlarıyla tam bir Çerkes kızımıymış. Çok güzel Çerkes oyunu oynamış. Annemin ve babamın yaşlıları olan büyüklerimizden onun bu özelliklerini çokça dinlemiştim, yoksa annemin bunları bize anlatması mümkün değildi. Bir taraftan düğünlerin aranan kızyiken diğer taraftan evinde de (ailenin erkek çocuğu olmadığı için) bağ, bahçe, tarlada her türlü işe annem koşmuş, babasıyla birlikte adeta aileyi ayakta tutan olmuş. Hayata karşı direngenliği daha o zaman başlamış.

17-18 yaşlarında komşu köy olan Aşağı Demirci'ye gelin gitmiş. Ailenin ilk gelini... Fazla söze gerek yok sanırım; hem Çerkes gelinisiniz hem de ilk gelinsiniz. Neyse ki nüfus çok kalabalık değil. Bu arada dedem ölüncüye kadar -ki 1992'de öldü- annem dedemin yanında yemek yemedi, bir bardak su dahi içmedi. Bütün acılarına rağmen Çerkes âdetlerine bağlıydı ve saygıda kusur etmedi.

1951 Şubat'ında ilk çocukları ablam doğmuş. Bir yıl sonra ver elini İstanbul... Babamın dayıları Hasköy'de oturduğu için oraya yerleşmiş, bir odalı küçük bir ev tutmuşlar.

Hasköy önceleri Yahudilerin yaşadığı bir semtmiş. Yahudiler İsrail'e veya İstanbul'un Kurtuluş, Şişli gibi semtlerine göç ettikçe onların yerine de İstanbul'a göç edenler gelip yerleşmiş. Semt bir çeşit el değiştirmiş. Fakat annemler geldiğinde hâlâ Yahudi aileler varmış; sinagogları, ayinleri, Yahudi mektebiyle Annem duyduğu hikâyelerden olsa gerek önceleri biraz ürkmüş ama onu da aşmasını bilmiş, sonra çok iyi komşuluk yapmışlar. Hasköy göç aldıkça gecekondular feryası başladı. Sonraları biz de o kervana katılanlardan olduk.

İstanbul'a yerleşmiş ama annem için başka bir mücadeleye başlamış. Bağ, bahçe, tarla, hayvan yokmuş ama geçim

derdi varmış. Zamanla abim Hayrettin, ben ve kardeşim Faruk sırayla onların yaşamına katıldık. Aile büyüdü. Sadece babam çalışıyor. Ev kira, dört çocuk. Kısacası yaşam koşulları ağır... Annem yeteneklerini kullanıp elışı (dantel vs.) yaparak, çorap burnu dikerek ve en sonunda çorap ütüsü yaparak (ki çok kolay bir iş değil) aile bütçesine katkıda bulundu demiyorum, ciddi ciddi aileyi ayakta tuttu. Çocuklarının her biri için hayalleri vardı. Onları büyüttü, okuttu, hayata hazırladı.

Öyle bir hazırladı ki... Belki biz de annemizi örnek aldık. Nerede bize ihtiyaç varsa orada olmaya çalıştık. Ülkenin değişen siyasi ve ekonomik şartları bize birtakım görevler yükledi. Bu şartlarda abim Hayrettin Eren sıkı bir devrimci olmuştu ve ön saflarda mücadele ediyordu. Hayat bizi başka bir yere götürdü. Abim aranmaya başladığı için eve pek gelemezdi. Bu nedenle evimiz neredeyse her akşam polis ya da asker tarafından basılıyordu. Devlet baskısı giderek arttı. Annem ve babam rüyalarında görsele inanamayacakları olaylar yaşıyorlardı. Bir gece evimiz yine askerler tarafından basıldı. Yerde annemin seccadesi duruyordu. Gelen başçavuş "Bu ne?" diye sordu. Babam da "Hanımın seccadesi, yatış namazını kıldı, sabaha hazır olsun diye kaldırmadım" diyerek cevap vermişti. Çerkes olduğumuzu biliyorlardı ki başçavuş seccadeyi postallarıyla çiğneyerek "Moskof karısı! Senin kıldığın namazdan ne hayır gelir" demişti. Bu davranış annemi çok yaraladı. Bir şey bulamadıkları için çekip gitmişlerdi. Annem "Artık burada oturamayız. Semt değiştirip çocukları toparlamalıyız" önerisiyle yine çözüm üretti ve 1952 yılında yerleştikleri Hasköy'den 1980 Ağustos'unda ayrılarak Avcılar'a taşındık. Annem çocuklarını toparlamıştı ama ne yazık ki uzun sürmedi. 1980 Kasım'ında Hayrettin gözaltına alındı ve kaybedildi.

## "1995 yılında unvanı 'Cumartesi Annesi' oldu"

Annem Elmas Eren'in o güne kadar hayata karşı gösterdiği direnç başka bir yere evrildi.

Hayatı boyunca diğer Çerkes kadınlarında da olduğu gibi babasına, kayınpederine, kocasına karşı hep itaatkardı ama her zaman da onları ayağa kaldıran kadın oldu.

Hiçbir zaman köşesine çekilip bekleyen kadın olmadı. Hayatın her alanında hayata karşı durdu, çözüm üretti. Belki de bu özelliği genetik ve kültürel kodlarından geliyordu.

1980 Kasım'ından sonra annem başka bir kadın oldu. O itaatkâr kadın asi bir kadına dönüştü. Hayatın başka gerçekleriyle tanıştı. Oğlu gözaltına alınmıştı ve kendisinden haber alınamıyordu. Nereye gitse kapıları yüzüne kapınıyordu. O yüce devlet gözünde küçülmüş ve devlete karşı mücadele eden bir kadın olmuştu. Diğer çocuklarını da korumak istiyordu ama oğlunu aramaktan da vazgeçmiyordu. Hayrettin'i sormak için gittiği Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü'nde tartaklandı, çamurlara atıldı. "Hayrettin burada yok" diyorlardı. Oysa arabası oradaydı. "Arabası burada, oğlum da burada" dedikçe oradan uzaklaştırıldı.

Hayrettin'i ararken Faruk gözaltına alındı. Onu da kaybetme korkusuyla emniyet müdürlüğü, Selimiye, Metris Cezaevi önünde yattı desem yeridir. Zamanla annem Metris Cezaevi önünde direnen annelerden biri oldu. Kovuldular, coplandılar, gözaltına alındılar ama hiç vazgeçmediler. Diğer taraftan Hayrettin'i aramaktan da vazgeçmedi. Kenan Evren, zamanın adalet bakanı, işçileri bakanı gibi ilgili yerlerle görüştü, dilekçeler bıraktı, oğlu Hayrettin Eren'in akıbetini sordu ama hepsi sonuçsuz kaldı.

Bu mücadele sırasında İnsan Hakları Derneği'nin ve Tutuklu Aileleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin kuruluşlarında da yer aldı.

1995 yılında unvanı "Cumartesi Annesi" oldu. Devlet eliyle gözaltına alınarak kaybedilen insanların anneleri, eşleri, kardeşleri her cumartesi günü saat 12.00'de Galatasaray Meydanı'nda oturarak evlatlarının akıbetini sordu, faillerinin kendileriyle yüzleşmelerini ve yargılanmalarını istedi. Bu sivil itaatsizlik eyleminde annem en ön saflarda yerini aldı. Hep itaat eden annem Elmas Eren, bu defa da devlete karşı bir itaatsizlik eylemi içinde bulunuyordu. Galatasaray Meydanı'nda o güne kadar hiç tanımadığı Türk, Kürt, Çerkes, Ermeni annelerle kardeş oldu. Dilini hiç bilmediği ama acıları ortak olan Arjantinli Plaza de Mayo anneleri ile o meydana oturdu ve onlarla kardeş oldu. Devletten umudunu kesen anneme Cumartesi Anneleri umut oldu. Babaannem felçliydi ve ona bakıyordu. O nedenle her

## Elmas Eren

"Benim oğlum bir karıncayı dahi incitmezdi. Bizler de oğlum gibi karıncaya zarar vermeden Galatasaray'da kayıplarımızı aradık. Kime ne yaptık da bize Galatasaray'ı yasakladılar. Ne oğlumdan ne de Galatasaray'dan vazgeçmeyeceğim."



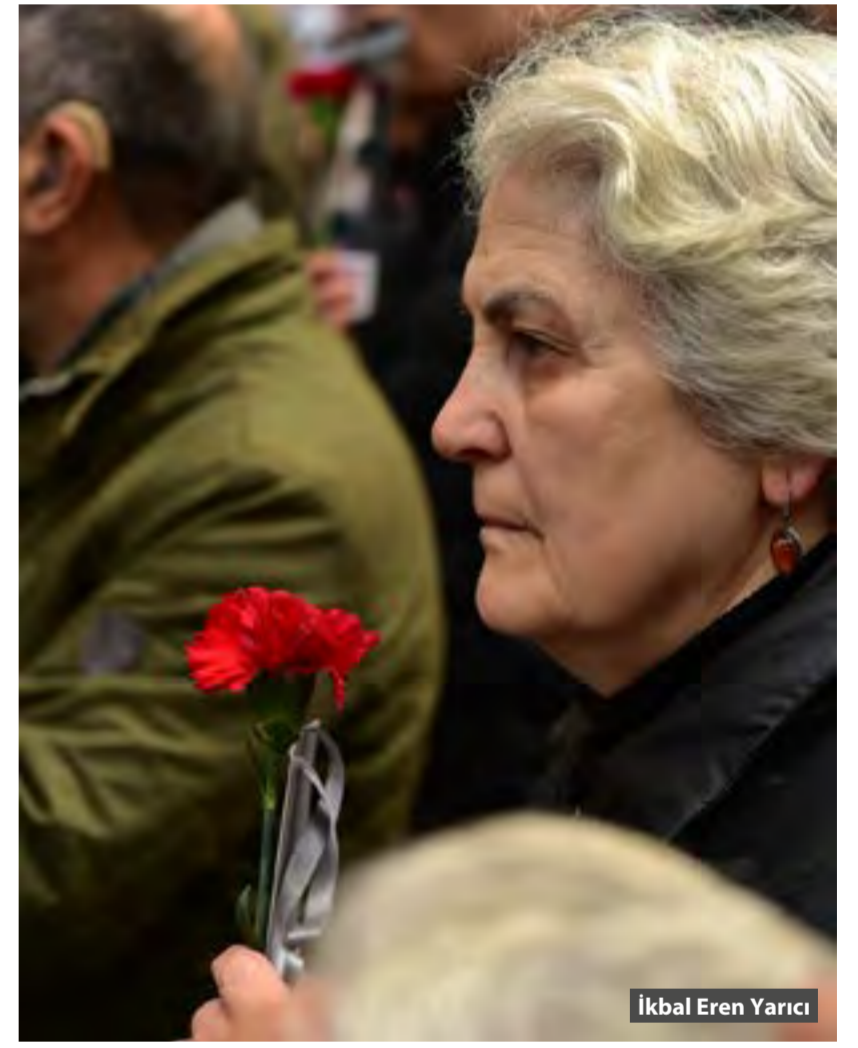
hafta gitme olanağı yoktu ama ben veya kardeşim mutlaka orada olmaya çalışıyorduk.

Babam 2012 Ocak ayında hastalandı ve yoğun bakımda yatıyordu. Artık son günleriydi. Annemin ziyaret ettiği son günlerden birinde anneme Çerkesçe "Çocuğun peşini bırakmayın" demiş. Annemin o günden sonra sorumluluğu daha da artmıştı. Her cumartesi günü Galatasaray'a gitmek istiyordu.

Son zamanlarda yürüme güçlüğü çektiği için ancak oğlunun yıldönümlerinde, 500. hafta, 600. hafta gibi haftalarda gidebiliyordu. Cuma akşamları beni arar, cumartesi günü gidip gitmeyeceğimi sorardı. Her hafta saat 13.00 gibi mutlaka birimizi arar, "Ne oldu? Bir değişiklik var mı?" gibi sorular sorardı. Bazen bizimle yetinmez, benden sonra Faruk'u, eşimi, kızımı arar, aynı soruları sorar, doğrulatırdı.

Yani onun için her hafta bir umut ve sonrası bir hayal kırıklığıydı.

2019 Ağustos ayında 86 yaşındayken annemi ani bir kalp kriziyle kaybettik. 39 yıl oğlunu aramaktan hiç vazgeçmedi. 24 yıl Galatasaray Meydanı'nda oturmaktan, oğlunun ve tüm kayıpların faillerinden hesap sormaktan hiç vazgeçmedi. Bu konudaki inatçılığı ve ısrarı da belki Çerkes generlerinden geliyordu.



Ikbal Eren Yarıcı

Bir Çerkes atasözü okumuştum, "Evlat acısı yaşamayanın yanında gözyaşı dökmeyeceksin" diyordu. Annem bu atasözünü biliyor muydu bilmiyorum. Bilmiyorsa da belki Çerkes generlerinden gelen bir davranışla 39 yıl içerisinde evimize sayısız eş, dost, akraba, milletvekili geldi. Annem hiçbirinin yanında gözyaşı

dökmedi. Sadece Galatasaray Meydanı'nda Cumartesi Anneleriyle birlikte olduğu zaman, yani evlat acısı yaşamayanın yanında gözyaşlarını tutamazdı. Oğlunun fotoğrafını eline aldığı anda onun için her şey biter, dili tutulurdu. Onun dışında son derece sabırlı, dik durmasını bilen bir Çerkes kadımıydı.

## Kayımın işsiz bıraktığı kadınlardan ortak üretim

Bismil Belediyesi'ne 2019 yılında atanan kayımlar tarafından iki kez işsiz bırakılan kadınlar, 2 yıldır ortak ürettikleri ürünlerle hem ayakta kalıyor hem de birçok kadına geçim kaynağı sağlıyor.

### Ortak emek

İlk kayıym döneminde Kanun Hükümünde Kararname (KHK) ile ihraç edilen belediye çalışanı Amine Kutlay'ın öncülüğünde yetiştirdikleri ve topladıkları organik ürünleri satarak geçimlerini sağlamaya başlayan kadınlar, açtıkları iş yerinde yoğurt, süt, peynir, pekmez, pestil, bal, reçel, salça, yumurta, zeytin, sumak ve baharat çeşitleri gibi ürünler satıyor. Birçoğu sonbahar aylarında temin edilen ve üretilen ürünler, aynı zamanda kırsal alanda yaşayan

birçok kadına da geçim kaynağı oluyor.

### Terbiye etme çabası

Kadınlarla birlikte üreten Amine Kutlay, mevcut sistemin kadınları ekonomik kaygılarla "terbiye etme" amacında olduğunu belirtti. Kutlay, "Siya Jın" adını verdikleri kooperatifin kayıym tarafından kapatılmasının ardından kadınlarla bir araya gelerek organik ürün işine girdiklerini anlattı. Kutlay, 2 yıldan fazla bir süredir kolektif bir çalışma ile çalıştıklarını söyledi.

### Doğaya sarıldılar

Kadınlara emeklerine dönük saldırılara karşı "doğaya sarıldığını" ifade eden Kutlay, "Yaptığımız iş tamamen doğadan halka hizmet. Kadınlar ile bir araya gelip salça, turşu,

kurutmalık yapıyoruz. Sadece kışın toplama ve yapımı işi yok. Bu mevsimde ise süt ve süt ürünlerine ağırlık veriyoruz. Onun dışında diğer mevsimlerde yaptığımız nane, sumak gibi ürünleri satıyoruz. Ürünlerimizin tamamı kırsal mahallelerden geliyor. Bu mahallelerde yaşayan kadınlar da bize katılıyor. Onlar da ekonomik gelir elde ediyor" diye konuştu.

Kutlay, kış aylarının bitimine sayılı günler kaldığına işaret ederek, "Baharın gelmesiyle birlikte doğaya çıkıp ot çeşitlerini toplayacağız. Bir iş yoğunluğu bizi bekliyor. Amacımız hem ekonomik açıdan güçlü bir kadın profilini yakalamak, hem de örgütlü bir kadın oluşturmak. Ot toparken, salça ya da turşu yaparken diyaloglarımız kadın mücadelesi üzerinde

gelişiyor. Burada bir gelişim oluşuyor. Kadınların bir araya geldiği her alan bir mücadele alanıdır" dedi.

### Ne olmuştu?

Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde, 2014 yılında Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) yönetiminde olan belediye tarafından Dicle Nehri kenarında bulunan boş araziler ekilebilir hale getirilmişti. Kadınlara tahsis edilen arazilerde, domates, salatalık, biber, patlıcan, kabak, karpuz gibi ürünlerin üretimine başlandı. Ancak 2017 yılında belediye kayıym atanması sonrası bu projeye son verildi.

### Kadınlara pes etmedi

31 Mart 2019 yerel seçimlerinde belediyenin Halkların



Amine Kutlay

Demokratik Partisi (HDP) yönetimine geçmesi sonrası, söz konusu proje yeniden hayat buldu.

HDP'li yönetim, nehir kenarındaki 100 dönüm araziye ekonomik gelir ve kooperatifleşmenin gelişmesi için 50 kadına tahsis etti. Kadınların üretimi, belediyeye 22 Ekim

2019'da kayıym olarak atanan İlçe Kaymakamı Kerem Süleyman Yüksel tarafından bir kez daha engellendi. Kayıym yönetimi, Aralık 2019'da kadınların üretim arazilerine girişlerini yasakladı. İşsiz kalan kadınlar pes etmedi.

(Mezopotamya Haber Ajansı)



# Kadın hareketinin 'ilk'leri

## İlk kadın hakları bildirgesi

Dünyanın ilk kadın hakları bildirgesi olarak bilinen, metni ABD'li yazar ve aktivist Elizabeth Cady Stanton tarafından yazılan "Seneca Falls Bildirgesi", 19-20 Temmuz 1848'de Seneca Falls'ta gerçekleşen toplantı esnasında tartışıldı ve sonrasında imzaya açıldı.

"Kadınlar ve erkekler eşit yaratılmışlardır" ifadesi geçen bildirmede 'kadınların toplumsal, medeni, dini alanlardaki durumu ve hakları'na yer veriliyordu ve 300 kadın ve erkek katılımcıdan 100'ü tarafından imzalandı.



## Osmanlı'nın ilk kadın dergileri

### Kypseli

1845 yılında İstanbul'da Efrosini Samarcidis tarafından çıkarılan Kypseli (Petek) dergisi, Rum kadınlarının sesi olur.

İlk sayısı 1 Mayıs 1845'te çıkan Kypseli dergisi aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda yayımlanmış ilk kadın dergisi olma özelliğini taşıyor.



### Kadınlar Dünyası

İlk sayısı 4 Nisan 1913 tarihinde yayımlanan Kadınlar Dünyası dergisi, Osmanlı Müdafaa-ı Hukuk-u Nisvan Derneği'nin yayın organı olarak da işlev gördü.

Derginin sahibi Nuriye Ulviye Mevlan Civelek'ti. Yazı yazarlar, hatta mürettepleri bile kadındı. Dergide "Kadınların hak ve hukuku tanınmadıkça erkek yazılarına yer verilmeyeceği ilkesi" kabul edildi.

"Biz de maarif vergisi veriyoruz" diye yazan kadınlar, yüksek eğitimden yararlanmayı kadının en doğal hakkı olarak tanımlıyor; yüksek eğitim taleplerini entelektüel ve siyasi otoritelere iletiyorlardı. Kadınlar Dünyası, dönemin feminist söylemini anlama açısından önemli bir yere sahiptir.

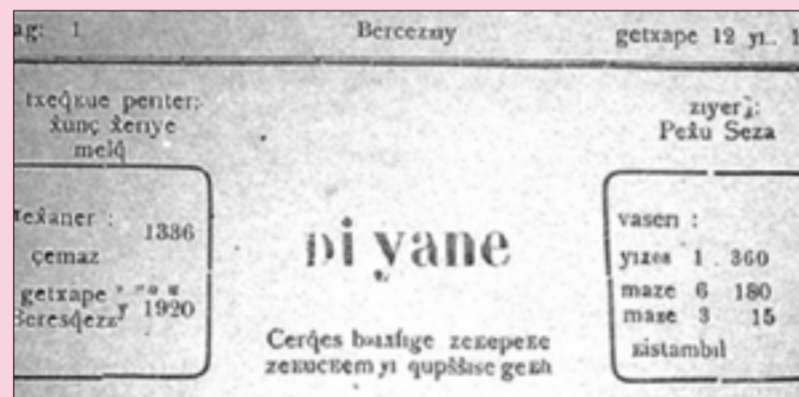


### Gitar

1 Ağustos 1862'de ilk Ermeni kadın dergisi olarak aylık yayımlanan Gitar'ın sloganı "Ermeni Kızlarına Davet" şeklindeydi. Dergide, kadınların toplum hayatına karışmalarını, eğitim görmelerini, böylece aile içindeki görevlerini daha iyi yerine getireceklerini savunan yazılar kaleme alındı.



### Diyane



Diyane (Annemiz) dergisinin Mart 1920 tarihli ilk sayısı, Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin fikirlerini yaymak üzere çıkarılmıştı. Dergide yer alan yazılar ve şiirler Çerkesçe ve Osmanlıca olarak kaleme alınmıştır. İmtiyaz sahibi Hayriye Melek Hunç'tu.

Hayriye Melek Hunç'un Diyane dergisinde yer alan yazısından:

"Bütün insanlık, özellikle bütün küçük ve zayıf milletler gibi Çerkeslik de bugün ağır ve acı bir sınav dönemi geçiriyor. Biz bunu tüm ağırlığı ve acılığı ile hissediyoruz. (...) Yüz sene Rus Çarlığı önünde eğilmeyen Çerkeslik, kendisindeki cengâverlik özelliklerinin ne kadar temiz ve yüksek bir dereceye vardığını dünyaya göstermiştir. (...) Şimdi ise Çerkes varlığı artık başka bir alanda savunma bekliyor. Fikirlerini yaymak amacıyla çıkardığı dergiye Diyane adını veren Çerkes kadınları, bu halkın savaşta gösterdiği cengâverlik duygusu ve heyecanının diğer özelliklerine zarar verecek oranda gelişmiş olmasından korkuyorlar. Cesaretlerin en büyüğünün savaşırken gösterilen olmadığı gibi en büyük zaferlerin de savaşta kazanılanlar olmadığını düşünüyorlar."

### Şükûfezâr

Kimi kaynaklarda 1884 olarak yer alsa da bilinen ilk sayısı 1886'da yayımlanan ilk Müslüman kadın dergisi Şükûfezâr (Çiçek bahçesi), imtiyaz sahibi ve tüm yazarlarının kadın olduğu ilk kadın dergisidir ve "saçı uzun aklı kısa" deyimine savaşı açtığını ilan etmiştir.



## İlk feminist yazar

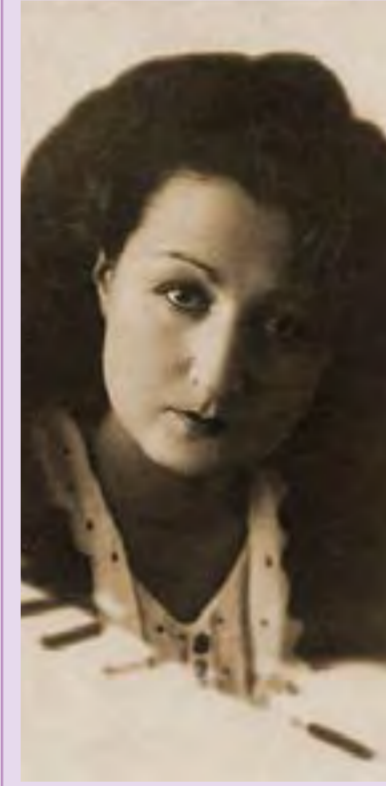


Christine de Pizan (bilinen adıyla de Pisan) (1363 - 1430) ortaçağ sonlarında Venedik'te doğdu.

Pizan, kitaplarında kadınların toplumsal var oluşa katkılarını ele almış, kadın düşmanlığının nasıl azalacağını işlemiş ve çözüm aramıştır.

Kadın düşmanlığı ile mücadele eden yazar, Simone de Beauvoir tarafından 1949'da kaleme alınan Épître au Dieu d'Amour adlı yazıda, kadın cinselliğinin ve kadınlığın önemini savunan ilk isim olarak gösterildi. Beauvoir'un tespiti ne göre, Christine de Pizan, ilk feminist veya profeminist düşünürdü.

## Türkiye'nin ilk Çerkes kadın editörü



Çerkes Numune Mektebi'nin müdürlüğünü ve coğrafya öğretmenliğini yapan Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk Çerkes kadın editörü Seza (Puh) Polar'ın Çerkesçe-Türkçe olarak çıkardığı Diyane (Annemiz) kadın dergisinin ilk sayısı, 10 Mart 1920 tarihinde yayımlandı. Diyane'nin başyazarı ise Hayriye Melek Hunç'tu.

"Bir halkın uygarlık ölçüsü kadınlarının sosyal yaşamdaki rolü ile doğru orantılıdır. Kadının doğal yeteneklerini özgürce kullanabildiği her dönem toplumların ilerlemesine çok büyük, çok faydalı etkiler bıraktı. Toplumları yükseltti, zirveye ulaştırdı. Kadının alçaldığı zamanlarda toplumlar çöküşe sürüklendi." (Seza Puh - Diyane, 10 Mart 1920)

## Türkiye'nin ilk Ermeni kadın gazetecisi



Ve şu sözü hem kendisini hem de bakış açısını çok güzel anlatır:

"Çoğu kez tanık olmuşsunuzdur, kendi erkeğinden daha düşünceli, daha öngörülü ve daha işbilir kadınlar vardır; ama bilerek, yol yordam bilmez erkeğe körü körüne boyun eğmek zorunda kalırlar; çünkü kurallar gereği, kadın dili kesilmiş kuş olmalıdır ve erkek, karga da olsa, kendi ötmeli, kurum kurum hükmetmelidir... Evet, sevgili kız kardeşim, işte benim düşüncelerim böyle. Bizim fikirlerimiz çiçek açmalı. Yetenekli kişiler bunu görev edinmeli, uyusuk kafaları meşru yollarla harekete geçirmeli, uyanık olup özgürlüklerine sahip çıkmalı, eğitim çağrısı yapmalıdır. Okuma salonları, meclisler oluşturup yürekleri ve beyinlere seslenen bilgiler öğrenmeli ki ilerleme yolunda adımlar atabilelim ve insan sayılabilelim..."

Türkiye'de ilk Ermeni kadın gazeteci olan Elbis Gesaratsyan, gazeteciliği ve yazarlığı boyunca kadınların özgürleşmesi için çabaladı. 1830 yılında İstanbul-Berşiktaş'ta doğan Elbis Gesaratsyan, 1862-63'te ilk Ermenice kadın dergisi olan Gitar'ı yayımladı. Cinslerarası eşitsizliğin nedenlerini çözümlenmeye çalışan ve toplumun ileri gitmesi için "kadının özgürleşmesini" savunan ilk kadın yazardır.

## Osmanlı'nın ilk kadın kuruluşları

### Milletperver Ermeni Kadınlar Cemiyeti

Ermeni feminist yazar Zabel Asadur (Sibil) tarafından taşradaki Ermeni kızların eğitimini teşvik etmek ve okullar açmak amacıyla 1879'da kuruldu. 1894 tarihinde zamanın baskıları sonucunda kapatılan cemiyet, 1908'de tekrar açıldı ve 1915'e kadar faaliyetlerini sürdürdü.

### Teali-i Nisvan Cemiyeti

1908 yılında Halide Edip Adivar tarafından Türk kadınının bilgi ve kültürünü artırmak amacıyla kurulmuştur. Derneğin etki ettiği en önemli kararlardan biri, evlilik ve çeşitlilik üzerine olmuştur. Çıkardıkları kararname, evliliği yasal bir çerçeveye bağladılar, kadına boşanma hakkı tanıdılar ve çeşitliliği de kadının rızası ile sınırlandırıdılar.

### Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti

Resmi olarak 1919 yılında kurulmuş olsa da gerçekte faaliyetlerine 1918 yılında başlamıştır. Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti'nin destekleri ile Seza (Puh) Polar Hanım, Emine Zaliqne Hanım, Makbule Hanım, ilk kadın yazarlardan Hayriye Melek Hunç Hanım ve Hayriye Melek Hunç Hanım'ın kardeşi Faika Hanım tarafından kurulmuştur.

### Kürt Kadınları Teali Cemiyeti

Tarihte bilinen ilk Kürt kadın örgütlenmesi olan Kürt Kadınları Teali Cemiyeti, 22 Mayıs 1919'da kuruldu.

Osmanlı'nın son dönemlerinde birçok kadın cemiyeti ve vakıfı kurulurken, Kürt kadınları da kendi derterlerini anlatabilmek adına böyle bir cemiyet kurduklarını dile getirdi. Açılıştaki konuşan cemiyet üyelerinden Encum Yamulki, "Kürt kadınlarının çağdaş bir zihniyete kavuşturulması için çalışacaklarını ve ırk, dil, din ayrımaksızın bütün kadınların bu mücadeleyi sahiplenmesi gerektiğini" belirtmişti.



## Tsey Rengin Yurdakul'la Sohbet

## Kadınlar Günü

Sevgili Birgül, bu ay 8 Mart'ın Kadınlar Günü olması nedeniyle bir yazı hazırlamamı rica etti. Ben de bu günün doğuşuyla ilgili bilgilerimi tazeleyeyim diye ünlü bilge "Google Hazretleri"ne bir bakayım dedim. Aman Tanrım ne göreyim, arama motoruna "kadınlar günü" yazdım, bilgisayarımdan zekası da "hediyeleri" eklemiş. Çıkan sayfaların sadece 5'incisine kadar gelebildim, Kadınlar Günü hediyeleri sayfalarından başka hiçbir şey bulamadım ve aramaktan vazgeçtim, ama bir şey öğrendim. Meğer ayrıca Kurumsal Kadınlar Günü Hediyeleri de varmış, bir de Dünya Fenerbahçeli Kadınlar günü. Bilgilendim.

Ben insanların bazı durumları hatırlatmak için anma günleri yapmalarına, hediye alıp veremelerine hiç karşı değilim aslında. Bütün bunlar tekdüze giden hayata biraz anlam katmak için hoş davranışlar, ama olayların içini boşaltıp sadece laf olsun diye tüketmeye de, çok ama çok karşıyım. Zaten son eki "ma-me" ile biten her kelime bize gizli mesaj olarak DUR derken kim neyi neden sorgulasın ve öğrensin ki?

"Kadınlar Günü'nün tarihsel kökeni (wikipedia.org'dan alıntıdır.): "Dünya Kadınlar Günü, Birleşmiş Milletler tarafından bu şekilde tanımlanmış olarak her yıl 8 Mart'ta insan hakları temelinde kadınların siyasi ve sosyal bilincinin geliştirilmesine, ekonomik, siyasi ve sosyal başarılarının kutlanmasına ayrılmaktadır."

"Dünya Kadınlar Günü" olarak 8 Mart gününün belirlenmesine

kaynaklık eden olay konusunda ise muhtelif tartışmalı iddialar mevcuttur. İlki 8 Mart 1857'de ABD'nin New York kentindeki bir tekstil fabrikasında grevci işçilere polis saldırması, işçilerin fabrikaya kilitlenmesi, arkasından çıkan yangında işçilerin kurulan barikatlar nedeniyle kaçamamaları sonucunda 120 kadın işçinin ölmesi; bir başka Rusya'da Çarlığın yıkılmasına yol açan 1917 Şubat Devrimi'nin 8 Mart günü yapılan kadın yürüyüşü ve grevleri ile başlamış olması; bir diğeri 8 Mart 1908'de ABD'nin New York kentinde çoğu sosyalist kadın işçilerin öncülüğünde sendikal haklar ve kadınlara öze hakları talepleriyle düzenlenen miting ve 19 Mart 1911'den sonra hiç bahsi geçmeyip çok sonraları ileri sürülen, 25 Mart 1911'de New York'ta gerçekleşmiş Triangle Gömlek Fabrikası yangınıdır. Birleşmiş Milletler'in resmi web sitesinin konuyla ilgili sayfasında 8 Mart gününün seçilmesine kaynaklık eden olay olarak Rusya'da çarlığa son veren 1917 Şubat Devrimi'nin Gregoryen takvime göre 8 Mart günü kadınların protesto eylemleri ve grevleri ile başlamış olduğuna işaret edilmiştir.

KADIN. Yüz binlerce yıldan, aslında varoluştan bu yana, özellikle de ataerkil yaşam biçimine geçtikten sonra, gücü ve önemi her vesileyle aşağı çekilmiş, yerilmiş, ezilmiş kutsal varlık.

Bu yazımı kesinlikle kadın olarak değil, sade ve biraz fazla düşünen bir insan olarak yazıyorum. Günümüzde anlaşılın anlamı ile feminist falan da değilim.

Dünya ve yaşam bir puzzle. Bir küçük parçayı dahi yok eder-

seniz bu düzen olamaz. Nitekim eksilttiklerimiz yüzünden gelecekte yaşanabilecekleri düşünmek dahi istemiyorum. Bence Yaradan'ın (şekil olarak tasavvur edemeyeceğimiz GÜÇ) yarattığı her şey paha biçilmez değerli ve kutsal.

Lakin kadın biraz daha önemli görevleri nedeniyle içgüdüsel olarak daha farklı donanımlara sahip ve Yaradan'ın yardımcısı sanki. Tabii ki daha önce de yazdığım gibi kadın ve erkek bu puzzle'ın parçalarından ve yaşamın, insan soyunun bekasını birlikte yürütmekle yükümlüler. Ama detaylar, acılar, anılar, yani tarihi hafıza kadınların diğer önemli özellikleri. Bu nedenle çocukların ilk öğretmenleri anneler. Bu nedenle Anadil, bu nedenle Anavatan. Bu nedenle Çerkeslerde kadın hâlâ baba evinden getirdiği soya kullanılır. Çünkü o bir birey ve aynı zamanda gittiği yeri ve soyunu yüceltmekle yükümlü. Bunu da sadece kadın yapabilir. Çünkü her detayı düşünebiliyor, çocuğunun her ihtiyacını veya sıkıntısını hissedebiliyor.

Babam hep "Evin direği erkek falan değildir, evin direği kadındır" derdi. Zira annesini 9 yaşında kaybetmişti.

Sosyal yaşamın da direği kadındır aslında. Epey bir süre önce vakıftayım ve bir telefon gelmişti. Uzun yıllar yurtdışında yaşamış bir hemşerimiz, oldukça yabancı kaldığı İstanbul'da Çerkeslikle ilgili bir şey bulur muyum acaba diye telefon rehberini karıştırırken Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı ve telefon numarasını görünce aramış ve nasıl, ne amaçlı bir yer olduğumuzu sormuştu. Ben de burslar verdiğimizizi, kitapları, etkinlikleri anlattıktan sonra "Çok iyi anlaşılan bir kadınlar grubumuz var, biz de kermesler, kahvaltılar ve

geziler düzenliyoruz" dedim. Bunun üzerine karşıdaki beyefendi "Aa tabii kadınların vakti bol zaten" deyince çok sinirlenmiş, "Hayır, kadınların vakti bol değil, yürekleri kocaman" demişim. Evet, kadınların yürekleri kocaman, yaratıcı ve üretkenler. Gerçi pop kültür biraz zarar veriyor şimdilerde ama doğurganlıkları nedeniyle önsözleri, dayanıklılıkları, sevgileri daha özel, daha kapsayıcı.

Kadınlar soyunuzu ve statünüzü yüceltiyor ve dünyaya getirdiği çocuklarla sizi ölümsüz kılıyor. (Bence çocuk ölümsüzlüktür, sizden kodlar taşır...) Sadece bu nedenle bile kadınlara özen göstermemiz gerekir. Aslında sen ben, kadın erkek yarıştırmak son derece yanlış. Yaşamın içinde her varlığın yeri var ve her varlık kendisine bahşedilen özellikleri doğru kullanmalı, yerini bilmeli. Her varlığa, varoluşa saygı gösterilmesinden daha doğru bir yaşam biçimi yok. Kadın özen gösterildiği sürece ışılar, sizi ve geleceğinizi aydınlatır, ışığını gelecek nesillere aktarır.

Vasily Ivanovich Abaev şöyle söylüyor: "Eğer Nart Destanları'ndan bir erkek kahraman ekilsen bir şey olmaz ama Seteney bu destanların olmazsa olmaz karakteridir."

Hanceriy bir yazısında kadına gösterilen saygının Adige töresinde en önemli geleneklerin başında yer aldığı belirterek şöyle söyler: "Öldürülen birinin intikamını almak için kılıç elde yola çıkan bir grup, araya bir kadın ricacı girdiğinde yollarından döner ve silahlarını bırakırlar."

1829 yılında Kafkasya'da bulunan Belçikalı bir bilimadamı olan Jean-Charles de Besse, şöyle anlatıyor kitabında: "Bir atlı yolda bir kadın ile karşılaştığında, atın-



dan iner ve atını kadına verir binmesi için, eğer kadın bunu kabul etmezse erkeğin atının gemini tutarak kadına gideceği yere kadar yaya olarak eşlik etmesi gerekir."

Bir atlı yolda bir erkekle karşılaştığında eyerinin üzerinde hafifçe doğrulup onu selamlaması yeterlidir, eğer bir kadınla karşılaşırsa atından inip onu selamlaması ve ona bir süre eşlik ettikten sonra yoluna devam etmesi gerekir.

Bir grup erkeğin oturduğu bir odaya kadın davet edildiğinde veya öyle bir ortama kadın geldiğinde en iyi yere oturtulur ve erkekler ayağa kalkarak ona güzel sözler söylerler, gözünü alırlardı. Sofrada olanın iyisi kadına ikram edilirdi, odada bir kadın olduğu sürece sert bir ifadeyle konuşulmaz. Kötü söz ve küfür benzeri kelimeler kullanılmaz, bu tür konuşmalar kadına duyurulmazdı.

Kadının gözü önünde hayvanlar kamçılanmaz, vurulmaz, bir yolculuğa çıkılacaksa kadınlar sürücünün atı (veya öküzü) kamçıladığını görmeyecek şekilde oturtulurdu.

Dörtünela giden atlı eğer kadınların olduğu yerden geçiyorsa yavaşlardı, silahını göstererek tutmaz, kadının olduğu yerde silah çıkarmazdı. Eğer erkek bir kapı

önünden geçerken bir kadının odun kırıdığını veya benzer ağır bir iş yaptığını görürse yanına gider, o işi kadının elinden alıp kendisi yapar ve sonra yoluna devam ederdi.

Görüldüğü gibi Çerkesler gelenekleri gereği kadına özen gösterir ve ona hak ettiği değeri verir. Bunun yanı sıra büyük sınıktılar çekip baskılara uğrayan, pek çok hakkı gasp edilen kadınlar da olmuştur ve olaylar toplumumuzun içerisinde. Fakat bunun nedeni pek çok geleneğimizin deforme olmasına yol açan din kaynaklı davranış biçimlerinin Xabze'nin önüne geçmesindedir. Bu tür istisnalar hiçbir zaman Çerkes toplumunu ve geleneklerini tümüyle sorumlu kılmaz ve kapsamaz (Mijey Mihail, "Adige Töresi ve Bugünümüz" isimli kitabından alıntı).

Kadının fark edildiğini ve önemsendiğini birkaç atasözümüyle örnekeleyecek olursak:

"Kadının el mahareti aklını gösterir."

"İğnenin ucuyla şimşek çaktıran,

Makasın ardiyla gök gületen, Uçan kuşun resmini çıkaran Kadınlar."

Dünya Emekçi Kadınlar Günü'nü Kutlu Olsun.

## Almasti Kadın Hareketi

Esen Gitmiş

-Almasti olarak geçtiğimiz yılda birçok atölye, yazı dizisi ve çağrılarda bulunup birçok alanda aktif olarak yer aldınız. Sesinizin duyulması gereken yerlere ulaştığını düşünüyor musunuz?

-Almasti: Almasti olarak kurulduğumuzdan beri, amacımıza yönelik projeler yapmaya, etkinlikler düzenlemeye çalışıyoruz. Yeni ve nispeten küçük bir oluşumuz. Buna rağmen Çerkes toplumuunda hiç konuşulmayan feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi kavramları gündeme getirdiğimizi düşünüyoruz. Kurumsal düzeyde derneklerdeki temsiliyet eşitsizliğine dikkat çekmeye çalıştık, bir şeylerin dönüşebilmesi için bunun dile getirilmesi gerekiyordu. Geçtiğimiz aylarda yapılan dernek seçimlerinde de yönetim organlarındaki kadın sayısında ciddi bir artış yaşandı. Örgütlü yapıların tüzüklerine de kadın kotası getirilmesi tartışılıyor. Tüm bunlara bakıldığında elbette yeterli değil fakat şimdilik geldiğimiz durumdan memnun olmadığımızı söylemek de yanlış olur. Yine de bir konunun tartışılmaya başlaması sorunun kendisinin ortadan kalktığına işaret etmemektedir.

-Almasti Çerkes Kadın Hareketi olarak birçok kez "Çerkes kadını"ni özne aldığınızı beyan ettiniz ve bu bağlamda Çerkes kadını üzerindeki ataerkil gelenekselci tavra ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine atıfta bulununuz. Fakat görülüyor ki dünyanın birçok yerindeki kadınlar için de çağrılarda bulunuyorsunuz; mesela en son Afganistan'daki kadınlar... Buradan yola çıkarak hareketinizin eylemselliğinin kapsayıcılığı üzerine ne söylemek istersiniz?

-Almasti olarak kendimizi postkolonyal feminizme yakın görüyoruz ve feminizmin yerelleşmesi görüşünü destekliyoruz. Bu da şu demek: Feminizm Batı merkezli değildir, olmamalıdır. Dünyanın her yerinde kadınlar ataerkil düzen tarafından eziliyor ve farklı baskı mekanizmalarına maruz kalıyorlar. Bu baskı mekanizmalarının nasıl ortaklıkları var ise aynı zamanda farklılaştıkları yerler de var. Haliyle tek bir çözüm önerisiyle kadın sorununun çözülebileceğini düşünmüyoruz. Bu minvalde biz diasporadaki Çerkes kadınlar olarak kültürel etkenlerin son derece farkındayız. Bu nedenle "daha küçük" görülen kültür ve topluluklardaki kadınların seslerinin duyulması gerektiğine inanıyoruz. Buradaki ölçümüz ise; bunları yaparken kadın meselesini halletmiş bir milliyetçi söylemi hedeflememek. Çerkes kimliğine dair referanslarımız, kaygılarımız ve gelecek projeksiyonlarımız var ama öte taraftan her ırk, din, dil veya coğrafyadaki kadınlarla da dayanışmada bulunmayacağımız manasına gelmemekte. Özetlersek; bizim iştiğal alanımız Çerkes kadını üzerinden evrensel olarak kadın sorununun ele alınması diyebiliriz.

-Jineps için verdiğiniz bir önceki röportajda da Almasti olarak yaptığınız çıkıştan sonra linç ve hakarete uğradığınızı, büyük bir tepkisellikte karşılandığınızı konuşmuştu. Bu hâlâ devam ediyor mu yoksa Çerkes toplumunda ve geri kalan alanlarda artık kabul gördüğünüzü düşünüyor musunuz?

-Geçen sene yaşadıklarımız gerçekten ciddi boyutta ürkütücüydü. Tehditlere ulaşan tepkiler aldık, alay edildik, küçük görüldük. Almasti olarak görünmeyeni görünür kılmak istedik. Görmedikleri sadece kadınlar değil, kadın-

## 'Feminizmin yerelleşmesi görüşünü destekliyoruz'



Kolaj: Zaina El-Said

larla beraber, kadın olmamızdan ötürü yaşadığımız her türlü zorbalık, baskı. Birçoğumuz bireysel olarak maruz kaldık, birçoğumuz en yakınlarımızın maruz kaldığına şahit olduk. Kadınlar olarak bizler hep birbirimizi gördük. Bunlar elbette gururu kırılmış erkekliğin tepkileriydi ve bize Çerkeslerdeki ataerkinin boyutunu göstermesi açısından önemliydi. Kadınların, kendi fikirlerini söyledikleri sırada aldıkları tepkinin bu olması Almasti hareketinin ne kadar gerekli olduğunu kanıtlar niteliğe oldu. Elbette bu tepkiler bir süre sonra duruldu. Bu sefer alınan tavır ise yok sayma olduğunu düşünüyoruz. Bir kesim bizi ciddiye almaz istemiyor çünkü ciddiye alınmaz demek, kültürel kodların eleştirisi anlamına geliyor. Görmezden gelerek yüzleşmekten kaçıldığını düşünüyö-

kadınlarının yeteri kadar yer alamadığına söz sahibi olamadığına dikkat çektiniz. Geçirdiğimiz seçimlerde ve süreçte bunun değiştiğini söyleyebilir misiniz?

-Olumlu yönde bir gelişme olduğu aşikâr. Biz Almasti'yı kurduğumuzda KAFFED Genel Başkanı Yıldız Şekerci idi. Şekerci'nin başkan olma sürecinde yaşananlar, yürütülen tartışmalar herkesin belleğinde. Son seçimlerde ise olumlu yönde bir adım atıldığı gözlenebilir. Yönetim kurullarında kadınlara da yer verilmesi konusunda hassasiyet gösterilmiş olabilir. Bu hassasiyetin oluşmasında Almasti'nun etkisi olduğunu düşünüyoruz ancak tabii ki bunlar yeterli değil. Daha iyilere ilerlemesini, daha eşitlikçi adımlar atılmasını umuyoruz. Bu noktada da etkin kadın katılımını önemseyeceğimizi, kadınların sadece sayılardan ibaret olmadığını da söylemek zorundayız. Tüzük değişiklikleriyle örgütlü Çerkes yapılarında kadın kotasının sağlanması elbette önemli bir kazanım olacaktır ama diğer taraftan kadınların bu organlarda etkin şekilde yer almaları gerektiğini düşünüyoruz.

-Kasım 2021'de DW'nin yaptığı Çerkeslerle ilgili çalışmadan sonra asimilasyon üzerine bir tartışma başladı. Postkolonyal feminizm üzerine röportajlarımız ve çalışmalarınız da var. Asimilasyonun yaşandığı üzere pratikte

devlet politikalarından bağımsız olmayarak, aile ve kadını da araçsallaştırdığını görüyoruz. Çerkes kadınları için mücadele ederken, Çerkes kadını güçlendirir ve sesi duyulur olması gerektiğini söylerken Çerkes kimliğini korumak adına bir misyon da üstelendiğiniz söylenebilir mi?

-Çıkış manifestomuzda da belirttiğimiz üzere aslında bizler bu cemiyetin içinden çıkan, haliyle de şikâyet ettiğimiz baskı mekanizmalarına maruz bırakılmış insanlarız. Çerkes kimliğimizle alakalı bir derdimiz olmasaydı zaten Türkiye'deki herhangi bir kadın örgütünde de mücadelemizi sürdürebilirdik. Biz tam da bu sebeple Çerkes olarak konuşuyoruz. Tabii ki gelecekteki bir Çerkesin bakış açısıyla değil ama devingen, dönüşen bir kimlik paradigması kastımız. Haliyle de kimlikle alakalı, asimilasyonla alakalı, soykırımla alakalı sözümüz ve kaygımız var.

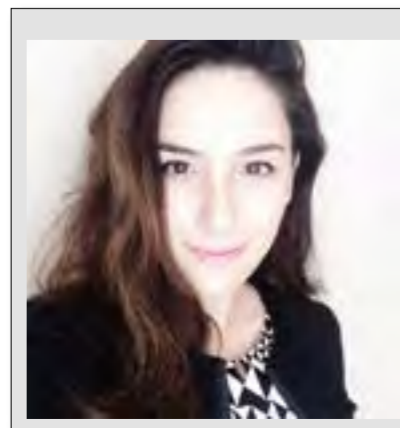
DW'nin yaptığı haberdan sonra oluşan tepkilerde olduğu gibi doğrudan Çerkes kimliğimizle var olmamıza saldıran şeylerin de karşısında olduk. Postkolonyal feminizmin de temel söylemi olan çifte baskılanma karşısında olduğumuz zaten ilkelerimiz arasında. Bu noktada da Çerkes kadını olarak var olmak için çifte baskılanmaya karşı çifte direnişin de olması gerektiğini düşünüyoruz.

## Esen Gitmiş

Özyeğin Üniversitesi Psikoloji bölümünden mezun olup, Bilgi Üniversitesi'nde Örgütsel Psikoloji dalında yüksek lisans yapmaktayım.

Kabardey bir ailenin kızı olarak İstanbul'da yaşamaktayım.

Almasti Çerkes Kadın Hareketi destekçisiyim.



-Derneklerdeki kadın oranına dikkat çekerek Çerkes



# Genç kadınların gözünden zexes ve kaşenlik

## Hazal Şenses

Ben Hazal Şenses, 28 yaşındayım. Anne tarafından Abzeh ve Kabardey, baba tarafından Abzehim. İstanbul'da doğdum ve hep burada yaşadım. Ekonomi bölümünde lisans ve yüksek lisansımı tamamladım; lisans öğrencisiyken üniversitede açılan seçmeli dersler ile biraz

Kabardeyce öğrendim. Mezuniyetten sonra üniversitede araştırma görevlisi ve finans sektöründe uzman olarak çalıştım. Son iki senedir, ilaç sektöründe sağlık ekonomisi uzmanı olarak ilaçların fiyatlandırılması ve geri ödemesi alanında çalışıyorum.

Çocukken ailemden ve onların arkadaşlarından zexes'leri ve kaşenliği din-

lendim. Derneklere ve yazları gittiğim Çerkes kamplarında da zexes'lerle severek katıldım. Birgül Abla'nın (Asena Güven) röportaj fikrini duyunca çok heyecanlandım. Hem genç Çerkes kadınlarını dinlemek hem de Jineps için içerik hazırlamak beni çok mutlu etti. Umarım ke-  
yfile okursunuz.



Hazal Şenses



## Ceren (24)

**-Merhaba, seni biraz tanıyabilir miyiz?**

-Ben Ceren, Tokat doğumluyum. Annem de babam da Abzeh. Hayatımın büyük bölümü Ankara'da geçti. Üniversite için İstanbul'a geldim, şu anda da İstanbul'da ebe olarak çalışıyorum.

**-Ankara'dayken derneğe gider miydin?**

-Dernek, evimize çok uzak kalıyordu. Birkaç sefer teşebbüs ettim ama gerçekten çok yorucu oldu. Dershane sebebiyle hafta sonları da çok boşluğum olmuyordu.

**-Derneğe düzenli gitmesen bile zexes'lere gider miydin?**

-Dernekteki zexes'lere Ankara'dayken gidemedim, yine çok uzak olduğu için. Akrabalarımızın düğünleri için gittimiz köylerde, yazın memlekete gittiğimizde düğünlerden sonra zexes'lere ilk başlarda uzaktan bakıyordum. Bizde şöyle bir âdet olduğu söylenmişti bana: Aynı aileden, sülaleden büyükler zexes'e katıldığı zaman yaşı küçük olanların ortama girmesi ayıp bulunuyor. Ben baba tarafımın tek kız çocuğuydum, benden çok büyük erkek kuzenlerim ortamda olduğu için ben zexes ortamına hiç giremedim. Merak edip uzaktan bakardım, oyunlar, kahkahalar ilgimi çekerdi, içeriğini çok bilmezdim. Lise döneminde, birkaç sefer yanımda bir büyük -köyün genç abaları- ile ortamı görmüş olmak için zexes'e gitmişim. Eğlenceliydi, oyunlar oynandı. "Eşinden memnun musun?" oyunu, yüzük oyunu vardı.

**-Anlatışından ortamı sevdiğini anlıyorum...**

-Evet, sevdim. Yaşıtların olduğu bir ortamı. Düğünlerde thamade'lerimiz, büyüklerimiz oluyor, biraz daha dikkat etmemiz gerekebilir. Yalnızca gençlerin kaldığı bir ortamda espriler havalarda uçuşuyor, hatıyako'lar herkesi kaynaştırmak istediği için daha da samimi bir ortam oluyor.

**-Şu an zexes'lere gidiyor musun?**

-Şu anda da derneklere düzenlenen gecelere katılıyorum. Bazen aylık, bazen yıllık, bazen de özel günlerde toplanılıyor. Ailem de bu konuda bana destek veriyor, soydaşlarımız ile aynı ortamda olmam onların da hoşuna gidiyor. Sadece İstanbul'da çok geç saatlere kadar uzadığında sonuna kadar kalamıyorum, yalnızca köyde mümkün oluyor.

**-Peki, anneler sana ne anlatırlardı zexes'ler ile ilgili?**

-Ortamda giremediğim zamanlarda merak ettiğim için sorardım. "Oyunlar oynanıyor, eş oluyorsun" derlerdi, eğlenceleri ve cezaların konuşulduğunu anlatırlardı. Bizim köyde genellikle düğünlerin ertesi günü veya birkaç gün sonrasında bir piknik düzenlenir. Herkes şakalarla karışık cezalar verilir. Kimine pasta-börek yaptırılır, kimine kuzu kestirilir. Zexes'te başlamış olan görüşmeler varsa piknikte devam eder.

**-Bugünkü durum ile bir fark görüyor musun?**

-Benim halam sülaalenin büyük thamade'lerinden, geçmişe dair çok hikâye anlatır. Onlarınkine bakınca girdiğimiz zexes'ler çok zexes değil gibi. Onun anlattığına göre, zexes'te konuşulanlar, yapılan şakalar daha sonra hiçbir yerde konuşulmazmış. Şimdi bunların başka yerlerde anlatıldığına ben birkaç defa denk geldim. Köyde değil ama İstanbul'da, derneklere gidilen zexes'lerde duymuştum. Bir de halamın söylediğine göre, zexes'lerde yapılan şakalar gerçekten şakadır, orada yapılan hiçbir şaka ciddiye alınmaz. Günümüzde insanlar şaka kaldıramadığı için zexes'ler de biraz tehlikeli bir boyuta gelmiş olabilir bence.

**-Kaşenlik senin için ne ifade ediyor?**

-Yine halamdan duyduğum kadarıyla, zexes'lerde olan kaşenliği şöyle biliyorum: Orada eş olunuyor, kaşenlik muhabbeti geçiyor ama ertesi güne veya oranın çıkışına taşınmıyor. Yalnızca oradaki gençlerin arasında kalıyor, büyüklerle asla yansıtılmıyor. Normal hayatta sürekli soydaşlarımız ile aynı ortamda bulunamadığımız için kaşenlik de biraz farklılaşmaya başladı diye düşünüyorum. En azından kendi adıma, eski zamanlara göre şudur diyemiyorum ama şu anki sevgili, flört gibi kavramlar ile de aynı şey değil, bunu biliyorum. Bunlarla aynı tutmamak benim çok hoşuma gidiyor, Çerkes olarak kendimi daha özel hissediyorum, böyle ince ve özel konularda da bir farkımız olduğunu görmek, halamın anlattıklarıyla da birleştirerek o saygıyı görmek beni çok iyi hissettiriyor.

**-Çevrende kaşenliği şu anda da halamın anlattığı gibi gözlemliyor musun, yoksa daha farklı mı geliyor sana?**

-Bizim köyde, son birkaç yazda yakın akrabalarımın düğünleri olduğu için zexes'lere ev sahibi olarak girdim. Kendi çevremizde, halamın anlattığı kadar olmasa da, benzer bir kültür görüyorum. Yine orada konuşulan orada kalıyor. Normalde çok rahat hissettiğim konular olmasına rağmen kendimi rahatsız hissetmedim. Demek ki o ciddiyet korunabiliyor. O kadar eğlencenin arasında bu ciddiyeti koruyabilmek bence Çerkes marifeti.



Merve Dönmez

## Merve Dönmez (29)

**-Hoş geldin Merve, öncelikle seni tanımak isteriz.**

-Merhaba, ben Ordu-Ünyeliyim. Babam Ubih ve Voşa'e sülalesinden, annem Samsun-Termeli, Şapsığ ve Mişa sülalesinden. Her ne kadar bilinmese de Ordu'da Çerkesler var. Ben 19 yaşından beri dışarıdayım, birçok derneğe gidiyorum, Ordu'da Ubihların ve Abazaların olmasına şaşırıyorlar. Ankara'da üniversite okurken Ankara Xase'ye gidiyordum. İstanbul'da da yaklaşık 4 yıldır Bağlarbaşı'na gidiyorum.

**-Peki, zexes'lere katılıyor**

**musun, zexes'lerde bulunmayı seviyor musun?**

-Zexes'lere üniversite-dayken katılıyordum. Pandemiden önce Bağlarbaşı'nda da oldukça geliyordum. Zexes'leri çok seviyorum, orada Çerkes olduğumu bir kere daha hatırlayıp bu kültürü unutmamak gerektiğini düşünüyorum. İnsanların birbirine böyle bağlı olması hoşuma gittiği için orada kendi ailemi yanımda hissediyorum.

**-Ne güzel... Ailen sana zexes'ler ile ilgili neler anlatırdı?**

-Ben bu konuyu anneanem ve annemden dinliyorum daha çok. Ünye'deki

köy oldukça küçük, herkes akraba ve zexes'leri bilmiyorlar. Ünye'de zexes kültürü ne yazık ki yok. Daha çok Samsun'da var. Anneannemin anlattığı düğünlerde nişane'ler, kadının başka evde, erkeğin başka evde olması, düğünlerin o şekilde olması -babaannem de o şekilde evlenmiş zaten- çok güzel hikâyeler. Annemin zamanındaki zexes'ler de güzel. Annem "Hikâye anlatılırdı, akordeonlar çıkardı, şarkı söyledik, dans ederdik, yemek yerdik" diye anlatıyor. Bunu daha bir arkadaş ortamı olarak görüyorum, hatta yeni nesil ev partisine benzetiyorum.

**-Sen de bir süredir zexes'lere katılıyorsun. Anlatılanlar ile nasıl bir fark görüyorsun? Orada bulmayı umduğun ama bulamadığın bir şeyler oluyor mu?**

-Yeni nesil zexes'lerde zaten xase'ye gelip dans ediyoruz. Akordeonlar çalınır, daha çok dans ediliyor. Ankara'da worşer yapıyorduk, herkes yan yana oturuyordu, "Eşinden memnun musun?" oynuyorduk, sohbet ediyorduk ama eskilerin anlattığı bana daha eğlenceli, daha sıcak, daha samimi geliyor. Oradaki sohbet daha içtenmiş gibi geliyor. Burada böyle biraz daha yapay, "yapalım, geçsin gitsin" gibi hissediyorum.

**-Ama buna rağmen zexes'lere gelmeye devam ediyorsun...**

-Zexes'lerde kendimi iyi

hissediyorum, kızlarla arkadaşlık yapmak, bağlarımı koparmamak istiyorum. İstanbul büyük bir şehir, burada yalnız hissetmek istemiyorum ve İstanbul'da kendi benliğimi kaybetmek istemiyorum, sanırım daha çok önemli olan da bu.

**-Kaşenlik deyince aklına ne geliyor?**

-Annemin anlattığı, zexes'lerde olan şaka kaşenliği geliyor. Sonra, düğünde erkeğin kadına çikolata hediye etmesi -Ankara'da da öyleydi-, birbirine güzel söz söylemesi, dansta kaşenlik geliyor. Bir de iki insanın birbirini severek yaptığı kaşenlik var sanırım. Bunu çok yaşamadığım için bilemiyorum, güzel bir şey olduğunu düşünüyorum.

**-Annenin anlattıklarından ve Ankara'da da benzer durumların olduğundan biraz bahsettin. Annenin kaşenlik anlayışı ile seninkinin farklılaştığını düşünüyor musun? Öyleyse neden olabilir?**

-Benimki farklılaşmıyor, annem gibi düşünüyorum. Ben daha çok şaka kaşenliği değil de normal, evliliğe giden kaşenlik taraftarıyım. Modernleşen dünyada daha çok birbirimize benzeyen ilişkiler yaşıyoruz, eskisi gibi olmayabiliyor ama daha çok anneminkiyle benzer görüyorum kaşenliği. Yine kaşenimin bana wored söylemesini, pşine çalmasını isterim tabii ki.

## Gökçen Okan (32)

**-Gökçen hoş geldin, seni tanımak isteriz.**

-Merhaba, ben Gökçen. Samsunluyum, orada doğup büyüdüm. Şapsığım. Annem Hapajuko sülalesinden, babam Lesheşap sülalesinden. Üniversiteyi Adana'da okudum. 10 yıldır İstanbul'dayım, tekstil mühendisi olarak uluslararası bir firmada çalışıyorum.

**-Samsun'da, Adana'da, İstanbul'da derneklere veya üniversite topluluklarına gittin mi? Şu an gidiyor musun?**

-Samsun'da ve Adana'da derneklere hiç gitmedim. Samsun'da üniversite hazırlık sürecinde hiç vaktim olmadı. Adana'da da Çerkes ortamlarına hiç denk gelmedim. İlk dernek deneyimim İstanbul'da oldu. Benden önce abim ve kuzenim Bağlarbaşı'nda mahalli dans grubuna geliyordu, ben de onlardan duyup katılmaya başladım. Şu an iş yoğunluğundan dolayı düzenli olarak gidemiyorum.

**-Anlıyorum... Zexes ortamlarına katıldın mı peki? Şu an katılıyor musun?**

-Zexes'e hiç katılmadım,

çok bilgim olan bir konu da değil. Dernekte yapılan gecelere ve düğünlere katıldım ama sonrasındaki sohbetlere ve oyunlara katılmadım.

**-Katılmamanın özel bir sebebi var mı?**

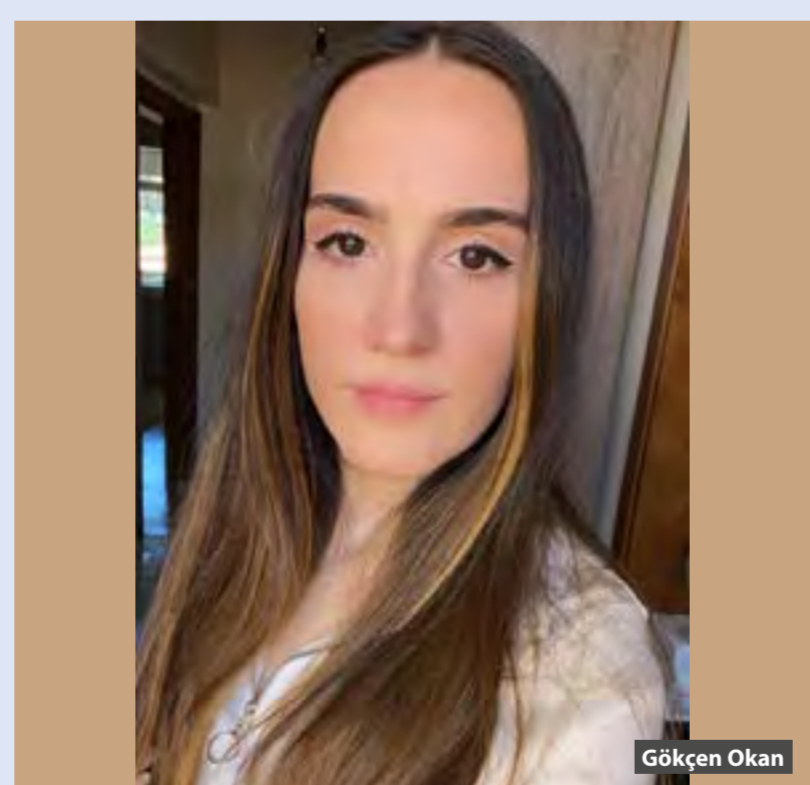
-Yok aslında. Katılmak veya katılmamak ile ilgili özel bir tercihim de yok, denk gelmedi diye düşünüyorum.

**-Annenler zexes ortamını anlatır mıydı? Neler hatırlıyorsun? Şu anki zexes'ler ile ilgili duyduklarınla arasında farklar var mı sence?**

-Annem de zexes ortamlarına katılan biri değil diye biliyorum. Şehirde büyüdüğü için o da çok denk gelmemiş olabilir. Babam köyde büyüdüğü için biraz daha aşına olabilir ama bize çok bir şey anlatmadı bu konuyla ilgili. Kendim de katılmadığım, ailemden de çok dinlemediğim için bir kıyaslama yapamıyorum maalesef.

**-Kaşenlik ile ilgili ne düşünüyorsun peki? Kaşenlik deyince aklına ne geliyor?**

-Kaşenliği hep duyuyordum tabii ama esas olarak İstanbul'da derneğe gitmeye başlayınca öğrendim. Güzel bir ilişki biçimi olduğunu



Gökçen Okan

düşünüyorum. Bunu illa evliliğe giden bir ilişki gibi görmüyorum, daha çok bir arkadaşlık, yeni insanlar tanıma şekli olarak düşünüyorum. Kaşenlik sayesinde tarafların birbirinden Çerkes kültürüyle ilgili de daha çok şey öğrenebileceğini inanıyorum. Daha ciddi bir ilişkiye evrilmesinin de güzel olabileceğini düşünüyorum.

**-Ailen bu konuyla ilgili neler anlatırdı? Bugün gördüklerin ile onların anlat-**



## Gözde İmdat (29) Gamze İmdat (25)

-Hoş geldiniz. Öncelikle sizi tanımak isteriz.

-Merhaba, ismim Gözde. Bilecikliyim, Abazayım. Annem Eskişehirli, Abaza ve Aşharuva sülalesinden. Bilecik'te büyüdüm, üniversiteyi Kütahya'da okudum.

-Merhaba, ben Gamze, Gözde'nin kardeşiyim. Ben de Bilecik'te büyüdüm, üniversiteyi Çanakale'de okudum. Bilecik'te ve Çanakale'de derneklere gittim ve aktif olarak görev aldım.

-Gözde, sen Bilecik'teki ve Kütahya'daki derneklere gider miydin?

-Bilecik'te derneğe gidiyordum. Ortaokul zamanlarında bir mahalli gösterisi de yapmıştık, bayağı geniş bir katılım olmuştu. Lise döneminde daha da büyük bir gösteri yaptık. Bir ekip çalışması geçmişim var, dernek kültürünü biliyorum. Kütahya'da aktif bir dernek araştırdım ama bulamadım.

-Bilecik'te derneğe gittiğin zamanlarda zexes'ler olur muydu? Gider miydin?

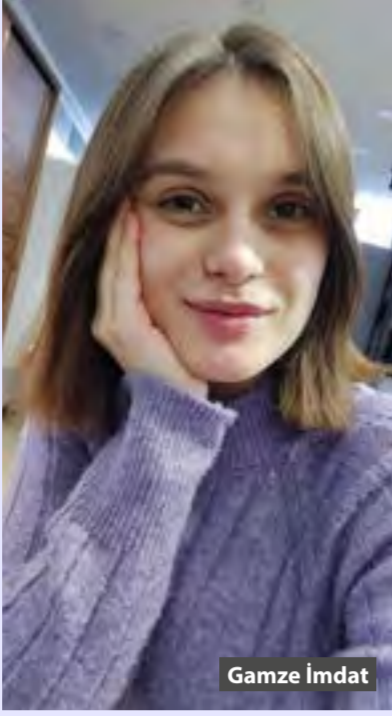
-Zexes'ler olurdu ve giderdik. Yaş olarak biraz küçüktüm, büyüklerin arasında çok katılma şansım olmadı ama zexes'lere gidiyorduk.

-İstanbul'da da derneğe geldiğini biliyorum. Zexes'lere şimdi katılıyor musun?

-Derneğe geliyorum, evet. Onun haricinde bu civarda ya da İstanbul'daki derneklerin yaptıkları etkinliklere katılıyorum. İnsanlarla tanışmak, sohbet etmek ve eğlenmek istiyorum. Gittiğim etkinliklerde gerçekten eğleniyorum.

-Ailen de sana zexes'lerden bahsetmiştir. Onlar neler anlatırlardı? Şimdi katıldıklarında ne görüyorsunuz?

-Tabii ki annem ve babam ile bir araya geldiğimiz zaman bunların muhabbetini yapıyoruz. Eskiden çok daha fazla düğün vardı. Düğünleri, zexes'leri çok daha eğlenceli olarak anlıyoruz ben onların anlattıklarından. Mesela annem hep anlatır; kendi köylerinden 2-3 minibüs toplanıp başka bir köyün düğünündeki zexes'e katıldıklarını, sabahlara kadar dinlenip



Gamze İmdat



Gözde İmdat

dinlenip oyun oynadıklarını, hatta bazı düğünlerde dama da veya geline eziyetleri, 3-4 günlük zexes'lere katıldıklarını... Şimdi öyle bir şey yok tabii, şimdi gidiyorsun, akşam 11-12'ye kadar ya da en fazla 2-3 belki, sonra herkes dağılıyor ve evine gidiyor.

Muhtemelen annemlerin zamanında zexes için çok fazla hevesli genç vardı. Anladığım kadarıyla şimdi pek öyle değil, gidelim, eğlenelim, karşılaşalım ve dönelelim diye düşünüyor sanki insanlar.

-Sence bunun sebebi annenin anlattığı zexes'lerin köyde olması sebebiyle ulaşımın biraz daha kolay olmasının mı, yoksa kültürün değiştiğini mi düşünüyorsun?

-Bence kültür de değişti. Bana göre, eskiden Çerkesler birbirine daha düşküdü, daha kendi aralarında kız alıp veriyorlardı. İnsanlar artık evlenirken Çerkes mi değil mi meselesini göz ardı ediyorlar, Türklerle de evleniyorlar. Bunların sonucunda da zexes'ler çok fazla olmuyor, genellikle Türk düğününe dönüşüyor. Çevre değişikliği zexes olayı da azalıyor.

-Gamze, sen ne düşünüyorsun? Farklılıkları nasıl açıklarsın?

-Geçmişten günümüze etkileşim artmadığı ve yaşlı nüfus da biraz azaldığı için onlardan alabileceğimiz dil, oyun, zexes kuralları gibi konuları günümüze çok fazla yansıtıyoruz. Bunun için de üç-beş tane şey biliyoruz, sadece bunları yapıyoruz. Çeşitlilik kalmadı artık.

Araştırma gibi bir durum da gençlerde pek fazla yok aslında, herkes var olan bize yeter diye düşündüğü ve derine inmediği için çok bir şey yapılamıyor.

Geçmişte Çerkeslerin kendi örf ve âdetlerine daha çok önem verdiği, temizliğine, giyimine daha çok özen gösterdiği gibi bir algı vardı. Şu anda herkes bir hayat galesi içinde koştuğu için kendi örf ve âdetlerimizi bile yerine getiremeyecek duruma geliyoruz. Zexes'ler herkes ertesi gün kalkıp işe gideceği için kısa kesiliyor. Şehirlerde ulaşım problemi de var. Bunun gibi problemler yüzünden de gelecek nesillere aktarılamıyor.

-Sonraki sorularım kaşenlik ile ilgili. Gözde ile başlayalım. Kaşenlik kavramı sence nedir?

-Düğüne veya zexes'e gittiğin zaman beğenilen kişiye gönderilen ufak bir çikolata ya da bir kâğıt ile başlayan karşılıklı tanışma. Eğer anlaşılabilirse ya da bir beğeni söz konusu ise devam eden günümüz tabiriyle- flörtleşmeler.

-Kaşenlik senin için ne ifade ediyor Gamze?

-Ben öyle düşünmüyorum. Bana göre, bir düğüne gittiğinde birini beğenip onunla kaşen olabirim, bu benim için sadece o düğün için bir şeydir. Diyelim ki o düğüne eğlendim ve başka bir düğüne de tekrar o kişiyle karşılaştım, yine onunla muhabbet edebilirim ama bu düğüne farklı bir şekilde kaşen de olabirim. Üç kişi de olabilir, beş kişi de

olabilir, kaşenlerim çoğalabilir. Kaşenlik kavramı aslında birlikte kendi kültürünü paylaşabileceğin, düğüne güzel vakit geçirebileceğin bir eğlence arkadaşlığıdır diyebilirim. Kaşen olduğun biriyle iyi vakit geçirdin, 5-6 düğün gezdin, muhabbeti çok ilerlettin, zexes'lerden sonra akşam oturmaya da davet etti karşı taraf seni, o zaman flört evresine geçilmiş olabilir. Annem de arada bir anlatır; zexes'lerden sonra gençler bir odada toplanır, çay veya kahve içerler, oyunlar oynarlar diye. "Birbirlerini çok beğenen, devam etmek isteyen kaşenler de aynı bir odada çaylarını baş başa içerler" der. Flört evresindeki kaşenlik o mesela benim için ama normal kaşenlik için düğün arkadaşlığı diyebilirim.

-Gözde, sen kaşenliği flörtleşme olarak tanımlıyorsun. Saniyormu ailen bu şekilde anlatmadı. Onların anlattığıyla bugün gözlemlediklerin arasında nasıl farklar görüyorsun?

-Evet, onlar flörtleşme olarak anlatmadı. Saniyormu Gamze'nin anlattığı gibi kaşenlik geçmişte düğün arkadaşlığıydı ama şu anda öyle mi, çok emin değilim. Şimdi daha sahiplenici gibi geliyor bana. Olay hızlandı sanırım biraz. Eskiden daha çok düğün oluyordu, daha sık karşılaşıyordu. Şimdi düğün sayısı da azaldığı için bir düğünden sonra ya tamamen kesiliyor ya da daha ileri bozuta daha hızlı taşıyor.

-Sen ne dersin Gamze?

-Günümüzde kaşenlik daha çok sevgililiğe kayıyor. İnsanlar sürekli aynı yüzleri görüyorlar, daha farklı yerlere gidemiyorlar. Sürekli gördükleri insanlarla kaşen oldukları için bir yerden sonra sevgililiğe kaydığını düşünüyorum. Bir abim, eskiden farklı illerdeki düğünlere de toplanıp gittiklerini, sık sık gezdikleri için bir sürü insan tanıdıklarını ve kültürümüzü yaşattıklarını anlatırdı. Şimdi hayatın yoğunluğu ve zorlukları sebebiyle sürekli kendi etrafımızda dönmek zorunda kalıyoruz. İstanbul'daki derneklere gidip aynı insanları görüyoruz, bu nedenle de fazladan bir aktarım yapıyoruz.

çok aşına değilsin ama "Keşke önceden bilseydim, zexes ortamlarına girseydim" diyor musun? Öyle bir eksiklik hissediyor musun?

-Biraz uzak kalınca böyle şeylerden veya bu tarz şeylerin varlığını bilmediğin zaman onun eksikliğini hissetmiyorsun ama şu anda seninle veya babamla konuşunca düğünlere neler yapıldığını merak ettim. O deneyimin tabii ki bir parçası olmak istedim. Çünkü hem içinde olduğum ve bildiğim bir şey hem de yabancı kaldığım, bilgi anlamında eksiklerim olduğunu fark ettiğim bir alan. Üzerinde konuşulmuşça merakım arttı, keşke daha çok deneyimleyebilseymiş diyorum.

-Dernekte gençlik gecesi olursa birlikte gidebiliriz. Son olarak, derneğe gelen insanlar sosyalleşme ihtiyaçlarını biraz da bu şekilde karşılıyor. Sen böyle bir ortamın varlığını çok bilmediğin için böyle bir gereksinim de duymuyorsun ama bu senin için merak diye anlıyorum.

-Çok güzel olur, çok sevinirim. Evet, açıkçası derneğe giden insanların ne yaptıklarını, orada ne tür aktiviteler olduğunu pek bilmiyorum. Senden dinlemek isterim müsait bir zamanında.

## Seteney Adıgüzel (26)

-Merhaba, öncelikle seni tanımak isteriz.

-Merhaba, ismim Seteney. Babam Çerkes, Kocaeli'nin Ketence Köyü'ndeniz. Adıgelerin Çemguy boyundan, Vursimko sülalesindeniz. Ben Ankara'da doğdum ve büyüdüm. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun pratisyen bir doktorum.

-Biz Antalya'daki Çerkes kampında tanıştık, oraya katıldığını biliyorum. Ankara'da derneğe gidiyor musun? Zexes'lere katılıyor musun?

-Derneğe düzenli olarak gitmiyorum, zexes'lere de katılmıyorum. Yalnızca bahsettiğin gibi, üniversitedeyken Antalya'daki Çerkes kampına gittim. Orada kendi aramızda sürekli olarak düğün yaptık. Dans etmeyi de bilmiyordum, orada öğrendim.

-Baban sana ne anlatırdı zexes'lerle ilgili?

-Gençlerin, kızların ve erkeklerin toplanıp dans ettiği ve sosyal paylaşımında bulunduğu bir etkinlik olarak anlatıyor babam. Aynı zamanda bunun hem eğlence hem de gençlerin birbirlerini, kültürlerini tanıması için bir araç olduğunu söylüyor. Zexes'ler için toplu olarak başka köylere gidilebilmiş veya köye misafir bir kız geldiği zaman onun onuruna evine gidilerek orada zexes düzenlenebilirmiş.

-Antalya'daki kampta gördüklerin ile babanın anlattıkları arasında bir fark var mıydı sence?

-Kamp ortamı biraz daha farklıydı tabii. Ankara'da dernekte düzenlenen zexes'lere katılmadığım için çok da bilmiyorum ama yine de aralarında bir fark olduğunu düşünüyorum. Önceden çok daha kültürün içinde olan bir şeymiş. Günümüzde kentleşme ve kültürün değişmesi gibi durumlar nedeniyle köy ve kasabalardaki düzen içinde olan o etkinliklerin doğallığı yok bence. Şu anda gençler arasında o kadar yaygın olmadığını düşünüyorum. Hizmet ettiği, aracı olduğu şeyler için de artık başka yollar var, belki de bu yüzden azaldı.

-Gördüğün zexes ortamını sevdim mi? Şu an etkinliklere katılmamanın özel bir sebebi var mı?

-Aslında kamptaki ortamı çok sevmişim. Katılmamanın özel bir sebebi yok açıkçası, hayattaki yoğunluklar nedeniyle böyle olduğunu düşünüyorum. Ortamı sevmediğim için katılmıyor değilim.

-Kaşenlik deyince aklına ne geliyor?

-Bekâr kadın ve erkeklerin birbirlerine ilgi duyduklarını ve birbirlerini tanımak istediklerini bir aracı yoluyla ilettikleri, karşılıklı bir niyet beyanı olarak açıklayabileceğim bir gençlik kavramı. Bu durum ileride ciddileşerek evliliğe de gidebilir, zaman içinde sönmülenerek normal bir ilişkiye de dönüşebilir. İlk başta şu anda alışık olduğumuz sevgililik veya flört gibi kavramlara benzetilebiliyor ama onlardan biraz daha farklı. Babamın anlattığı kadarıyla kaşen olan gençler birbirlerini aynı zamanda dost gibi görürlermiş, yakın bir bağ kurarlarmış ve birbirlerine güvenirmiş, karşılıklı çeşitli paylaşımlar olarmış. Ben kaşenliği iki insanın paylaşımında bulunma isteği olarak algılıyorum. Bu, romantizm içerebilir de içermeyebilir de.

-Ben de babanın nasıl anlattığını soracaktım. İkinizin düşüncelerinin benzer olduğunu görüyorum.

-Evet, aslında bunların hepsi babamdan duyduklarım. Bir de bu ilişkinin istismarına asla izin verilmediğini ve böyle bir durumun en büyük ayıp olarak görüldüğünü söyledi. Burada, hem kaşenlik ilişkisinin saygı çerçevesinden çıkmasından hem de toplum içerisinde kaşenliğe yaklaşımdan söz ettiklerini anlıyorum.

Babamın anlattığı bir anısı vardı. Gençliğinde, bir köy düğüne gitmek için Düzce'den bir taksit tutarak yola çıkmış. Başka bir köyden geçerken yaşlı bir kadın senlenmiş ve Adigece olarak babama Adige olup olmadığını sormuş. Babam da Adigece cevap verince teyze, köydeki kızların düğüne gideceğini, bir Adige geçerse onunla gidebilecekleri için senlendiğini söylemiş. İki genç kız, Adige olduğu için ismi bile sorulmadan babama emanet edilmiş. Babam, kızların aslında ona değil, Adigeliğine teslim edildiğini, Adigeliğine güvenildiğini, kaşenlik müessesesinin böyle bir kültür ortamında yaşandığını söylüyor.

-Ortalarda çok bulunmadığını biliyorum ama günümüzde babanın anlattıklarından farklı bir şey gözlemliyor musun?

-Şu anda kaşenlik devam ediyor mu, kaşen olan gençler var ise ilişkiler nasıl gelişiyor, pek bilmiyorum. Bu nedenle sanırım bu konuda bir cevap veremeyeceğim.

## Deniz Gün (29)

-Merhaba, seni biraz tanıyabilir miyiz?

-Merhaba, ben Deniz. Macaristan'da doğdum, ben 6 aylıkken Bursa'ya geldik. Sonrasında da Antalya'da ve İstanbul'da yaşadım. Annem Macar. Babam Çerkes, Bursa'nın Hacıkara Köyü'nden. Babaannem Mişe sülalesinden, dedem Husziko. Köyde bir evimiz ve ceviz ağaçlarımız var, ara ara ziyarete gidiyoruz.

-Bursa'da, Antalya'da veya İstanbul'da derneklere hiç gittin mi?

-Hiç gitmedim açıkçası. Kültüre ilişkin konuları daha çok dedemlerden öğrendim. Babamlar kendi aralarında Çerkesçe konuşurlardı ama herkes aynı derecede konuşmuyordu. Annemden Macarca öğrendim, babamdan da Çerkesçe öğrenmeyi çok istedim. Babam Çerkesçe bildiğini ama bana öğretebilecek seviyede olmadığını söylüyor.

-Öğrenebilsen ne kadar güzel olurdu... Derneklere gitmediğini söyledin ama zexes'lere hiç katıldın mı?

-Hiç katılmadım maalesef. Babamla da bu konuyu konuşurken beni hiç Çerkes düğüne götürmediklerini

fark ettik. Belki çok küçükken gitmişimdir ama hatırladığım bir deneyimim yok açıkçası.

-Peki, babanlar ne anlatırdı veya şimdi ne anlatıyor?

-Babamın tarafına baktığı zaman tüm gelenekleri görenekleri sürdüren, uygulayan bir aile olmadığımızı görüyorum. İşyerindeki Çerkes bir arkadaşım bana düğünleri anlattığı zaman çoğu şeyi bilmediğimi anlamıştım.

-Gördüğün kadarıyla ailen de bu konuda fazla bilgi paylaşmamış ve seni düğünlere götürmemiş, sen de bu tür ortamlara girmemişsin.

-Evet, bir de tam bu tarz şeyleri gözleme çağında Bursa'dan Antalya'ya taşındık. Bursa'dan Antalya'ya taşındık. Bursa'dan uzak kaldığımız için böyle geleneklerden de uzak kaldım. Biraz da bu sebepten olduğunu düşünüyorum.

-Kaşenlik deyince aklına ne geliyor?

-Aslında hiçbir şey gelmiyor, ilk defa senden duydum diyebilirim. Hatta bunun üzerine babama sordum, o biraz anlattı.

-Nasıl anlatıyor baban?

-Arkadaşlık gibi daha çok. Bir çift olmak, sevgili olmak ama bunun Çerkes versiyonu... Kaşen olabilmek için iki



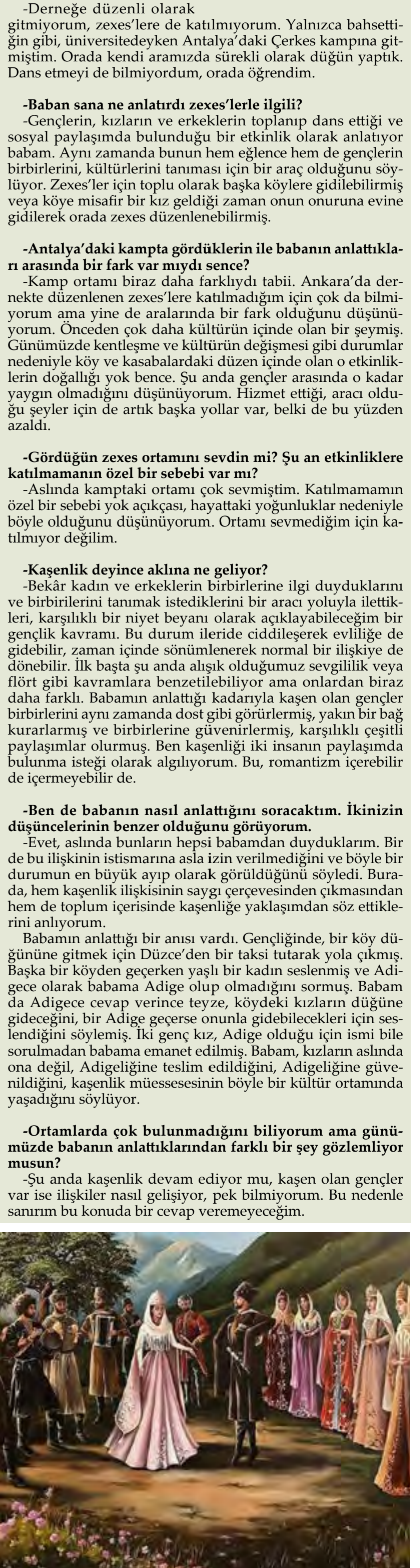
Deniz Gün

tarafın da Çerkes mi olması gerekiyor diye sordum, öyle bir şey olmadığını söyledi. Aile dinamiklerinin de nasıl olduğunu merak ettim, kaşen olunca aile büyükleri biliyor mu, herkesin bildiği bir şey haline mi geliyor diye. Öyle olmadığını söyledi, "Belki aile büyüklerinin sağdan soldan bilgisi olabilir ama Çerkeslikte bir şeyler resmiyete dökülmeden aile büyükleriyle paylaşılıyor böyle şeyler" dedi.

-Bu vesileyle bu kavramla tanışmış olmana sevindim. Zexes'lere de kaşenliğe de



Seteney Adıgüzel







# Kadın Savunma Ağı

## Eşit aşk, eşit emek

Türkiye'nin pek çok ilinde ve ilçesinde kadın mücadelesini büyütme için çalışmalar yapan, feminist politikalar üreten bağımsız kadın örgütü Kadın Savunma Ağı, 14 Şubat Sevgililer Günü'nden bir gün önce Çankaya Belediyesi önünde "Olmaz olsun eşitsiz aşk, biz hayatı istiyoruz. Hiç bana sordun mu?" yazılı pankartla eşit bir yaşam istediklerini açıklayarak eylem gerçekleştirdi.

İleyda Özmen

Kadın Savunma Ağı, 14 Şubat Sevgililer Günü'nden bir gün önce "Olmaz olsun eşitsiz aşk, biz hayatı istiyoruz" sloganlarıyla Çankaya Belediyesi'nin önünde birçok kadınla bir araya gelerek açıklamalarda bulundu. "Kadınların gücü Migros'u yener" diyerek Migros depo işçilerinin İstanbul Esenyurt'taki deposunun önündeki direnişe de destek ziyaretinde bulunan Kadın Savunma Ağı'ndan Ceren Barış ve Gökçe Korkmaz ise Migros Depo işçilerine destek ziyaretini Jineps Gazetesi'ne anlattı.

### "Şaşaalı kutlamalar, allı pullu mektuplar sizin olsun, biz hayatı istiyoruz"

Kadın Savunma Ağı'nın Çankaya Belediyesi önünde gerçekleştirdiği eylem Kenan Doğulu'nun "Hiç bana sordun mu" isimli şarkısıyla başladı. Ardından mikrofonu eline alan Namigar Uçar "Bugün buraya eşitlikten, şiddetsiz yaşamaktan, istediğimiz bedeni istediğimiz gibi sevmekten, istediğimiz gibi olmaktan çok, hoyratça kısılanmaya, kısıtlanmaya, şaşaalı kutlamalara, sahiplenilmeye ihtiyacımız olduğuna, yaşanılabilir tek aşkın da heteroseksüel aşk olduğuna bizi inandırmaya çalışan bu erkek egemen düzene isyandayız demeye geldik. Şaşaalı kutlamalar, allı pullu mektuplar sizin olsun, biz hayatı istiyoruz" açıklamasını yaptı.

Eşitliğin olmadığı bir dünyada aşkın olmadığına ve erkek şiddetinin meşrulaştırıldığına dikkat çeken Uçar, "Varlığımıza, arzularımıza, kararlarımıza, hayırlarımıza alışacaksınız. Bize sormadan attığınız adımlar, aldığınız kararlar, kurduğunuz dünya bizim nezdimizde hükümsüzdür. Şimdi fitrat diye sunduklarınızı hep birlikte cadı kazanında kaynatıyoruz. Mutfak önlükleri, çamaşır suları, çocuk bezleri, öldüren sevginiz, kutsal aileniz, faturalarınız sizin olsun" ifadelerini kullandı.

### "Cadı kazanında kaynatıyoruz"

Kadın Savunma Ağı'ndan Aysun Gençtanır, Sevgililer



Günü öncesi gerçekleştirilen eylem için şöyle konuştu: "Erkek egemen sistemin, kadınlar şiddetin gölgesinde yaşamıyormuş gibi kadınlara sahte bir değer biçtiği bir gün 14 Şubat. Pandemide kadın emeği sömürsü artmışken, birçok kadın işsiz bırakılmışken ya da güvencesiz koşullarda çalışırken hiçbir şey yokmuş gibi Sevgililer Günü hediyeleriyle bu çarkın dönmesine rızamız yok."

### Aşk kürsüsü

Eylemin sonuna doğru "aşk kürsüsü" kuruldu. Kadınlar sırasıyla mikrofonu eline alarak aşkın özgürleştirilmesi gerektiğinin altını çizdi. Söz hakkı alan kadınlardan biri "Aşk önce karşıdakine soru sormayı öğrenebilmektir. 'İstiyor musun' sorusunu sormak çok da zor değil. Kadınlar bir arada olduğunda çok güçlüler. Şiddet gören, tacize, tecavüze uğrayan kadınlar kendilerini asla suçlamasınlar. Burada sizi bekleyen, size destek olabilecek bir sürü kadın var. Asla sessiz kalmayın" dedi. Kadın Savunma Ağı'nın açıklaması şarkılar ve kadınların danslarıyla son buldu.

### Migros Depo işçisi kadınlara destek



İstanbul'daki Kadın Savunma Ağı, Migros'un Esenyurt'taki deposunda çalışan işçilerin yüzde 8'lik ücret artışına karşı başlattığı eylemdeki depo işçisi kadınların "Tüm kadınları bizim yanımızda olmaya, birlikte el ele olmaya bekliyoruz" çağrısına karşılık 10 Şubat'ta destek ziyaretinde bulundu. Kadın Savunma Ağı'ndan Ceren Barış ve Gökçe Korkmaz, Migros Depo'da çalışan kadın işçiler ile çalışma koşulları, cinsiyet temelli maruz kalınan baskılar, adil olmayan çalışma saatleri ve ücretlendirme sistemi hakkında konuştuklarını belirtti.

Migros Depo işçilerinin üç temel talebi olduğunu, bunların saat ücretine net 4 lira zam yapılması, prim ödemelerinin yasal güvenceye alınması, işçi sağlığı ve iş güvenliği önlemleri olduğuna dikkat çeken Korkmaz, kadın işçilerin yaşadıkları zorlukları ise şöyle anlattı: "Bayansız diyerek amirlik mertebesi vermiyorlarmış. Erkek işçilerle aynı yükü ya da daha fazlasını taşıyan tecrübeli kadın işçiler 'Kadınlar yapamaz, daha duygusallar' diyerek daha düşük rütbelerde çalıştırılıyor.

Çalışma şartlarını protesto eden Migros işçilerinin eylemi, 20 Şubat günü geç saatlerde sağlanan mutabakatla sonuçlandı.



## 'Aşk eski bir yalan, emeğimize el koyan'



Kadınlar Birlikte Güçlü Platformu'nun "Biz kadınları her geçen gün biraz daha yoksullaştıran, emeğini sömüren, dünyayı değiştireceğiz dedikçe bizi şiddetle kendi sınırlarına, kendi aşk anlayışına hapsedmeye çalışan heteropatriyarkaya karşı feminist isyandayız!" çağrısıyla kadınlar, 14 Şubat Sevgililer Günü'nde Kadıköy Khalkedon Meydanı'nda buluştu.

Kadınların eyleminde "Aşk eski bir yalan, emeğimize el koyan" yazılı pankartı açarak sık sık "Gelsin baba, gelsin koca, gelsin devlet, gelsin cop; inadına isyan, inadına isyan, inadına özgürlük", "Hediye değil eşitlik, tek taş değil özgürlük", "Eşitlik olmadan aşk olmaz", "Kadınlar birlikte, birlikte güçlü" ve "Öldüren sevgi istemiyoruz" sloganları atıldı.

Basın metnini okuyan Bilen Sevdâ Könen, "Aşk eski bir yalan, Adem ve Havva'dan kalan, emeğimize el koyan diyoruz; emeğimizi, bedenimizi sömüren, aşk adı altında bu şiddeti ve sömürüyü romantize eden, onlardan kâr eden heteropatriyarkal kapitalist düzeni protesto ediyoruz" dedi.



## 'Yoksulluğa Feminist İsyan'



Yoksulluğa ve derinleşen krize ilişkin İstanbul'un birçok semtinde yazılama yapan Yoksulluğa Feminist İsyan, "Birileri hayatımız pahasına zenginleşirken yoksullaştırılıyor. Başka türlü bir enerji politikası, vergi politikası, istihdam politikası, sosyal politika, başka türlü bir hayat mümkün. Biz hayatı istiyoruz" dedi.

JINNEWS'in haberine göre; Yoksulluğa Feminist İsyan, yoksulluk, fatura zamları ve derinleşen ekonomik krize ilişkin İstanbul'un birçok semtinde duvar yazılaması yaptı. "Otoriter Rejimim Faturasını Kadınlar ve Lubunlar Ödüyor", "Pede Değil Servete Vergi", "Kadınlar Yoksullaşıyor, Sermaye Zenginleşiyor", "Yoksulluk Nafakasından Elini Çek" yazılamalarını yapan Yoksulluğa Feminist İsyan, konuya ilişkin ayrıca yazılı açıklama da yayımladı.

## Duvarların ardındaki kadınlar

Yeni Yaşam Kadın Eki'nin 32. sayısı, "Duvarların ardındaki kadınlar: Biz direniyoruz, siz de ses verin" başlığı ile yayımlandı.

Bu sayının kapağında, hapishanedeki mahpus kadınlardan Sebahat Tuncel, Leyla Güven, Aynur Aşan ve Şilan Avareş'in yazılarına yer verildi.

Sebahat Tuncel ve Aynur Aşan, hak ihlalleri ve baskılara rağmen hapishanelerde direnen kadınları konu edi-

nirken, Leyla Güven ve Şilan Avareş'in 'ın yazıları ise tüm imkansızlıklara rağmen cezaevinde çıkardıkları ve Dünya Kadın Yürüyüşü'nün sitesinde yayımlanan Tevn dergisindeki yazılara ışık tutuyor.

Bree Busk'un kaleme aldığı ve Derya Doğan'ın çevirdiği yazı ise 2019'da Şili'de, otoriter neoliberalizm karşı patlak veren kitlesel ayaklanmalarda Şili feminist hareketinin rolüne odaklanıyor.

## Biz direniyoruz, siz de ses verin





# Bir Çerkes köyünde kadın olmak

Çiğdem Duman

Çocukluk ve ilköğretim yıllarımız Kayseri, Uzunyayla'da, bir Çerkes köyünde geçti. Küçük yaşta babamızı kaybedince, baba otoritesi olmayan bir ortamda, hoşgörülü bir annenin kanatları altında büyüdük. Annemin "Baban da diğer kaşenlerim kadar önemseyemediğimi biliyordun, bir düğün sabahı uyuştuğum için beni evlenmeye zorlamadın" demesi hâlâ aklımda. Nüfusun yüzde yetmişini erkeklerin oluşturduğu ailemizde iki kız kardeş, ağabeylerimizin peşinde düşen kalka büyürken, eşitliği de özgürlüğü de ilk onlar anlattı bize, şanslıydık.

## Büyük-küçük ayrımı

Kadın erkek, küçük büyük tüm köy halkının işlerin bir ucundan tuttuğu, imce yaşamın temel alındığı bir Çerkes köyünde büyümek güzeldi. Tarla işleri erkeklerde, ev işleri kadınlarda olsa da harmanda kadın-erkek yan yana çalışırdı. Elbette kadınlar ve erkekler olarak toplumsal rollerimiz vardı ve belki bizi çok zorlamadığından pek sorgulamazdık. Gece ay ışığında erkek çocuklar kan ter içinde harimola oynarken, biz kızlara evlerin duvarlarında yankılanan seslerini dinlemek düşerdi, o bir erkek oyunu diye umursamazdık. İkinci gün kızıl erkekli camide, Kuran kursunda, bir yandan Arap alfabesini sökerken, diğer yandan yukarı mahallenin gençleriyle kaşenlik muhabbeti alttan alta sürerdi, hoca her şeyin farkında olduğunu çaktırmazdı. Yaşamın rutini gelenekler çerçevesinde devam ederken kendini belli etmeyen ayrımcılık ilkokul bitip sıra köyde olmayan ortaokula gitmeye gelince erkek çocuk ağır basar, öncelik "gitsin kendini kurtarsın" denen erkek çocukta olurdu. Erkek çocuklardan kalırsa bir nebze koşul, kız çocuğu da çok istekliyse okuma hakkını kapardı. Çerkes geleneklerinde kız-erkek ayrımından çok büyük-küçük ayrımı vardı. Bir üst kuşak, bir alt kuşaktan her zaman daha avantajlıydı.

Gelenekler temsiliyeti hep büyüklere verdiğinden; evin büyük kızı veya oğlu olmak her ortamda aile ve sülaleyi temsil hakkını getirirdi. Bu nedenle evin küçükleri, kız olsun erkek olsun, biraz geride durmak zorunda kalırdı. Bu durum kız kardeşimin canına tak etmiş olmalı ki "Hep ablam hep ablam, ben de varım" diye isyan bayrağını çektiğini hatırlıyorum, haklıydı. Büyük kız veya erkek evlenmeden

küçüklerin evlenmesi ayıp karşılandığından, yaşı ilerlemiş bekârları bol olan aileler köy nüfusunun iyi bir oranını oluştururdu.

Köyde dini yaklaşımlardan çok gelenekler baskın olduğundan, komşu Türkmen ve Avşar köylerinden farklı olarak, kızlar düğünde, bayramda, her ortamda erkeklerle yan yana olurdu. En güzeli geleneklerdeki kaşenlik (flört etmek), kızlar istedikleri kadar kaşen edinir, kaşenlerini yarıştırır, sabahlara kadar kaşen edebiyatı konuşurdu. Bu nedenle midir bilinmez, Çerkes kızları geç evlenir. Kadınların durumu evlenir evlenmez tamamen değişirdi, yeni gelin olarak geleneklerin getirdiği ağır bir yük üstlenirdi kadın. Oysa evli erkeklerin hayatı bekârken nasılsa öyle devam ederdi. Kadının toplum içinde tekrar söz sahibi olması için çoluk çocuğunu büyütüp belli bir yaşa gelmesi gerekirdi.

Çocukluğumdaki en büyük yasaklardan biri de pantolona dairdi. "Kızlar pantolon giymez" söylemleri arasında pantolona hasret büyüdük. Liseli yıllarıma kadar bu yasak nedeniyle pantolon giymemiş bir kız çocuğu olarak İstanbul'a taşınır taşınmaz ilk yaptığım şey altın küpelerimi satın kendime bir kot pantolon almak olmuş, bu yasağın acısını aylarca etek-elbise giymeyerek çıkarmıştım.

## Kayseri bunalımı

Kızılı erkekli, şenlikli köyümde kalkıp okumaya gittiğim Kayseri'de bir kız çocuğu olarak ilk soklarımı yaşamaya başlamıştım. Tüm yaşam biçimini dedikodunun yönlendirdiği şehir... Sokağa çıktığımda sağa ve sola bakmadan, peşime erkek sinek takmadan hareket etmeliydim. Neyse ki tipim icabı, gittiğim kız lisesinin çıkışında bekleyen erkekler topluluğunun ilgisini pek çekmiyordum. Karma eğitim veren Kayseri Lisesi dururken bir kız lisesinde olmak ve bu duruma itiraz edememek zaten canımı sıkıyordu.

İstanbul'dan ziyarete gelen ağabeyimle hava karardıktan sonra birlikte bir yere gidemeyeceğimi, gece bir erkek (ağabeyim olduğu alında yazılı olmadığından) görünüşümde dedikodu çıkacağını, hava karardıktan sonra tek başına bir kadının taksiiye binemeyeceğini... Hep bu şehirde öğrendim. 'Bir şehir bir köyden nasıl bu kadar geri olabilir' diye çok düşündüm. Henüz kalacağım evin adresini bilmediğimden daha çok çocuklarımla mektuplaşabilmek için okulun adresini vermiştim. Bir gün müdür yardımcısı odasına çağırınca kalbim



"İşimiz zor be kız kardeşler! Yıkacak daha çok tabu var"

küt küt atarak karşısına dikildim 'ne hata yaptım kim bilir' diye. Müdür yardımcısı "Bir erkekten size mektup gelmiş" dedi. "Kim" diye sorunca dayımın küçük oğlu olduğunu öğrendim. Bu sefer korka korka "Öğretmenim, ben Çerkesim, bizde dayı çocukları kardeş gibidir" deyince bozulma sırası müdür yardımcısına geçmişti. "Bizde de öyledir. Bir daha okula mektup göndermesin arkadaşların" diyerek göndermişti sınıfıma. Ne bir sinema ne bir tiyatro üzü göremeden geçirdiğim iki yıldan sonra bir daha dönmemek üzere ayrıldım Kayseri'den.

## İstanbul, özgürlükler şehri...

Sonra İstanbul, özgürlükler şehri. Aksaray semtinde yurtvari, herkese açık bir ev. Evdeki yeni kardeşim her birinin arkadaşlarının toplandığı, sabahlara kadar gündemin değerlendirildiği, memleketinden uzak, İstanbul'da okuyan her Çerkes çocuğuna açık olan evimiz. Yine kızıl erkekli, yine eşitlikçi. Ben üniversitede, kız kardeşim lisede. Bizim kız nerede korsa eylem, orada. O zamanlar 8 Mart için izin alınmaz, korsa eylemler ko-

nurdu. Her 8 Mart kız kardeş, kadınların korsa eyleminde olurdu ama ya teyze oğlunu ya dayı oğlunu yanına alır, "Kadınların özgürleşmesine katkınız olsun" diye götürürdü.

Yurtvari evimizde annem, ben ve kız kardeşim kadın nüfusunu oluştururken beş erkek kardeşle birlikte memleketten gelmiş, İstanbul civarında okuyan hısım akraba gençler sık sık konaklamalı misafir olurlardı. Evin iki kızı, ev hizmetinden yılmıştık. Bir gün kafa kafaya verip "Bu böyle gitmez, evde kim kalıyorsa bulaşıkları sırayla yıkayacak" diye bir karar alıp duyarduk. Gecelerden birinde dayımın oğlu ve erkek kardeşime bulaşık yıkama sırası geldi. Kız kardeşimle ağzımız kulaklarımızda, mutfakta bulaşık işleri nasıl gidiyor diye bakmaya gidince bir de ne görelim; annemiz sıvamış kollarını, bulaşığı yıkıyor. "Hayırdır anne, görevliler nerede?" diye sorunca "Bir erkeğe bulaşık yıkatacak kadar kaba değilim" demesin mi!

Gelenekler, görenekler, yaşam alışkanlıkları, anlayış farkları, korkular... İşimiz zor be kız kardeşler! Yıkacak daha çok tabu var. DAYANIŞMAYLA...

## ekşisözlük

Türkiye'deki katılımcı sözlükler arasında en fazla toplam ve aylık tanım yapılan site olan Ekşi Sözlük'te "Çerkes Kadınları" başlığı altında yazılanları orijinal halleriyle paylaşıyoruz.

cerkes milletin güzelliğiyle ünlü dişleri. göz gönül açar, yürek yakarlar. kısıtlı sayıda da olsa ülkemizde yaşadıkları bilinir.

07.09.2004 13:08 ~ 13:10

\*\*\*

bir keci kadar inatcidirlar aynı zamanda..

pingo

07.09.2004 13:28

\*\*\*

7 göbek uzak akrabalarına bile saygıda kusur etmez, çocuklarına da ettirmez.

townrapup

07.09.2004 13:30

\*\*\*

rutkay aziz sayesinde avrupa yakasına iki hafta üstüste konu olmuşlardır. iddiaya göre rutkay aziz\* bir çerkes kadını nerede görse tanır\*<sup>\*</sup>

mirimax

28.09.2005 23:4

\*\*\*

iyi gelin olur derler..

1varmis1yokmus

28.09.2005 23:48 ~ 23.10.2006 22:13

\*\*\*

adetleri ve alıştıkları düzen gereği evlendikten sonra da yeni bir ortama girdiklerinde kimlerden oldukları sorulduğunda kendilerini eşinin ailesinin gelini olarak değil de kendi ailesinin kızı olarak tanıtan kadınlarıdır.

arcana

28.09.2005 23:53 ~ 23:54

\*\*\*

gelin oldukları zaman eşlerinin anne ve babası yanında konuşmazlar. öyle ki, gelinini sesini duymamış olan kayınlıdeler, kayınpederler vardır çerkesler arasında.

selim pusat

19.12.2005 20:15

\*\*\*

cok iyi (!) gelin olurlar. elde tepsi kapi onunde beklenir ve kucuk de olsa ailenin erkeklerine saygıda kusur edil(e)mez. hizmet edildikten sonra asla arka donup cikilmez, geri geri cikilir odadan. dolayısıyla sizin evinize de geldiğinde maksimum hizmeti ve saygiyi gosterecektir. ve lakin normal bi kadın olarak da cerkezlere gelin gitmek sictiginizin resmidir. dolayısıyla "cerkezden kız al, kız verme" onermesini dogrularlar.

kirmizi mavi harelî mutfak onluğu

20.03.2006 13:33

\*\*\*

kocalarıyla babaevine gitmezler. kocaları kapıdan bırakır, içeri girmez, ayıptır.

matthew mccourt

20.03.2006 13:39

\*\*\*

ince bellidirler. hatta 88 sayısı için "bir çift çerkez kızı" derler.

kadimokul

20.03.2006 13:42

\*\*\*

itaatkar, vazifeşinas, hizmette kusur etmeyen, mükemmel-iyetçi kadınlardır (bkz: annemden biliyorum)

koit

20.03.2006 16:56

\*\*\*

sosyal yönleri gelişmiştir, erkeklerden kaçma gibi davranışlar göstermezler ayrıca çerkezlerde akraba evliliği olmadığı ve uzak akrabalar bile yakın sayıldığı için erkek akrabaları ilişkileri sıcaktır. eğer kısıncak bir eş sahiplerse özgürlükçü yetiştirilme tarzlarından dolayı evliliklerinde problem yaşayabilirler. bütün bu söylenen vasıflar çerkez kültüründen kaynaklanmaktadır, aile ve toplum yapısı yukarıda sayılan hassasiyetlerin gelişmesine yol açmıştır.

sade

20.03.2006 18:07

\*\*\*

çerkes kadını ile evlenip, onun genetik koduna işlenmiş özgüveni anlamayıp kendini aşağılanmış gibi hisseden kompleksli, akıl fukarası bireyler olmayın. \*

deliolindeli

28.11.2018 13:01 ~ 18:58

## Adige atasözlerinde kadın ve mitolojik bir öykü

Хэку бгынэрэ фыз бгынэрэ зэхуэдэш.  
Yurdunu terk etmekle karını terk etmek birdir.

Бзыльхугьэмрэ уэрэдымрэ ныбжь ялэкьым.  
Kadının ve müziğin yaşı yoktur.

Цыхубзым и щхьэцыр кыхьщ, ауэ и акьыдыр нэхь кыхьыжщ.  
Kadının saçları uzundur; fakat akli daha uzundur.

Джэдумрэ фызымрэ унэгуащэщи,  
хьэмрэ лымрэ ныбгьуащэщи.  
Evin guaşesi (kraliçesi) kadın ile kedi; avcısı, erkek ile köpek.

Сабийм адэ имылэжмэ, зейншэкьым,  
анэ имылэжмэ, зейншэщ.  
Çocuk, babasını değil, annesini yitirdiği zaman kimsesiz olur.

Hikâyesi mitolojiye giden, kahraman kadın olan bir atasözü:

-Щхьэр кьэхь жалэмэ, пылэр кьэхь -  
-А уи бийм и щхьэр кьозгьэхьынщ, си шлалэ! -жилэри Сэтэней Сосрыкьуэр зэщилузадэри дигьэклащ. Сосрыкьуэр Тотлэрэш и щхьэр кьыхьри кьэклуэжаш. И анэ Сэтэней Гуащэ деж щхьэр шы-щыхьэм, кьуэри и кьуэр кьышлхуащ: -щхьэ кьэхь жалэмэ, пылэр кьэхь! -жилэри.

\*\*\*

-Kelleyi getir dediklerinde şapkadır getireceğin-  
"O düşmanın kellesini getirtirim sana oğul" dedi Seteney Guaşé.  
Oğlu Sosriko'yu, atı ve silahıyla, donatıp yolculadı.  
Sosriko, gerçekten, Tot'ereş'in kellesini alıp döndü.

Seteney Guaşé, maksadının anlaşılmasına, oğlunun acımasız davranmasına çok kızdı. Sosriko'ya sıkı bir tokat atıp koydu kapağı.

"Kelleyi getir dediklerinde şapkadır getireceğin" dedi.

### Atasözüne dair açıklama:

Adige kültüründe, şapka-kalpağın önemi büyüktü. Birine şapkayı kaptırmak, utanılacak bir durumdu. Rakibin şapkasını almak, ona ders vermek, haddini bildirmek maksadı taşırdı. Daha ilerisi; onu küçük düşürmek, bir anlamda yenik saymaktı.

Bu mitolojik hikâyede, Seteney Guaşé'nin, günlük konuşma dilinden farklı, biraz söz sanatının olduğu bir dil kullanması, yanlış anlaşılmasıyla sonuçlanmıştır.





# 'Babaannem'e...

Meral Çare (Çizemüğ)

Doğduğu köyünden küçük bir çocukken alındı Nefise. Bir gün köye gelen atlılar saray için uygun gördüler ve aldılar gittiler Nefise'yi. Sarayda hem büyüdü, hem öğrendi, hem çalıştı, terzi olduğunu biliyoruz ya da bilmiyoruz.

Yıllar sonra saraydan çerağ edilip köyüne, Çizemüğhable'ye (Mürvetler)<sup>1</sup> dönen Nefise, Huncahable'den (Hacıosman Köyü)<sup>2</sup> dedem Ali ile evlenir, ne yıl biliriz ne gün ne de ay. Bizim köyde nedendir bilinmez bütün nüfus kayıtları 1925 yılından başlar. Çocukluğunu, gençliğini yitirdiği saraydan kendisine hediye edilen birkaç parça çeyiziyle gelir babaannem Nefise. İki kız, bir erkek üç çocukları olur. Çocuklarının birincisi Balkan Savaşı'ndan sonra, ikincisi I. Dünya Savaşı'ndan ve üçüncü çocuğu Kurtuluş Savaşı'ndan sonra doğar. Çocuklarını diğer kadınlar gibi yalnızlıklar içinde büyütme çabır.

Dedem de büyük Çerkes Sürgünü'nden hemen sonra Osmanlı topraklarında doğmuş, türlü zorluklarla köylerini kurup daha düzene girmeden savaşlar başlamış ve Balkan Savaşı, I. Dünya Savaşı ve ardından Kurtuluş Savaşı'na katılmış.

Nihayet savaş sona ermiş, Anadolu düşman işgalinden kurtarılmış, cephedekiler evlerine dönmüş, herkes yeniden düzen kurmaya çabalar. Nefise kendi köyünden bir haber alır. Ailesi ve bütün köy halkı bilmedikleri bir sürgüne gönderiliyor<sup>3</sup>, (Mürvetler Köyü - Aralık 1922) köyü tamamen boşaltılıyor veda bile edemedi. Zaten çocukluğu, gençliği elinden alınmış, ailesinden yıllarca ayrı kalmış bir kadın Nefise. Şimdi ise kendi çocukları için endişeli günler başlıyor, ya sıra onlara da gelirse... Evde dedemle birbirlerine endişelerini belli etmeye çalışıyorlarsa da komşuların hafta yakın köylerdeki Çerkesler arasında korkulu bir bekleyiş sürüp gidiyor, ta ki Mayıs 1923'e kadar. 5 ay önce sadece Mürvetler (Çerkes mahallesi) sürgüne gönderilmişken şimdi Manyas ve Gönen'de

birkaç Çerkes köyünün daha sürgüne gönderildiğini haber alıyorklar. Bu arada Nefise 3. çocuğu Hasan'ı dünyaya getiriyor.

20 Haziran 1923. Askerler korkulan ve aynı zamanda da beklenen kâğıdı getirip caminin kapısına asıyorlar. Yarın köy (Hacıosman Köyü) terk edilip sürgün yollarına koyulacaklar, yanlarına bir hayvan arabasından fazla hiçbir şey alınmayacak. Devletin anlaşığı ve beraberinde getirdiği hayvan tüccarlarına hayvanları yok pahasına satılacak ve büyük bir bilinmezliğe doğru yola çıkılacak. Köyün üzerine bir ölüm sessizliği çöker, aslında bu ölümün kendisidir. Zoraki çıkılan bu yoldan birçoğu geriye dönemez.

Nefise lohusadır, kocası Çanakkale Savaşı'na giderken onu, biri yeni doğmuş iki kızıyla bırakıp gitmiş ve yıllarca dönmemişti. O zaman da lohusaydı ama şimdi, o da düşecekti sürgün yollarına süt kokan bebeğiyle. Uzun bir gecenin ardından alabileceklere in acil birkaç parça eşyalarını hazırladılar, sabah oldu. Olmasaydı böyle sabahlar, güneş doğmasaydı... Güneş hangi birini aydınlatsın ki; gidenleri mi? Gidecekleri mi? Böyle karanlıkları güneş aydınlatır mı?

21 Haziran 1923, Hacıosman Köy'de bir kıyamet, bir tufan savuruyor her birini, tutunacak bir dalları yok, yeni savrulduklar geldiler anavatanları Kafkasya'dan. Nefise kızlarını hazırlıyor, 9 ve 5 yaşındaki kızları heyecanla soruyorlar: "Anne biz nereye gidiyoruz?" Nefise de diğer kadınlar gibi çocuklarına cevap veremiyor. Küçük bebeğiyle beraber yola çıkmak için mezarlığa giden Ali'yi bekliyor.

Şeşyako'nun torunu, Çowra'nın oğlu Ali; sürgün yollarına düşmeden gittiği mezarlıkta anasının-babasının mezarına kapanıp "Nasıl bırakıp gideriz biz sizi" diye feryat eden Ali. Çılgınlığını mezarlarına gömen Ali... Bilsem de mezar yerlerini gidip çıkarsam çığlıklarını gömdüğün mezarlardan... Ve katsam kendi çığlıklarını da inletsam dünyayı...

Ali'yi kapandıği mezarın üzerinden zar zor kaldırıp al-

yor iki jandarma, "Haydi".

Bütün köy toplanır, arabalara çocuklar ve yaşlılar yerleştirilir, Nefise haynape (ayıp) diyerek binmek istemez ama büyüklere onu da çocukların yanına bindirirler ve ölüm konvoyu gibi yola çıkılır. Bu nasıl büyük bir ıstıraptır, bu nasıl büyük bir felakettir. Thamadeler hepsi birer yorgun bilge; gençlerin öfkelerini, acılarını yatıştırmak için sabır taşına benzemiş bir haldedirler. Arabalara yaya olarak eşlik ederken, aynı zamanda gençlerin her hareketini de kontrol ederek yol alırlar.

Anavatanlarından sürgün edildikten sonra geldikleri bu toprakları benimsemiş, bu topraklar için daha yeni savaştan dönmüş ya da dönmemiş, her aileden bir gazi ya da şehit vermiş bu insanları kim, nereye gönderiyor? Neden gönderiyor? Hiçbir şey bilmeden gidiyorlar ve Aksakal tren istasyonuna gelince orada başka soydaşlarının da toplandığını görüyorlar. Hayvan vagonlarına doldurularak gönderiliyorlar bir bilinmez.

Kimisi yeni yaşamıştı sürgünü, bazıları da anne-babasından dinlemişti. Nefise, annesi Kimyan'ın anlattığı, Soçi'den bindirildikleri ve bir kısmının karaya ulaşamadığı tekneleri düşündü, ağlayan bebeğini usulca kimseye göstermeden emzirmeye başladı, sessizce dökülen yaşlar bebeğinin yüzünden aşağı süzülürdü. Acaba Mürvetler'den giden ailesi neredeydi, kardeşi Kazım onu arıyor muydu acaba, bunları düşündü.

Günlerce süren korkunç tren yolculuğundan sonra şimdi kafileler halinde yayan yolculuklar başlamıştı. Ama bitmiyordu doğuya giden yol. Ali konakladıkları yerlerde hemen hasırdan küçük bir oda yapıyor; kızları, bebeği, eşi biraz da olsa rahat etsin diye. Lohusa iken yollara düşen Nefise'nin sağlığı günden güne bozuluyor ama kimseye paylaşıyor bunu.

Bir hafta, bir ay, bir yıl yetmedi bu yolları bitirmeye; çocuklar büyümeden kaldı bu yollarda, kaldıkları yere gömüldü, yaşlılar göçtü gitti çocukları da koyunlarına alarak. Şimdi kim bilir hangi topraklarda, hangi ağacın altında



Babaannem Nefise'nin sürgünden önce bahçesine ektiği ve sonraki yıllarda kurumaya yüz tutan mis kokulu gül, bugün bahçemin en değerlisi...

isimsiz yatıyorlar. Köylerinde gözyaşlarıyla bıraktıkları mezarlar varken, şimdi bir de sürgün yollarında bıraktıkları mezarlar var. Kalkanlar da bir ölüden beter; açlık, hastalık, sefalet içinde Malatya'ya varıyorlar.

Bu sürgünde en uzun süre konakladıkları yer Malatya oluyor. Sonunda ne olacağını bilmemelerine rağmen, biraz dinlenme, toparlanma iyi geliyor kafilere; Nefise hariç. Çünkü artık gücü yok Nefise'nin, adım adım ölüme gidiyor.

Ancak bir sabah thamadeler kafilere "Köyümüze, evlerimize geri dönüyoruz" dediklerinde gidişten beter bir dönüş yolculuğu başlıyor. Dönüş umudu yetiyor muydu ki kafilayı ayakta tutmaya?

Nefise'nin o ışıltılı güzel gözlerinde artık derin bir keder var. Bazen hayalleri hastalığının da önüne geçiyor; köye dönmüşler, bebeği büyümüş, onu alıp kendi ailesine, Çizemüğhable'ye gidiyorlar, kızlar anneannelerini çok özlemiş, Nefise de özlemiş, zaten ömrü özlemekle geçmiş Nefise'nin. Dudaklarında bir gülümsemeye annesinden duyduğu minniyi kucakındaki bebeğine mırıldanırken birdenbire içini bir korku kaplıyor. Acaba ailesi de dönüyor mu sürgünden, onlar da gidiyor mu köylerine?

Ve yine uzun yollar, uzun geceler geçiyor, bu gecelerin birini yine sessiz çığlıklar bölüyor, ölüm ve acı hep peş-

lerinde. Bebeklerini beraber emzirip süt kardeşi yaptıkları, komşusu, can arkadaşı Emine, bebeği kucakında gecenin karanlığında bir sağa bir sola koşturuyor. Çadırlarda birer birer ışıklar yanyor, hepsi bebegin başına toplanıyor ama nafile. O bebek de "SÜRGÜNÜN ÖLÜ BEBEKLER KAFİLESİNE" katılıp gitmiş.

Köylerine yaklaştıkça Nefise'nin sağlığı daha kötüye gidiyor. Nihayet köylerine, evlerine varıyorlar ama Nefise'nin içinde yatabileceği ne bir yatak var ne de bir ev. Bahçesine ektiği mis kokulu güller solmuş. Evlerine devlet tarafından Balkan göçmenleri oturtulmuş ve girmelerine izin vermiyorlar. Nefise'nin ailesi de dönmüş sürgünden ama Nefise'nin sevinecek gücü bile yok. Ali hemen Nefise ve bebeğini alıyor, kendi ailesine, Çizemüğhable'ye (Mürvetler Köyü) götürüyor ve kendisi de köylerine hemen geri dönüyor. Evlerini geri almak ve yerleşmek için diğerleriyle beraber büyük bir mücadeleyle başlıyorlar.

Nefise baba ocağında yine, bu evden gidişlerini hatırlıyor; çocuk Nefise'nin saraya götürülmesini ve saraydan çerağ edilerek Mürvetler'e (Çizemüğhable) geri dönmesini, evlenip Hacıosman Köy'e (Huncahable) gelin gitmesini hatırlıyor. İyileşip yine evine dönmeyi hayal ediyor. Yanına, sürgün yollarında büyüyen Hasan geliyor. İki yaşında mıydı Hasan? Yoksa üç mü? Başını okşuyor, bir şeyler mı-

rıldanıyor ve sonra derin bir uykuya dalıyor...

Bir daha uyanmıyor Nefise. Baba ocağından da gitmiyor, ölümüne kadar ona bakan kardeşi Kazım ve onun eşi Hayriye Hanım tarafından Çizemüğhable mezarlığına gömülüyor, ama onun mezarının da nerede olduğu bilinmiyor.

Sürgün bebeği Hasan, Çizemüğhable'de (Mürvetler Köyü) 14 yaşına kadar Goşehuray halası tarafından büyütülür ve daha sonra törenle baba evine, Huncahable'ye (Hacıosman Köyü) götürülüp babasına teslim edilir.

Babamın annesinden kalan bir gümüş çatal ve hatırladığı küçük bir cümleden başka hiçbir şey yok:

"İyileşince beraber çok güzel şeyler yapacağız."

Babaannem ve tüm sürgün kadınlarını... Işıklar içinde olsunlar.

<sup>1</sup>Mürvetler: Günümüzdeki adı Boğazpınar, Balıkesir ili, Manyas İlçesine bağlı bir köy. 1864'de Kafkasya Soçi'den sürgün edilen Ubıhların bir mahallesi olarak yerleştirildiği köy. Ubıh ailelerinden Çizemüğhable için Çerkesçe adı Çizemüğhable.

<sup>2</sup>Hacıosman Köyü: Balıkesir ili, Manyas İlçesine bağlı bu köy, 1864'de Kafkasya Soçi'den sürgün edilen Ubıhlar tarafından kurulmuştur.

<sup>3</sup>1922-1923 Manyas-Gönen Sürgünü olarak geçen bu sürgünde, 14 Çerkes köyü boşaltılarak Anadolu'ya sürgün edilir.

## 'İŞTE GENÇLER' ne diyor?

Gazetemizin 'İŞTE GENÇLER' köşesini hazırlayan Figen Özdemir Çiloğlu, tüm gençlere her ay aynı soruyu yöneltiliyor. -Çerkes toplumunda kadın olmak konusunda neler söyleyebilirsiniz? Gençlerin cevaplarını bir araya getirdik.

**Neris Güven:** Çocukluğumdan beri derneğin güvenli alan olduğu bilinciyi yetiştim. Bu bilincin çocuk yaşta bana aşlanmasını dernekte devamlı olarak aktif olan babam ve Çerkes toplumunda kadının değerini anlamama yardımcı olan annem sağladı.

Bir Çerkes kadını olarak her zaman kadın-erkek eşitliğinin önemi vurgulanarak yetiştirildim. Bu da yaşadığım ülkede karşılaştığım birçok zorlukta kendimi savunabilmeme ve kadınların kendi haklarını savunması konusunda bilinçli bir birey olabilmeme olanak sağladı.

**Kübra Kiraz:** Çerkes toplumunda kadın olmak benim gözümde hem güzel hem birçok sıfat yüklenmiş bir şey. Geniş çaplı düşünürsek birçok kıyaslamaya göre gördüğümüz değer, saygı çok güzel bir şey. Bunun yanında "Çerkes kızı yapar, hamarattır, bi-

li" gibi şeylerin yüklenmesi de yorucu.

Tüm Çerkes kadınları bilmek, yapmak, etmek zorunda değildir diye düşünüyorum. Benim gözümde, evet gerçekten karşılıklı değer verip değer görüyoruz ama bunun biraz da kişisel ve karşılıklı bir mesele olduğunu düşünüyorum.

**Nur Sema Yılmaz:** Her milletten arkadaşım var. Annem, babam Çerkes. Çerkes köyünde doğdum büyüdüm. Dernekte vakit geçirdim.

Çerkes olmayan çevrem baktığımda Çerkes bir kadın olmaman, Düzce'de yaşayan, Çerkes olmayan benim yaş grubum kadınlarla kıyaslandığında çok bir fark olduğunu düşünüyorum. Bizim sadece onlara oranla daha fazla soyumuza karşı sorumluluğumuz var. Ama genel olarak, daha geniş bir pencereden bakmam gerekirse; biz

kadınına saygı duyan, onu engellemeyen, onun da bir birey olduğunu bilen, güvenen bir milletiz. Çerkes kadınları; daha sosyal ve ayakları üzerinde daha sağlam durabilen, kendini geliştiren kadınlarıdır.

**Nazlı Başaran:** Bu toplumdaki kadın olmak belli dogmalara maruz kalmak demek çoğu zaman.

"Çerkes kızı böyle olur", "Çerkes kızı böyle olmalı", "Bir Çerkes kadını şunu yapmalı" gibi söylemlerin acilen değiştirilmesi gerekiyor. Dayatılan tektip güzellik algısının yanında dayatılan tektip davranış biçimini de doğru bulmuyorum. Değişen ve dönüşen dünyada ısrarla bu tarz söylemlere tutunmak hem bizim için hem de gelecek nesiller için büyük bir hata.

Birbirimize güvenmeliyiz. Birbirimize gerçekten ama gerçekten güvenmeliyiz. Bunun için öncelikle dinlemeliyiz. Önyargılardan uzak, sadece anlayabilmek adına dinlemeliyiz.

**Janset Kılıçtaş:** Çerkesler kadını önemseyen toplumlar arasında bir millet. İrkları ayırmıyorum ve bundan da hoşlanmıyorum ama Çerkes toplumunda dünyaya geldiğim için özellikle kadına saygıları konusunda şanslıyım. Bu yaklaşım bizim genel



adabımızda var ama elbette bunun aksini yapan ve kişisel sorunları olan bireyler de mevcut olabilir.

**Dilara Kılıç:** Çerkes toplumunda kadın olmak be-

nim için çok büyük bir şans. Eminim çoğumuz aynı şeyi düşünmüyoruz. Xabze'nin bize sunduğu ayrıcalıklar eski dönemlerden günümüze kadar çok güzel bir şekilde korunmuş, bu durum benim için büyük bir gurur. Bu işe baş-

ladıktan sonra çok daha iyi anladım ki kadın olduğumuz için yapamayacağımızı söyledikleri her şeyi bir kenara bırakın. Biz istedikten sonra yapamayacağımız hiçbir şey yok.



# 'Yaşasın anadilleri, yaşasın kadınlar!'



Anadili Kadınları

-Anadili Kadınları'nı geçen yıl yine mart sayımızda tanıtmıştık. Sonrasındaki zaman dilimi, kadın dayanışmasına katkısı ve grubun hedefleri açısından nasıl geçti?

-Anadili Kadınları olarak bir çalıştay düzenlemek amacıyla bir araya gelen kadınlar, birbirini tanımaya yönelik geçirilen bir sürecin sonunda faaliyetlerini kurumsal kimlik barındırmayan bir oluşum olarak sürdürmeye karar verdi. Toplumsal cinsiyet rollerinden arınmış, eşitlikçi ve özgürlükçü bir bakışla kadının anadili mücadelesinde varlığını göstermek, azınlık/baskı altındaki dil grubundan kadınların ortak sorunlarını ve mücadele yollarını tartışmak gibi daha pratik bir ihtiyacın sonunda bu kararı aldık. Bu oluşumla, farklı anadillerinin deneyim paylaşımını, ortak konularda işbirliği geliştirmeyi, kadın ve anadiline özel

günlerde sesimizi yükseltmeyi ve dayanışmayı hedefledik.

Evet biz, birbirinden farklı kültürel gruplardan gelen kadınlar olarak öyle bir enerji yakaladık ki 21 Şubat Dünya Anadili Günü, 8 Mart Kadınlar Günü ve 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele günü gibi özel gündemlerde yürüttüğümüz kampanyalarda ve kendi içimizde deneyim paylaşımına yönelik atölye çalışmalarını gibi farklı alanlarda birlikte birçok şey üretmeye başladık. Böylesi gruplarda özel gündemde yoğunlaşmayla zaman zaman enerjimiz yükselse ve bazen düşse de yeniden toparlanma ve birlikte söz üretme potansiyeli yüksek bir oluşumuz.

Son bir yıl özelinde baktığımızda pandemiye rağmen birçok çalışmaya imza attık. 21 Şubat-8 Mart 2021 döneminde çoğul dillerimizden şarkılarımızla çalma listesi oluştu-



arak her gün bir paylaşımında bulunduk, dillerimizin sesini yükselttik. 8 Mart için çok dilli döviz ve pankartlar hazırlayarak 6 Mart'ta ilk defa Anadili Kadınları olarak kendi pankartımızın arkasında Kadıköy mitingine katıldık. Yine çoğul dillerimizde hazırladığımız kartlar ve bildirimizle sosyal medya kampanyası yürüttük.

Yayımladığımız bildiride, "Aynlaşmayı estetik diye dayatanlara bütünlüğün içinde farklı olduğumuzu bir kez daha ifade ediyoruz. Hayatlarımız, tercihlerimiz, dillerimiz, bedenlerimiz kimliğimizdir. Biz Anadili Kadınları ne bir kadın ne bir dil eksiklemeye için mücadele ediyoruz" diye seslendik. 21 Mart'ta Newroz Bayramı için çok dilli bir çocuk hikâyesi anlattığımız animasyon (stop-motion)



filmimizi yayımladık.

Bu dönem grup içi çalışmalarda dört atölye düzenlenerek karşılıklı deneyim paylaşımında bulunduk: "Doğa, kadın ve dil", "15 Mayıs Kürt Dil Bayramı", "Toplumsal cinsiyet bağlamında dil" ve "Egemen dil karşısındaki deneyimlerimiz". Ayrıca 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele

Günü kapsamında, "Konuşma Zamanı: Kenti Kadınların Sözü ve Sanatıyla Donatmak" başlığıyla gerçekleştirilen billboard aksiyonu, sanal sergi ve kitap çalışması için Anadili Kadınları olarak çeviri desteği sunduk.

Bu yönüyle bakınca bir arada olduğumuz, çokça tartıştığımız, fikir alışverişinde olduğumuz, paylaştığımız bir

yılı geride bıraktık diyebiliriz. Şimdilerde de 21 Şubat Dünya Anadili Günü nedeniyle ayrı bir heyecan içindeyiz. "Anadilleriyle Yaşayan Kadınlar" ismiyle çevrimiçi bir söyleşi ve sosyal medya kampanyasına hazırlanıyoruz.

Bu vesileyle herkesin Dünya Anadili Günü'nü kutluyoruz. Yaşasın anadilleri, yaşasın kadınlar!

## Biz bize... Parolamız: XX

Mart ayında bize özel çıkacak Seteney gazetesi haberini duyunca kadınlara dair sorunlardan bahsetmek istedim. Genel olarak toplum içinde rahatlıkla konuşulamayan ama bilmemiz gereken şu her ayki misafirimizi ele alalım mı?

Menstruasyon.

Ergenlikteki ilk âdetten (menarş) menopoz dediğimiz son âdete kadar üreme çağı boyunca devam eden, âdet kanamasıyla karakterize, hormonlarla yönetilen ve tüm vücudu etkileyen bir süreçtir. Genellikle 10-14 yaş arasında başlar, 45-55 civarı sonlanır.

Bu sürecin düzenli olması, beyindeki hipotalamus, hipofiz bezi ve kadın genital organları olarak bilinen iki yumurtalık (over), fallopian tüpler, rahim (uterus), vajinanın sağlıklı olmasına ve kişinin psikolojisine bağlıdır.

Âdet siklusu veya âdet dönemi; bir âdetin başlangıcından diğerinin başlamasına kadar geçen süredir. Yani doktorunuz "Âdetinizin kaçınıcı günündesiniz" dediğinde, içinde bulunduğunuz döngüde ilk kanama gününden itibaren bulunduğunuz güne kadar geçen süreyi soruyordur.

Normalde siklus ortalama 28 gündür (4 hafta), bu dönemde 3-7 gün süren, yaklaşık 60-80 ml âdet kanaması (endometrial kanama-menstruasyon kanaması) olur.

Menstruel kanamaya ateş, titreme, pelvik bölgede basınç hissi, bağırsak fonksiyonlarında bozulma, vücutta ödem, ağrı eşlik edebilir.

**Menstruel faz başlıca 2 dönemden oluşur:**

1. Foliküler faz: Sabit değildir, genellikle 14-21 gün sürer.

2. Luteal faz: Sabittir ve 14 gün sürer.

Âdet kanaması, hormonların kontrolü altında kalınlaşan rahim iç zarının (endometrium) dökülmesidir. Bu hormonal kaskad şu şekilde işler:

1. Ergenliğe geçildiğinde beyindeki hipotalamustan GnRH hormonu salgılanır.

2. Bu hormon hipofiz bezini uyarır ve FSH, LH hormonları salgılanır.

3. Bu hormonlar overlerdeki yumurtaların gelişimini başlatır. Overlerden östrojen (kadınlık hormonu) ve progesteron hormonları salgılanır.

4. Östrojen etkisiyle rahim iç zarı yani endometrium kalınlaşmaya başlar.

5. Overlerde gelişmekte olan yumurtalardan (folikül) sadece 1 tanesi olgunlaşır, uygun hormonal ortam oluştuğunda çatlar ve olgunlaşan yumurta karın içine atılır. Bu olaya yumurtlama (ovulasyon) denir.

6. Ovulasyon sonrasında overlerden progesteron salgılanması artar.

7. Progesteron endometriumun kalınlaşmasını durdurur, olgunlaşmasını sağlar (oluşabilecek gebelik için rahim duvarını hazırlar).

8. Ovulasyonla atılan yumurta, tüpler (tuba) tarafından yakalanır ve rahme iletilir.

9. Bu aşamada olgunlaşan yumurta spermle döllenirse oluşan embriyo rahim iç zarına tutunur ve gebelik gelişir.

10. Yumurta döllenmezse östrojen ve progesteron miktarları giderek azalır, endometriumu koruyan düzeyin altına indiğinde kalınlaşmış olan endometrium dökülmeye başlar ve âdet kanaması ile vajinadan atılır.



11. Bu âdet döngüsü menopoza yani overlerdeki olgunlaşacak yumurtalar bitene kadar devam eder.

**Hormonal düzensizliği olanlar için birkaç ipucu verelim:**

\* Âdet kanamasının başladığı gün yani siklusun 1. günü FSH (folikül uyaran hormon) salgılanır ve yumurtalıklardan östrojen üretimini uyarır.

\* FSH siklus başında yüksektir, ortasına doğru azalır.

\* Yumurtlama fazında LH, başlangıçta düşüktür. Bir önceki fazda overlerden salınmış olan östrojenin etkisiyle LH artmaya başlar ve pik yaptığı dönemde yumurtlama meydana gelir.

\* Âdetin ilk dönemlerinde progesteron çok azdır, yumurtlamayla birlikte artmaya başlar, luteal faz ortasında en yüksek değere ulaşır, sonra giderek azalır.

Bu döngüde etkilenen diğer organ yumurtalıktır. Normalde yeni doğan bir kız çocuğunda bulunan yaklaşık 400.000 yumurtanın ergenlikte 400-450'sinin olgunlaşma şansı vardır. Foliküler fazda olgunlaşmış olan yumurtalar, yumurtlama ile karın boşluğuna atılır, sonrasında yumurtalık tüpleri (tuba ovarii) içine emilir. Tüp içinde farklı aşamalardan geçerek sarı cisme (corpus luteum-CL) dönüşür. Bu aşamada döllenme olursa corpus luteum giderek büyür ve östrojen-progesteron salgılar. Döllenme olmazsa CL gerilemeye başlar. Bu dönem âdet kanamasına denk gelir.

Menstruel döngüde aksaklık olduğunda, yani hipotalamus, hipofiz bezi, yumurtalıklar, rahim, rahim ağzı ve vajinayı etkileyen durumlarda "menstruel siklus bozuklukları" dediğimiz âdet düzensizliği gelişir. Bunlar hiç âdet görememe, düzensiz siklus veya kanama süresi, kanama miktarının değişmesi şeklinde olabilir. En sık, âdetin ilk başladığı yıllarda, menopoz öncesi, düşük ve doğum sonrası dönemlerde görülür.

En ağır şekli, âdet görememe yani "amenore"dir. Gebelik, emzirme, menopoz döneminde âdet kanaması olmaması doğaldır. Ancak 17-18 yaşında halen âdet görmeme veya belli bir süre âdet görmedikten sonra 4 aydır âdet kanaması olmaması

önemlidir ve bir jinekoloğa görünmek gerekir.

**Amenore nedenleri şu şekilde özetlenebilir:**

1. Ağır kronik hastalıklar (tüberküloz, diyabet),
2. Yalancı gebelik, stres, üzüntü, boşanma, aile içi ölüm gibi ruh veya beden sağlığının bozulduğu durumlar,
3. Kadın genital organları rahim, yumurtalık ve vajinanın gelişimsel bozuklukları,
4. Üreme organlarının hastalıkları: rahim duvarı sorunları, yumurtalık tümörü-iltihabı,
5. Tedavilere bağlı rahim ağzının tıkanması, rahim duvarının incelenmesi,
6. Yönetici bölgelerin (hipotalamus, hipofiz) etkilendiği tümör, doğumda aşırı kan kaybına bağlı şok, eş ölümü gibi ağır psikolojik durumlar FSH-LH salgısını bozarak döngüyü yukarıdan bitirir.
7. Hormonal düzensizlik-endokrin bozukluklar: Tiroid, böbrek üstü bezinin düzensiz çalışması sonucu tüm hormonal aks etkilenebilir.
8. Farmakolojik yani ilaç kullanımına bağlı: doğum kontrol hapı, antipsikotik ilaçlar.

Bunların yanı sıra kanama miktarının artması veya düzensiz aralıklı kanama da görülebilir. Pıhtılaşma ve kanama bozuklukları, hormon bozuklukları, rahimde miyom, polip, endometriosis kansinom, ilaç kullanımına bağlı gelişebilir.

**Anormal uterin kanama nedenleri arasında yer alan kadın genital organ rahatsızlıklarını bilmeniz ve şikâyet varlığında mutlaka jinekolojik muayene olmanız erken tanıda son derece önemlidir.** Özetleyecek olursak: Rahmin iç tabakasındaki miyomlar düzensiz kanamaların başlıca nedenidir. Rahmin kas tabakasında olan miyomlar sa rahim kasılmasını önleyerek kanama miktarını ve süresini artırabilir. Rahim ağzındaki (servikal) değişiklikler genellikle kanlı akıntılara, cinsel beraberlik sonrası kanamalara neden olabilir. Rahim içi veya ağzında bulunan polipler (et benleri) de kanlı akıntıya yol açabilir. Vajen kanserleri nadirdir ve ileri yaşlarda görülür.

**Normal menstruel kanama döngüsü:**

**Kanama sıklığı:** 24- 38 gün

**Süresi:** 8 gün ve altı

**Düzeni:** 12 ay içinde 2-20 gün fark olması

**Miktarı:** 5-80 ml normal kabul edilir.

WUZİNŞEW



Dr. Hajbeviko Fatma Yılmaz

Ergenlikte ilk âdet dönemleri düzensiz olabilir. Âdetlerin ve yumurtlamanın düzene girmesi 2 yıl kadar sürebilir.

8 günden uzun süren kanama ve âdet gecikmesinin 8-10 günü geçtiği âdet döngüsü düzensiz kabul edilir.

**Güncel yaklaşımda aşırı kanama, kişinin kendini fiziksel, sosyal, duygusal veya yaşam kalitesi açısından rahatsız hissettiği miktar olarak kabul edilmekte ve "ağır menstruel kanama" olarak tanımlanmaktadır.** Aşırı kanama, kişide anemi, hayat kalitesinde düşme, iş performansında bozulma, sosyal sıkıntılar, psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Anemi belirtileri baş ağrısı, çarpıntı, nefes darlığı, baş dönmesi, yorgunluk şeklinde olabilir.

Menstruel kanama bozukluğu varlığında bir jinekoloğa başvurup altta yatan nedenin saptanması gerekir. Bunun için sırasıyla jinekolojik muayene, ultrasonografik inceleme ve hormonların ölçümü yapılır. Hormonal ölçüm için âdet döngüsünün 2-4. günleri tercih edilir.

Âdet dönemiyle ilgili en büyük sorunlardan biri de **ağrıli âdet görme**, yani dismenoreidir. Kadın genital organlarında yapısal bir soruna veya bu organların hastalıklarına bağlı gelişebilir. Retrovert uterus dediğimiz uterusun ters olduğu durumlarda, rahim ağzı darlığı, enfeksiyon, miyom, endometriosis, dismenoreye neden olabilir.

Bunların yanı sıra tüm vücudu etkileyen hastalıkların ağır eşliğini düşürerek veya âdet sırasında artan progesteronun etkisiyle ortaya çıkan prostoglandinlerin uterus kasılmalarını artırarak uterus kan dolaşımını zorlaştırıp ağrıya neden olduğu savunulmaktadır.

**Âdet sancısı genellikle alt karın bölgesine lokalizedir, bacaklara, bele, sırtta yayılabilir. Genellikle âdet başlamadan 1 gün önce başlar. Kanamanın ilk günü çok şiddetlidir ve maksimum 2-3 gün sürer. Bulantı, baş ağrısı, kabızlık veya ishal eşlik edebilir.**

Dismenorelerin çoğunda tedavi gerekmez. Ağrı kesici ve spazmolitik (kasılmayı önleyici) ilaçlar veya doğum kontrol hapları aşırı ağrılı durumlarda doktor izniyle kullanılabilir.

**Âdet öncesi gerginlik sendromu** olarak bilinen **premenstruel sendrom** ise: Kanamadan 10-12 gün önce başlayan, âdet kanaması ile sonlanan fiziksel ve ruhsal şikâyetlerin tümünü kapsar. Genellikle ovulasyonlu yani yumurtlamanın olduğu sıklarda ve 30 yaşından sonra görülür. Hormonal, metabolik ve ruhsal nedenlere bağlı geliştiği düşünülmektedir. Başlıca belirtiler; hormonlar nedeniyle oluşan su-tuz tutulumuna bağlı göğüs, karın, bacaklarda ödem, baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı, kalp hızının artması, uykusuzluk, depresyon, aşırı sinirli ve gergin olma, alınganlık şeklinde özetlenebilir. Tedavide hormon, vitamin, aromatik yağlardan faydalanılır.

Hepinize ağrısız, sendromsuz, sağlıklı ve düzenli âdet döngüsü diliyorum...

Menopoza girenler bu dönemin keyfini sürsün.

**Kaynaklar:**

[https://turkarchpediatr.org/Content/files/sayilar/75/TPA\\_46\\_SUP\\_1\\_107\\_110%5BA%5D.pdf](https://turkarchpediatr.org/Content/files/sayilar/75/TPA_46_SUP_1_107_110%5BA%5D.pdf)  
<https://www.tjod.org/>



# Kadınlar

## her yerde her dilde

Serap Canbek

Sürgünlerle defalarca oradan oraya savrulup diaspora ülkelerinde kök salmaya çalışan ve anavatanlarında mücadele veren Kuzey Kafkasya kadınlarının yaşamlarından kesitler... İyi okumalar.

### Mısır'daki ilk kadın derneğinin kurucusu

Birinci Dünya Savaşı öncesinde gerçekleşen bir İstanbul-İskenderiye gemi seferinde tanışan Manyaslı Naciye Hunç (Hayriye Melek Hunç'un ablası) ve Raşid Fehmi Bey, denizde geçen üç günlük yolculukta birbirlerine abayı yakar ve evlenme kararı alırlar.

Birçok emlak ve arazinin



sahibi olan Raşid Fehmi Bey, Mustafa Tosun Paşa'nın tefiş kurulunda çalışıyordu. Naciye Hunç'a evlilik teklif eden, Kahire doğumlu Çerkes Raşid Fehmi Bey aslında o sırada Çerkes Şevki ailesinden Zeynep Hanım'la evliydi ve Aleya (Aliye), Effat (İffet), Fatma-Neamat (Fatma Nimet) adlarında üç kızı vardı.

Adel (Adil) adını verdikleri oğulları ile Soad (Suat) adını verdikleri kızları dünyaya geldiğinde 50'li yaşlarda olan Raşid Fehmi Bey, Mansure yakınındaki Samanoud'da, sahibi olduğu 200 fidanlıklar (Arap-

çada 'öküz boyunduruğu' anlamına gelir ve belirli bir zamanda öküzlerin sürebileceği toprak alanını ifade eder) arazi içindeki evinde 1930'lu yılların başında hayata veda etti.

Raşid Fahmi Bey'in kızı Fatma Nimet Raşid, 1908 yılında Mısır'daki ilk kadın oluşumu olan "Kadınları Teşvik Derneği"ni kurdu. Derneğin ana amacı, kadın-erkek eşitliğini yüksek sesle ifade etmek ve hakları konusunda kadınları eğitmektir.

1923'te Huda Sharawi\* tarafından oluşturulan "Mısır

Feminist Birliği" ile de çalışmalar yürüten Fatma Nimet Raşid, 1942 yılında "Mısır Feminist Partisi"ni kurdu. Parti aracılığıyla eğitim, çalışma, siyasi temsil ve haklar konusunda kadın-erkek arasındaki eşitsizliğin giderilmesi ve çalışan kadınlar için ücretli izin çağrısında bulunuldu.

Bir süre al-Misriyya adlı gazetenin editörlüğünü görevini üstlenen Fatma Nimet Raşid ayrıca Kadın Gazeteciler Derneği'nin başkanlığını da yaptı.

\*(<https://jinepsgazetesi.com/2012/01/misirin-pecesi-ilk-kadini/>)

### Mısır'ın feminist şairi

Arapça, Türkçe, Farsça olmak üzere üç dilde şiir ve romanlar yazan, Mısır edebiyatının önemli kadın figürlerinden Aisha al-Taymuriyya (Ayşe Teymur), Kürt bir baba ile Çerkes bir annenin (Mahitap Hanım) kızı olarak 1840 yılında Kahire'de doğdu. Hıdiviye Meclisi Başkanı olan babası İsmail Taymur, kızının farklı lisans öğrenmesini istiyordu ve bunun için Ayşe'nin eğitimine çok önem veriyordu. Lisan, fıkıh, din, edebiyat konularında önemli öğretmenlerden eğitim alan Ayşe, 13 yaşındayken ayırım-

cılığa karşı şiirler yazmaya başlamıştı.

Henüz 14 yaşındayken İstanbullu Mehmet Tevfik Efendi ile evlenerek İstanbul'a yerleşti. 1869 yılında annesini, 1872'de babasını, 1875'te ise eşini yitirdi. İki kızı ve bir oğlu olan Ayşe, tüm eserlerinde kadınların eğitilmesi ve hem siyasi hem de ekonomik yönden özgürleştirilmesi gerektiğinden bahsetti. Al-Adab ve Al-Moayad gazetelerinde yazılar yazdı.

Kızı Tevhide'nin 18 yaşından sonra uzunca bir süre yas



Ayşe Teymur

tuttu ve ağıtlar kaleme aldı.

Kendi kuşağının kadınları arasındaki tek edebiyatçı olan Ayşe, yakalandığı beyin hastalığı sonucunda 1902'de

hayata gözlerini yumdu. Vefatından yıllar sonra adı, Kahire'deki bir sokağa verilerek ölümsüzleştirildi.

### 'Hatukay'ın Kanatlı Amazonu'

1922 yılında Adigey'in Lakşukay Köyü'nde doğan Lelya Boguzokova, Hatukay'da yedi yıllık bir okuldan mezun olarak Adigey Pedagoji Enstitüsü'nde eğitim gördü. Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde öğretmenlik yapmaya başlayan Lelya, Novye Atagi Okulu'nun müdürlüğüne atandığında henüz 20 yaşındaydı.

Büyük Vatanseverlik Savaşı başlamıştı ve Lelya farklı bir şeyler yapmak istiyordu, askeri havacılık eğitimi aldı, gönüllü olarak orduya katıldı. Kasım 1943'te 765. Varşova Saldırı Havacılık Alayı'nın bir parçası olarak IL-2 uçağında radyo operatörlüğü yapmaya başladı. Berlin'e hava saldırıları yapan uçağın ekibinde yer alan Pyotr Pavlovich Li-



karenko ile evlenen Lelya'nın oğlu Igor, 1945'te doğdu.

Lelya ve IL-2 mürettebatı, Vatanseverlik Savaşı II derece Nişanı, Kızıl Yıldız Nişanı ve



Cesaret Madalyası ile ödüllendirildi.

Savaşın ardından Moskova'da Rus dili ve edebiyatı öğretmenliği yapmaya başlayan Lelya'yı IL-2 mürettebatından Nikolay Kuslya, "Hatukay'ın Kanatlı Amazonu" diye adlandırmıştı.

1951 yılında henüz 29 yaşındayken lösemi nedeniyle yaşamını yitiren Lelya'nın oğlu Igor Likarenko, ailesinin izinden giderek Kiev Yüksek Askeri Havacılık Mühendisliği Okulu'nda okuyarak albay oldu. Lelya, Hatukay Köyü'nde toprağa verildi.

### Leninist yazar Ezetxan

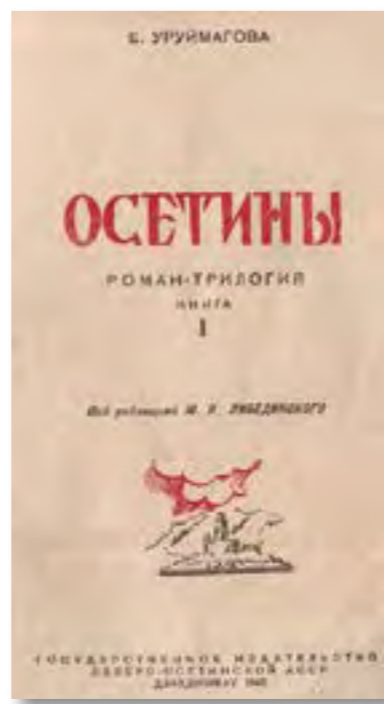
Oset yazar Ezetxan Uruymagova, 25 Aralık 1905 tarihinde Khristianovskoe Köyü'nde (bugünkü Digora şehri) doğdu. 1929-1932 yılları arasında Vladikafkas Pedagoji Akademisi'nde eğitim gördü.

Öğretmenlik yapan ve Leninist ideolojiye bağlılığıyla bilinen Ezetxan'ın "Osetler" adlı belgesel roman üçlemesinin ilk bölümü, 1948 yılında basıldı. Osetya'nın tarihini, sınıf çatışmasını ve devrim süreçlerini anlattığı kitap revize edilerek, 1951 yılında "Yaşama Karşı" adıyla yayımlandı. Yazarın ölümünün ardından 1956'da romanın ikinci bölü-

mü basıldı.

Üçlemenin son kitabını bitirmeden hastalanarak, 1955 yılında hayata veda eden Ezetxan ayrıca birçok gazete için makaleler ve tiyatro oyunları da yazmıştı.

Oset edebiyatının gelişip zenginleşmesi için çaba gösteren Ezetxan, "Osetler" romanından etkilenen Kuzey Osetya Devlet Müzikal ve Drama Tiyatrosu yönetiminin ricasıyla romandan motifler kullanılarak yazdığı "Düşmanlar" adlı oyunda, 1905 yılında bir Oset köyünde yaşayan Sanat Gularova adlı bir kadının yaşamını öykülemişti.



### Savaşın tanığı



Milana Terloeva mahlasını kullanan Milana Zaydinovna Bakhaeva, 1979 yılında Çeçenya'nın Orekhovo Köyü'nde doğdu. İkinci Çeçen Savaşı sırasında ailesiyle İnguşetya'ya kaçmak zorunda kalan Milana, savaşın ardından Grozni'ye geldi ve harabeye dönen Grozni Üniversitesi'nde Fransız dili ve edebiyatı bölümünde oku-

maya başladı.

2003 yılında Études Sans Frontières (Sınırsız Eğitim) adlı insan hakları kuruluşunun, Paris Siyasi Bilimler Akademisi'nde okumak üzere seçtiği 8 Çeçen öğrenciden biri olan Milana, gazetecilik dalında doktora yaptı. Le Monde ve Courrier International gibi önemli gazetelerde çalıştı. Fransa'nın en büyük yayınevi olan Hachette Livre'den savaş sırasında yaşadıklarını kitaplaştırması için teklif alınca yazdığı Danser sur les ruines - Une jeunesse tchéchène (Harabeler Üzerinde Dans Etmek - Çeçen Gençliği), 2006 yılında yayımlandı.

Paris'te birçok iş teklifi almasına rağmen bağımsız bir gazete kurmak amacıyla 2007'de Grozni'ye döndü, ancak sansür ve ölüm tehditleri nedeniyle bu hayalini gerçekleştirmedi. Memorial İnsan Hakları Merkezi ile çalıştı. Fransızca, Rusça, Çeçence ve İngilizce dillerine hâkim olan Milana, Çeçen kadınların konu alacağı ikinci kitabını yazmak için çalışmalar yapıyor.

### Suriye'nin en çok okunan yazarı



1935 yılında Şam'da doğan Suriye Çerkeslerinden yazar Nadia Khost, Şam Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Sovyetler Birliği'nde "Karşılaştırmalı Edebiyat" alanında doktora derecesi aldı. Şam'ın mimari kimliğinin korunmasına katkıda bulunanların başında gelen, "Arap Yazarlar Birliği" üyesi olan Nadia Khost, 'Suriye'nin 'en çok okunan yazarı' unvanına sahip...

### Ürdün Parlamentosu'nun ilk kadın milletvekili

Ürdün Çerkeslerinden, 1948 doğumlu Toujan Al-Faisal, Ürdün Parlamentosu'nun ilk kadın milletvekili oldu, 1993'ten 1997'ye kadar mecliste yer aldı.

Yolsuzluk karşıtı demecilerinin yanı sıra kadın haklarıyla ilgili söylemleri, çekişliliğe ve köktenciliklere karşı çıkışı ile tanındı. Yeniden seçilmesi için aleyhinde davalar açıldı.

2002'de dönemin başbakanı Ali Abu Ragheb hakkındaki yolsuzluk iddialarını gazetelere taşıdı. Ürdün hükümetini karalamak suçlamasıyla tutuklanarak hapse atıldı. Açlık grevine başlayan Toujan'a yandaşlar, insan hakları kuruluşlarının tepkisini çekti.

Evlenme, boşanma, miras gibi meselelerde Müslüman-



lar Şariat Mahkemesi'ne başvurulmasına da karşı çıkan Toujan bir röportajda şu ifadeleri kullanmıştı: "Şeriatı çok derinlemesine inceledim. Onların bana saldırmak için kullandıkları Kuran'ı kendimi savunmak için çok daha güçlü nedenlerle kullanıyorum."

### Otantik müziğin sesi: Gunda



Gunda Ensrüman ve Vokal Topluluğu, 1977 yılında Abkhaz Filarmoni Derneği bünyesinde kuruldu. Topluluğa adını veren Gunda, Nart destanlarındaki 100 Nart'ın tek kız kardeşinin ismidir.

Sanat yönetmeni Roza Çamagua haricinde 12 kadın müzisyenden oluşan Gunda'nın repertuarında Abaza halk şarkılarının yanı sıra Kuzey Kafkasya halklarının müzikleri de yer alıyor.

Otantik müziğin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir misyon yüklenen ve birçok ülkede konserler veren grupta aphyartsa, ayumaa, ahymaa, achamgur, adau, akyap-kyap gibi Abaza halk enstrümanlarıyla müzik yapılıyor.



# Cinsiyetçilik

**Gör!**

**Adını koy!**

**Durdur!**

Cinsiyetçilik, bazı kişilerin (çoğu zaman kadınların) cinsiyetlerinden dolayı daha değerli olduğu fikrine dayanan herhangi bir ifadedir (eylem, kelime, imge, mimik). En basit tanımıyla, bir cinsiyetin diğerinden üstün olduğunu savunan görüş ve ideolojidir.

Cinsiyetçiliğin zararlı etkileri bazı kadın ve erkekler için etnik kökenleri, yaşları, engellilik durumları, sosyal kökenleri, dinleri, cinsiyet kimlikleri, cinsel eğilimleri ve diğer etkenlerden dolayı daha kötü olabilir.

Dil yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesinde, toplumların değerlerini ve gerçekliklerini yansıtır. Ayrıca bu gerçekliklerin ve değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında bir araç olarak kullanılır. Dolayısıyla dil, tarafsız bir gerçeklik değil egemen ideolojinin anlamlarıyla, söylemleriyle yüklü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen, sürdürülen ve yeniden ürettiğini sağlayan başlıca unsurlardan biridir.

Negatif değilmiş gibi görünen "kadınlar korunması gereken naif yaratıklardır" gibi bakış açıları da doğrudan cinsiyetçilik olarak tanımlanır.

"Ev kadını, fedakâr-çilekeş anneler" gibi ifadeler, kadını belli rollere itmesinin yanında, kadının ev içi ezilmişliğini görmezden gelen, fedakârlık kisvesi altında yaşanan şeyin boyutunu küçülten bir ifadedir.

"Karı gibi ağlamak, evde kalmış kız" gibi söylemler

kadınları küçümser, kadının hayattaki nihai hedefinin evlenmek olduğunu ifade eder.

Cinsiyetçilik, iktidarla bağlantılıdır, çünkü iktidara sahip olanlar tipik olarak lehte muamele görürler ve iktidara sahip olmayanlar genellikle ayrımcılığa uğrarlar. Cinsiyetçiliği, Karl Marx'ın dillendirdiği şu sözlerin ataerkil ilişkilere yansımaları gibi düşünebiliriz: Egemen sınıfın düşünceleri toplumda egemendir. Böylece kadınların işgücü piyasasında kendi işlerinin doğal devamı olarak görülen bakım emeğini ucuz satmasını, hiç bedel almaksızın aile işçisi olarak çalışmasını yahut kazandığı para ek gelir olarak görüldüğü için evde ya da merdiven altında, ya da mevsimlik işçi olarak sigortasız, güvencesiz, parça başı çalışmasını; ev içinde çocuklara, yaşlılara ve erkeklerle yemek hazırlama, sağlık bakımı verme gibi rolleri aracılığıyla yeniden üretim emeğinin sömürülmesini, kamusal alandan, eğitimden, kurumsal mekanizmalardan ve temsil sistemlerinden dışlanması "sağlar". Hep birileri kadınlar adına konuşur, kadınlara yapacağı işleri buyurur. Kadın emeğinin karşılığını istedi mi, itiraz etti mi, kendi adına konuşmaya başladı mı da, bu sefer büyük bir saldırı başlar. Aslında, erkek egemenliğini korumak için gerekli olan kadınlara yönelik cinsiyetçi saldırı hiçbir zaman durmaz, sadece kadınlar daha fazla hak talep ettiklerinde bunun dozu artar.



"Anasının kızı"

"Bekâr gözü ile kız alma, yaya gözüyle at alma"

"Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz"

"Eksik etek"

"Karı gibi kırtma"

"Erkeksiz avrat, yularsız at"

"Erkeğin şeytanı kadındır"

"Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır"

"Kadının sırtından sopayı, karından sıpayı eksik etmeyeceksin"

"Kız evde olsa da elden sayılır"

"Kadının yüzünün karası, erkeğin elinin kınası"

"Kız doğuran tez kocar"

"Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya kaçar (varır) ya zurnaçıya"

"Kızın mı var derdin var"

"Kızını dövmeven, dizini döver"

"Kocanın vurduğu yerde gül biter"

"Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün"

"Oğlanı her karı doğurmaz, er karı doğurur"

"On beşindeki kız ya erde gerek ya yerde"

"Saçı uzun aklı kısa"

"Tarlayı düz al, kadını kız al"

**"Erkeklerin kadınların kurtuluşuna karşı çıkışının tarihi, kadınların kurtuluşunun öyküsünden daha ilginçtir"**  
Virginia Woolf



## Oset atasözlerinde kadın

Алцъдæр сылгоймагыл баст у.  
Her şey kadına bağlıdır.

Бæркад сылгомаджы къухæй цауы..  
Bereket kadının elinden gelir.

Æнæфсин хæдзары бæркад нæй.  
Kadinsız evde bereket olmaz.

Усы хорз лæгылдæр зоны..  
Kadının asaleti erkekte de görünür.

Апы мæнг дунейы, хорз усæй хуыздæр ницы ис.  
Şu yalan dünyada iyi kadından güzel bir şey yoktur.

Сылгоймаг ис лæг хъару æфтауы, сылгоймаг ис лæг хъару Сары.  
Kadın var erkeğe güç katar, kadın var gücünü kırar.

**Kadınların %80'i işyerinde 'ataerkil konuşma tarzı' ve 'erkekler tarafından sözlerinin kesilmesi'ne maruz kaldıklarını belirtmektedir**

**Avrupa'da haber kaynaklarının ve konularının %75'ini erkekler temsil etmektedir**

**Parlamentoya seçilen kadınların %58.2'si sosyal ağlarda cinsiyetçi saldırıların hedefi olmuştur**

## Bekij Hayat Hanım

Aile hikâyelerine hep meraklıydım. Hem gerçek hayatta hem de okuduğum romanlar ve izlediğim filmlerde aile bireylerinin birbirleriyle ve çevreyle ilişkilerinin onları nasıl etkilediğine, yaşadıkları döneme ait olayların hayatlarına nasıl yön verdiğine, bazen ailedeki tek bir kişinin veya olayın ailenin kaderini nasıl şekillendirdiğine tanık olmak hep ilgimi çekmiştir. Mesela çok satan kitapların yazarı, Nobel ödüllü Orhan Pamuk'un, bir ailenin Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet'in ilk yıllarına uzanan dönemde, ülkenin değişen toplumsal atmosferinde yaşadığı olayları anlattığı ilk romanı "Cevdet Bey ve Oğulları" benim için yazarın tüm romanları arasında en iyisidir.

Mesela son zamanlarda en severek izlediğim "Downton Abbey" dizisinin konusu da, İngiliz aristokrasisine mensup bir ailenin 1900'ü yılların başlarında bir yandan dönemin değişen koşullarına uyum sağlamak zorunda kalması, diğer yandan gelenekleri sürdürme çabasıydı.

Çocukluğumdan beri bizzat gözlemlediğim veya izlediğim-okuduğum zengin-fakir, eğitilmiş-egitimsiz, şehirli-köylü bunca aile hikâyesinde, aileyi bir arada tutan en önemli figürün genellikle kadınlar olduğunu gördüm. Bir ailede kadının çok olması, bu kadınların ailedeki en güçlü karakterler olması, kendileriyle ve çevreyle barışık olmaları, huzurlu ve birbirine bağlı bir aile için çok önemli faktörlerdi. Bu kadınların ailedeki en güçlü karakterler olması gerekiyor. Bir kadın, bazen sadece sevgi dolu kişiliğiyle, bazen becerikliliğiyle, bazen güzel dinlemeyi bilip denge kurmasıyla, herkesin bir arada olmasını sağlıyor.

Benim gelinler olduğum ailenin gşaesi Bekij Hayat'ın evi de, yaşamının son anına kadar, bütün

çocukları ve torunları için gitmeye can attıkları bir çekim merkezi oldu.

Peki, böyle bir çekim gücüne sahip olmanın formülü neydi? Bu sorunun cevabını Bekij Hayat'ın çocukluk ve gençliğini yaşadığı evin düzeninde, rol model olarak seçtiği büyüklerinde ve özellikle bir kadın karakterde buldum.

Bekij Hayat Hanım'ın ailesi, Kafkasya'dan geldikleri dönemde Osmanlı yönetimi tarafından, bugün Ürdün sınırları içinde kalan bölgeye yerleştirilen Çerkes ailelerinden biriydi. Başkent Amman'ın o mahallesi, Çerkes göçmenlerin ilk yerleştikleri ve yoğun olarak yaşadıkları yer olması nedeniyle Muhacirin (Hicret eden) olarak adlandırıldı. Hayat Hanım'ın babası Bekij Omar ve amcası Ramadan, aileleriyle beraber aynı avluya bakan iki ayrı evde oturuyorlardı. Kardeşlerden Ramadan vefat edenine iki ailenin de sorumluluğunu Omar üstlendi. Omar'ın çocukları Rabia, Hayat, Kemal ve Sait ile Ramadan'ın çocukları Naïma, Hasibe ve Aslan, iki kardeşin eşleri Müminat ve ailede takılan ismiyle Dedaa tarafından birbirlerinden hiç ayırt edilmeden kardeş gibi büyütüldüler.

Bekij Hayat'ın büyüdüğü kalabalık ev, Muhacirin'de yaşayan Çerkeslerin uğrak noktası olan, gün boyu çok sayıda ziyaretçinin geldiği bir evdi. Evin hanımları, evdeki genç kızlar ve yardımcı hanımlar, günün herhangi bir saatinde gelecek misafirlere sofrayı kurmak için her an hazırlıklıydılar. Mesela her sabah tencereler dolusu koyjapha hazırlamak Hayat'ın görevidi.

Bekij Hayat Hanım'ın evine de günün hangi saatinde, kim gitse sofrayla kurulurdu. Kahvaltı sofrasındaki çeşitler arasında en sık koyjapha veya humus yer alırdı.

Ankara'nın hepsi benzer planlarına sahip 3+1 apartman dairelerinden birinin küçük sayılabilecek mutfağından Çerkes ve Arap mutfağının en güzel çeşitleri çıkar; çocukları, damatları, torunlarından

oluşan en az 20 kişilik sofralar kurulurdu. O sınırlı alanda o kadar çeşit ve miktardaki yemekler her seferinde aynı lezzetle ve servis ısısından miktarına kadar her zaman tam kararında olurdu.

Bayramlarda ikram ritüeli hiç değişmezdi; Çerkes mutfağından peynirli ve patatesli thu halive ile Arap mutfağından cevizli ve hurmalı ma'moul... Ma'mouller bayram boyunca misafirlere yetecek ve çocuklarının evine taşınacak kadar çok yapılırdı.

Torunlarının doğum günü, ilk dişinin çıkması, mezuniyetleri, üniversiteyi kazanmaları, işe başlamaları gibi her güzel gelişme Bekij Hayat için ailenin bir araya gelip kutlama yapma vesilesiydi. Oğlu akordeon çalar, kızları oynar, torunlar kostümler giyer, müzik, dans, tiyatro gösterileri hazırlar, ortak karnaval alanına dönerdi. O müzikli, şarkılı, danslı, kahkahalı buluşmalar sırasında çıkan gürültüden komşuların şikâyetçi olduğuna hiç tanık olmadım ama karşı apartmandaki komşuların "Perdeleri açık bıraksanız da biz de izlesek" dediğine, balkonlardan, pencerelerden salonu izlediklerine tanık oldum. Bugün eski fotoğraflara baktığımda aynı cüm-büşün Ürdün'de çocuklar küçüken de yaşadığını görüyorum.

Hediye vermeyi çok sevdi. Bir alışverişe çıktığında, bir başka zaman vereceği hediyeleri satın alır, odasındaki dolabına yerleştirir, torunlarına ve gelmesi muhtemel çocuk misafirlerine vermek üzere bekletirdi. O dolaptan, pahalı olmayan ama çocukların bayıldığı, biz büyüklerin 'nereden buldu acaba' diye şaşırduğumuz türlü türlü oyuncaklar, süprizler çıkardı. Dışarı çıkarken çantasında, bir çocuğa rastlarsa vermek üzere şeker, çikolata, küçük oyuncaklar gibi şeyler bulundururdu.

Çocukluk anılarını dinlediğimde, sıkı sıkıya uyguladığı bu ritüelin kaynağının babası Omar'ın can dostu, Ürdün Kraliyet Özel Muhafızları'nın kurucusu ve ilk komutanı Mamila Matgeri Qalajouca olduğuna düşündüm. Mamila, Bekij'lerin evlerindeki

## Hafızamda Kalanlar

Mısost Aşşen Dağıstanlı

çocuklar tarafından yıllarca öz amcaları sanılacak kadar yakın bir aile dostuydu. Mamila Matgeri'nin de cebinde, çantasında her zaman çocukları sevindirecek şeker, çikolata, oyuncak gibi hediyeler bulunurdu. Anlatıldığına göre, sadece Bekij'ler veya diğer Çerkes çocukları değil, kralın çocukları bile onun vereceği hediyeleri heyecanla beklerdi.

Ölen amcasının eşi Dedaa'nın, Bekij Hayat'ı en çok etkileyen kadın figürü olduğu anlaşılıyor. Dikiş, nakış gibi becerileri öğrendiği, hayatını etkileyen kararlarda nasihatlerini dinlediği, becerikli, yetenekli kadın Dedaa.

Derler ki, Muhacirin'deki bütün Çerkeslerin evlerinde mutlaka onun ya diktiği bir Çerkes elbisesi ya da yaptırdığı bir deri aksesuar vardı.

Dedaa, Muhacirin'deki Çerkeslere diktiği elbiseler için yalnız Çerkes parası (Tha wuapsow = Allah razı olsun) kabul ederdi. Çünkü o zamanlar Çerkesler arasında, yapılan bir iş için para teklif etmek, para almak ayıp sayılırdı.

İşte bence Bekij Hayat'ın bütün kız torunlarına özenle diktiği Çerkes kıyafetlerinin ilham kaynağı, kendisine dikişi de öğreten Dedaa'ydı.

Dedaa, Bekij Hayat'ın oğluna da, kalpağı, çizmesi ve aksesuarlarıyla tam takım bir Çerkes kıyafeti dikti. O kıyafet yıllarca saklandı ve Bekij Hayat tarafından oğlunun çocuklarına giydirildi. Bekij Hayat'ın kız torunlarına diktiği, ilk sahipleri tarafından aile kutlamalarında defalarca giyilen Çerkes kıyafetleri de, şimdi yeni kuşaktan sahiplerini bekliyor.

Toplumun ve ailenin geleneklerini geleceğe taşıyan, bazen kişiliği, bazen becerisi, bazen sadece varlığıyla aileyi bir arada tutan çok kıymetli kadınlarımız...



## Anavatana dönüş

Akanda Taştekin

Anavatana dönüş fikri Çerkesler arasında en uzun erimli tartışma sayılır; hayal ile gerçek arasında sıkışıp kalan bir ideal. SSCB'nin yıkılışından ardından bu hedefi hayata geçirenler oldu. Ama dönenler "onbinlerce" denilebilecek bir yığına asla ulaşmadığı gibi bu tartışmalara nice hayal kırıklıkları eklendi.

Rusya Federasyonu'nun dönüşü yokuşa süren yasal düzenlemeleri bir kenara; sosyal, siyasi, ekonomik ve bürokratik koşullar diasporadan anavatana yönelimler için teşvik edici olmadı. Ama neticede anavatanda hayat kuranlar, oradaki üniversitelerde okuyup tutunanlar ve onların dinlemeye değer hikâyeleri var.

## Dijin Çurey, Sohum

-Türkiye'den Kafkasya'ya dönen kişilerden birisiniz. Biraz kendinizden bahsedermisiniz? Şimdi nerede yaşıyorsunuz, döneli kaç yıl oldu?

-Abhazya Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi öğretim üyesiyim. Abhazya Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü Folklor Kürsüsü'nde müzik folkloru ve diasporada yaşayan Abhaz Adigeleri araştırmakta ve yazmaktayım. Adigelerin Besleney boyundanım, anne tarafım Ubih, Dipşov sülalesinden.

İstanbul doğumluyum. Üniversiteye katılan kısmı Türkiye'de geçirdim, eğitimimi orada tamamladım. 91 yılında Sovyetler'in yıkılmasıyla birlikte Karaçay-Çerkes bölgesine geldim, bizim çıkış noktamız Karaçay-Çerkes Besleney köyüdür. 30 yıldır Kafkasya'dayım. Bunun hemen hemen 20 yılı da eğitim ve bilimle geçti. 2000'den bu yana da bilimsel çalışmalarla uğraşıyorum. Etnik kültür gelenegiyile Abhaz-Adigeler ve diaspora edebiyatı dersleri veriyorum. Ondan önce de 14 yıl kadar Kabardey-Balkar Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü'nün folklor kursunda öğretim görevlisi oldum. Orada birçok kademedede çalıştım. 12 yıldır Abhazya'da yaşıyorum ve doktoramı bu üniversitedeki Sosyal Bilimler Araştırma Enstitüsü'nde tamamlamış bulunuyorum. Müzik folkloru üzerine çalışıyorum. Diasporaya ait yaklaşık 10 tane basılı kitap var.

-Şu an yaşadığınız yerde kadının toplumsal konumunu nasıl anlatırsınız? Evde, işyerinde, sokakta Çerkes kadınının yeri neresi?

-Ben tabii ki sosyolog veya etnolog değilim. Kadının rolü, feminizm, kadın hareketleri ve örgütlülük hakkında anavatana Türkiye'yi bu şekilde kıyaslamak bana doğru gelmiyor. Öncelikle burada yaşamış ve hâlâ yaşayan biri olarak şunu söyleyeyim: Burada böyle bir problem yok. Böyle bir örgütlülüğü gerektiren bir durum yok. Çünkü burada kültürel dengeler, eğitim,

toplumun okuryazarlığı daha farklı. Binlerce yıl öncesinden, demokrasi burada çoktan hazmedilmiş. Biz kaç-göç olmayan bir toplumuz, biliyorsunuz. Kızımız, erkeğimiz beraber dans eder. Dolayısıyla folklor açısından bakarak, oradan yola çıkarak bile değerlendirdiğimde bu sorulara benim verebileceğim bir cevap yok. Bunca zamandır buradayım, siz sorana kadar bu sorular hiç aklıma bile gelmedi. Demek ki ben böyle bir sıkıntıyla hiç karşılaşmamışım ya da çevremde karşılaşan birisini de görmemişim. Tabii ki bu demek değildir ki kadınların sorunu yok. Kadınlar burada her alanda çalışıyor. Tarihi de göz önüne alarak kadının rolünü değerlendirmek daha doğru olur bana göre.

Kadın bir güçtür, kadın kendini gayet iyi ifade eden kişidir ve kadın çok değerlidir. Dolayısıyla belki şu anda bile burada suni olarak üretilmeye çalışılan bu kadın hareketleri, bu yapılar ve birtakım örgütlenmeler arada bir çıkıyor, bir şekilde duyuyoruz ve tekrar yok oluyor. Çünkü gerçekte böyle bir şeye ihtiyaç yok. Burada özgürlüğün sınırsız ama kendi sınırları bilerek devam ediyorsun, örf ve âdetler çerçevesinde herkes ne yapacağını biliyor, konumunu biliyor. İster doçent ister doktor ya da profesör, geleneksel yapının içerisinde ki o ritüelde neyin nasıl uygulanacağı kadın doğduğu andan itibaren, daha beşiktekenden annesi tarafından kadının kulağına fısıldanıyor.

Tıpkı Nart eposlarında görüldüğü gibi kadının yeri çok özeldir: Kadın topraktır der, kadın anadır, kadın bir yuvanın temelidir, böyle açıklayayım. Belki bu birçok kültürde de böyledir. Ama dediğim gibi sosyal yaşam analizi yaparsak, kendi yaşadığımız toprakları doğduğumuz diasporayla kıyaslamaya kalkarsak bu çok yanlış. Burada yaşayan birçok kadının da benimle aynı fikirde olduğunu düşünüyorum. Tam tersine, evlilik gibi nedenlerle anava-

neler? Jineps Gazetesi bu kez Kafkasya'ya dönen kadınları dinledi.

Çetao Laşın Bağ, Jan Kök, Dıjın Çurey, Süreyya Çaha ve ismi mahfuz bir kadın, Kafkasya'nın siyasi, sosyal ve kültürel koşullarında kadının konumunu, karşılaştıkları zorlukları, çalışma hayatında kadının yerini, kadın hareketine dair gözlemlerini Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Jineps ile paylaştı.

tandan Türkiye'ye gitmiş olan kadınlara baktığımda ben onlara daha çok üzülüyorum. Ekonomik, mesleki anlamda zorlandıkları ekonomik şartlar ve problemler hariç kendi özgürlüklerine bir anlamda gem vurmak... Türkiye'ye buradan gelin olarak gidenlerin karşılaştığı baskıcı tutumlar var. Ne kadar bunları dile getirmeseler de bence böyle... Kafkasya ayağında böyle bir problemin olmadığını söyleyebiliriz. Eğer bunun tersini söyleyen birisi varsa örneklerdir.

Burada işyerinde bir kadının bir erkek tarafından baskı gördüğünü, üzüldüğünü hayatımda duymadım. Öyle ki ayrılık noktasında çok acıca ayrılan aileler çocuklarını bir araya gelebiliyor, bu yapının olması, kavga dövüşün olmaması... Kendi demokrasininin, jandarmasının kendisi ayarlanmış bir halk bizim halkımız... Adigeler, Abhazlar, Osetler, Kuzey Kafkasya'daki tüm halklar için söylüyorum. Diasporadan buraya yerleşmiş, burada yaşamış, buradan birisiyle evlenmiş birisi olarak söylüyorum. Neredeyse iki ayrı kültür diyebileceğimiz, ayrı dil ve dini değerleriyle büyümüş iki insanın evliliğinden bahsediyoruz. Şu ana kadar hiçbir problemle karşı karşıya kalmadım. Kendimi çok daha özgürce ifade edebilen kişiliğimi buldum. O yaşadığımız diasporada haliyle etkilendiğimiz diğer halkların gelenekleri var tabii, bu bizi orada daha da katlaştırdı, içimize köktü. Dolayısıyla ona göre davranıyoruz. Bir başka konu ise burada çıkan aile içi problemlerde burada mitolojiden bildiğimiz ve süregelen Nart Xase gibi mahkemelerin kurulması ve köylünün ya da birkaç ailenin toplanıp sorunları çözmek için akıl vermesi... Bu da çok eski tarihlerde toplumun kadına ve erkeğe nasıl baktığını gösteriyor.

-İşçi kadınların çalışma koşulları nasıl? Ne işlerde çalışıyorlar?

-Tabii ki burada kadın nüfusu çok daha fazla; savaşta bir kırılma yaşandı için... Yüzyıllarca böyle devam etti tabii, sadece son dönemdeki

savaştan bahsetmiyorum. Sürün ve sonrasında nüfusun az olması ve çoğunluğun kadın olması, haliyle kadınların işte daha baskın olmasıyla sonuçlandı. Kadınlar her işkolunda var; otobüs şoförü, sokak temizleyicisi, inşaatta çalışan biri, doktor veya öğretmen... Gerçek şu ki evde oturan kadın sayısı çok az. Evde oturup erkekten para bekleyen ve o parayla geçimini sağlayacağını düşünen kadınlar yok burada ya da çok azlar. Herkes kendi ayaklarının üzerinde durabilmeyi öğrenmiş. Tabii ki geleneksel yapımızdan dolayı anne-babalarımız hep aramızda... Kolektif bir dayanışma içindeyiz.

İş kaynağının olmaması nedeniyle erkek çalışmaya-biliyor, yerine bir süre kadın çalışmış oluyor, fakat bundan dolayı birbirini sömüren genç gruplarla karşılaşmadım ben hiç. Bunun dışında tabii ki Kafkasya dünyanın dışında bir yer değil, burada da bir sürü değişim oluyor, bu yadsınmaz. Neyin ne olduğunu herkes biliyor, 30 yıldır kapıları açıldı... Feminizm hareketleri; bunlarla kafa yormadım, zaman kaybetmemek için üstünde durmadım, bu konuyla ilgili hiç kitap okumadım... Bu kadar eğitim aldım, bu kadar şey okuyorum... Hiç buna dayalı bir şey olmadı. Çünkü özgürlüğün ve sınırlarının iyi bilindiği, iyi korunduğu Kafkas insanı bunu çok iyi hayatına yansıtmış.

Ahmet Mithat Efendi'yle bitirmek istiyorum sözlerimi, kendisi Şapşış idi, Havur soyuydu. 1870'te büyük "Kafkas" romanını yazdı. Romanın coğrafyası Abhazya ve Kafkasya sınırları içerisindeydi, hiç görmediği, yaşamadığı yeri anlatıyordu yazar... Kendi jandarması olan, kendi örf âdetleriyle yetişen, kadınlara özel yer veren bir halktır şeklinde. Biz gerçekten övünmek istersek övünebiliriz. Danslarımızla, müziğimizle, Xabze'ye uygun yaşantımızla, çocuk yetiştirme tarzımızla, işe bakış tarzımızla, büyüklere bakış tarzımızla, her zaman bu sınırları iyi korumuş nadede halklardan biriyiz. Demokrasiyi bugün yakalayamamış, bunun üzerine bir sürü şey yazan, bir sürü şey üreten ama demokrasiyle yaşamayan büyük ülkelerin ve halkların bile önüne geçmişiz. Biz demokrasiyi çok önceden yakalamış bir halkız. Onun için birlikte oturabiliyoruz, birlikte dans edebiliyoruz. Bu yaşadığımız dağınık halde, mısır taneleri gibi dağıldığımız ülkelerde bile yüzümüzü etnik kimliğimize dönerek, bizzat yaşayarak uygulamaya geçirmiş bir halkız. O yüzden kadının rolü, onun toplumda ne yapması ne yapmaması gerektiği konusundaki bilgisi çok önemlidir. Onun için feminizm ya da bunun gibi örgütlenmeler bulunduğumuz coğrafyalarda yok.

## Süreyya Çaha, Sohum

-Türkiye'den Kafkasya'ya dönen kişilerden birisiniz. Biraz kendinizden bahsedermisiniz? Şimdi nerede yaşıyorsunuz, döneli kaç yıl oldu?

-Ubuhum, 1972 doğumluyum. Restoranda aşçılık yapıyorum, şu anda da burada bir kafe işletiyorum. Türkiye'de 25 yıl Bandırma'da restoran işletmeciliği yapmışım. Buraya yerleşeli 6 yıl oldu ama 1996-97 yılından beri bu coğrafyayla bağım var. İlk 1996-97 yılında Nalçık'e gitmişim. O zaman çok dolaştım. Ama benim çocukluğumdan beri en büyük hayalim Abhazya'ya yerleşmektir. Ben yaşamımı Abhazya'ya yerleşmek üzerinden kurmuşum, Türkiye'de yaptığım işler, tercihlerim, hep buna yöneliktir.

-Şu an yaşadığınız yerde kadının toplumsal konumunu nasıl anlatırsınız? Evde, işyerinde, sokakta Çerkes kadınının yeri neresi?

-Kadın çok güçlü olmak zorunda bu coğrafyada; evin, yaşamın, ailenin bütün yükünü kadın çekiyor. Erkeklerin böyle bir sorumlulukları, beklentileri yok. Kadınların da erkeklerden böyle bir beklentisi yok aslında. Kadın bunu kanıksamış ve görev olarak görüyor. Kadının gücü fazla evet, sözü fazla, ama zaten emeği o kadar çok ki o emeğe göre sözü ve gücü az bile.

-Kanıksadılar dediniz, direkt kadınlardan gelen bir hak talebi yok o halde?

-Benim gözlemediğim kadarıyla yok. Onlar bunun doğru olduğunu düşünüyor. Mesela bir düğün, bir cenaze için yapılması gereken her şeyi kadın düzenliyor, kadın düşünmek zorunda, toplumsal olarak böyle bir baskı var. Bütçesi ne kadarsa onu yapsın demez kimse, burada olması gerektiği gibi olmalı ve bu sorunları hep kadınlar çözmek zorunda kalıyor. Erkeğe kalan o sofraya katılmak ve güzel sözler söylemek, dua etmek ve içmek...

-İşçi kadınların koşulları nasıl? Ne işlerde çalışıyorlar?

-Çoğunlukla kadınlar çalışıyor zaten. Çalışmayan kadın sayısı çok az. Pazarda bin tane tezgâh varsa 990 tanesinde kadın çalışıyor. Diğer 10 tezgâh da Ermeni, Özbek erkeklerinin. Hamallık gibi zor işlerde de Özbek erkekleri çalışıyor, Abhaz erkekleri değil.

-Bunun sebebi nedir? Abhaz erkekleri neden çalışmıyor?

-Ters bir denge var. Savaş döneminde erkeklerin ambargo koşullarından dolayı Rusya'ya çıkış yapamadığını söylüyorlar buna gerekçe olarak. Bundan dolayı da kadınlar ön plana geçmiş ve çalışmak zorunda kalmışlar; bu bir anlatım. İkinci bir anlatımda geçmişten beri erkeklerin çalışmamasının ayıp sayılması var. "O işte erkek mi çalışacak?" derler. Bir aile yoksullukla mücadele ederken evdeki erkek taksicilik yapmayı kendine yakıştıramıyor, normalde alışılmışın dışında bir durum... Bu ülkenin bütün sokak çöplerini Özbek kadınları ve erkekleri temizliyor. Bir Abhazın sokakta çöp süpürmesi ayıptır çünkü. Bunu kadınlar da savunuyor.

-Peki hem evde hem işte kadının tüm sorumluluğu yüklenildiği bir toplumda bir Abhaz erkeği ne yapıyor?

-Çalışan erkekler de var tabii. Ticaretle başarılı olmuş erkekler çalışıyor. Patron statüsünde tabii. Bir işletme oluyor, başına bir müdür geçiyor, sadece takip yapıyor, bunun adı çalışmak oluyor. Devlet dairelerinde de çalışıyorlar. Ben bugüne kadar inşaatta çalışan tek bir Abhazla karşılaşmadım.

-Kadın hareketi ve feminizm mücadele tartışmaları son dönemde daha da belirgin hale geldi. Anavatanda bunun yansımalarından bahsedebilir miyiz? Örgütlü kadın hareketleri var mı?

-Siyasal mücadelenin içinde kadınlar var. Bundan bir yıl önce kadar seçim dönemi vardı; parlamentonun önünde açlık grevi yapıldı. Bu, çoğunlukla kadınların örgütlediği bir işti. Çadır kurduklar günlerce. İşe alımlarda torpil gözetilmemesi ve sınavla işe alınması, akrabalığın-sülaleciliğin bitmesi gibi net talepler vardı.

-Sendikalaşma gayreti var mı?

-Burada öyle bir anlayış yok. Geldiğimde çok merak ederek sormuştum, bir Komünist Parti var ancak nostalji olarak açık duyuyor, sadece devam etsin diye. Pratikte çalışan bir parti değil. Burada dünya görüşünüze göre oy kullanmıyorsunuz; şahsa, akrabaya bakarak, tanıdığınız kişiye veya gruba oy veriyorsunuz. Siyasal bir duruş; sosyalisttir, milliyetçidir ayrıntı yok.

-O zaman kadınların kendilerini görünür kılabileceği bir siyasal zemin de yok...

-Yok. Burası sosyalizm içinden gelen bir ülke olmasına rağmen kadınlar günü anlayışı bile yok; Türkiye'de Dünya Emekçi Kadınlar Günü önemlidir mesela, burada değil, burjuvanın baktığı yerden bakıyorlar bugüne; çiçekli, hediyeli, kutlamalı...

-Anavatanda içinde yaşadığınız sosyal koşullar Türkiye'dekinden ne kadar farklı? Kadının toplumdaki yeri bu iki coğrafyada değişiyor mu; farklılaşıyor mu ya da ortaklaşıyor mu?

-Tüm anlattıklarımın karşısında olmuş olacak dediklerim ama burada kadının toplumdaki yeri kadının istediği kadar. Türkiye'deki gibi kadının kendini toplumda kadın olarak kanıtlaması gerekmiyor. Zaten iş hayatında var, sosyal hayatta var, kadın her yerde görünür. Belki bir tek siyasi hayatta eskisi kadar yok. Eskiden kadınlar daha kavgacıydı, siyasetle ilgilenirdi, şimdi siyaseti gözlemleyen kadınlar biraz daha uzağında duruyorlarmış gibi geliyor.

Bütün bunların yanı sıra ben buraya çok isteyerek, uzun yıllar hayalini kurarak geldim. Burayı seviyorum. Burada yaşamaktan da çok memnunum. İşimi kurdum, düzenim var. Şöyle bir gerçeklik de var; buraya ilk gelen kuşağın, o aileden gelen ilk kişinin ödemesi gereken bir bedel oluyor. İkinci kuşaktan itibaren entegre olup yaşayabiliyorlar. Ben onun zorluklarını da yaşıyorum. Ama bunları bilerek ve göze alarak gelmişim. Türkiye'de kültürel olarak bu mücadelenin hep içindeydim ama kesinlikle öncelikle gelip bu coğrafyayı görmek gerekiyor.



Fotoğraf: Elena Zavodskaya



## Seteney\*, Kabardey-Balkar Cumhuriyeti

-Türkiye'den Kafkasya'ya dönen kişilerden birisiniz. Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Şimdi nerede yaşıyorsunuz, döneli kaç yıl oldu?

-42 yaşındayım. Üniversite mezunuyum. Yaklaşık 10 yıldır Kabardey-Balkar Cumhuriyeti'nin bir köyünde yaşıyorum.

-Şu an yaşadığınız yerde kadının toplumsal konumunu nasıl anlatırsınız? Evde, işyerinde, sokakta Çerkes kadınının yeri neresi?

-Burada köylerde bile çalışan kadınlar var, memur olarak çalışan, çiftçilik yapan, ticaret yapan... Kadınlar hem sosyal hem ekonomik hayatın içindeler. Ben 10 yıl öncesindeki Türkiye'yle karşılaştırabilirim ancak... O zamanlar Türkiye'de kadın ekonomik hayatta biraz daha geri planda kalıyordu. Ama burada köylerdeki kurullarda bile böyle bir farklılık göremiyorsunuz. Onun dışında okullarda öğretmenlerin %90'ı kadındır. Kreşlerde de aynı şekilde. Kadınlar ciddi anlamda ekonominin, çalışma hayatının içindeler. Adigeleri biliyorsunuz; sosyal hayatta da aile hayatında da kadının yeri Xabze'lerimize göre daima önemli.

-Evin içinde de bu iş yükü kadının üstünde mi?

-Evin bütün yükü kadının sırtında. Çok nadir duyuyorum ev içinde kadına destek olarak bir şeyler yapan erkekleri... Tek tük belki duymuşumdur kendi başına idare eden erkek. Erkekler daime kolayca kaçıyorlar, çalışma hayatında da ev hayatında da kadına daha fazla iş kalıyor.

-Kadın hem ev hem iş yükünü sırtlıyorsa erkekler bu toplumun neresinde?

-Kabardey'de çalışan erkekler de çok. Ama çizgi tutturamayanları da duyuyoruz oldukça. Yine de Abhazya'dakiler kadar değil. Ama Türkiye'deki gibi bütün ekonomi erkeklerin elinde de değil.

-Kadın hareketi ve feminist mücadele tartışmaları son dönemde daha da belirgin hale geldi. Anavatanda

bunun yansımalarından bahsedebilir miyiz? Örgütlü kadın hareketleri var mı?

-Hiç duymadım şimdiye kadar. Sadece kadınları kapsayan, kadınların haklarıyla ilgili bir örgütten haberim olmadı. Ama çeşitli derneklere, okul birliklerine, organizasyonlara gittiğinizde mutlaka kadınları ön planda görürsünüz. Ama diğer türlü feminist anlamında görmedim; kadın zaten burada bir şekilde rahat, ikinci üçüncü plana atılmıyor, ondan mı kaynaklıdır biliyorum.

-İşçi kadınların koşulları nasıl? Ne işlerde çalışıyorlar? Bir örgütlülük, Türkiye'de bildiğimiz anlamda sendikal mücadeleler var mı?

-Bu ülkede biraz zor o... Ben duymadım. Son zamanlarda tarımda da yoğunlukla kadınlar çalışmaya başladı çünkü büyük meyve bahçeleri hızla kurulunca tarım işçileri de arttı. Ama sendika yok. Öyle şeyleri bilmiyorlar henüz.

-Kadının görünürliğini/pozisyonunu güçlendirecek dönüşümler var mı? Siyasi zeminde bu konular tartışılıyor mu?

-Hiç denk gelmedim ne haberlerde ne başka yerde. Belki "Biz eziliyoruz" gibi bir algı olmadığındandır... Siyasi arenada, parlamentoda çalışan kadınlar da var ama erkek ağırlığı fazla. Belediye olsun, ülke yönetimi olsun, söz konusu devlet yönetimi olduğunda erkek baskın, yine burada da böyle. Ama alttan alta ekonomiyi ve aileleri yönetenler kadınlar.

-Yaklaşık 10 yıldır oradasınız, sosyal koşullar Türkiye'dekinden ne kadar farklı?

-Kayseri'de doğdum Ankara'da büyüdüm, burada kadının ekonomik özgürlüğü var ve kendilerine güvenleri daha fazla. Daha özgürler. Bir iş yapmak istiyorlarsa yapıyorlar, sıfırdan iş kurabiliyorlar. Meyve satacaksa pazarda gidip satabiliyor. Bunun ayıbı yok. Pazarda kadın satıcılar çok fazla. Kadınlar çalışıp kendilerini geliştirme istediklerinde bu

konuda özgürler. Aile içinde tabii baskı daha fazla. Kendine dikkat etmek, namuslu, temiz olmak, burada kökten gelen bir şey var... Belki olması da gerekiyor. Ama şu da var: Aile arası geçimsizlikler Türkiye'dekinden daha fazla Adigeler arasında. Boşanmalar daha fazla. Belki çok genç yaşta evliliklerden kaynaklıdır, belki başka nedenlerden. Aile içi sıkıntı yaşayanlar çok oluyor. Bu, erkeklerin küçüklükten itibaren daha 'el bebek gül bebek' büyütülmesinden kaynaklanıyor olabilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra erkek nüfusu çok azalmış burada, dolayısıyla erkek çocukları çok önemsenir olmuş. Şu an bile erkek çocuğuyla kız çocuğu arasında yapılan o ufak ayrımları görebiliyorsunuz. Daha şımarık büyütülüyorlar, her istediği yapılıyor. Belki de bu durum büyüdüklerinde sosyal hayatlarına yansıyor.

-Erken yaşta evlilik dediniz, kaç yaşlarında oluyor bu?

-Üniversiteye başladıklarında evleniyorlar, çoğunlukla 19, 20, 21'li yaşlarında. 25'inden sonra evde kalmış gözleriyle bakıyorlar.

-Oysaki Çerkesler geç evlenir diye bilinir Türkiye'de. Bu erken evlilik Rusya genelinde mi böyle?

-Burada tam tersi. Adigeler burada erken evleniyor. Burada "Üniversiteyi bitirsin, işine başlasın, maaşı olsun" durumu yok, bir an önce evini kursun, geç kalmadan çocuk sahibi olsun diyorlar. Zaten yeni evlenen çiftte ev tutmak, mobilya almak gibi dertler de yok. Gelin, eğer damadın ailesinin evi müsaitse, oda varsa oraya yerleşiyor; ev almak, kiraya çıkmak yok, öğrenimlerini bitirdiklerinde iş buluyorlar, ardından isterlerse evden ayrılıyorlar. Bunun rahatlığı var.

-Bu süreçte aslında yine dışardan bir kadın, bu kez gelin olarak, ev içi emeğe dahil oluyor, değil mi?

-Tabii. Zaten orayı kendi evi olarak benimsiyor, öyle geliyor. Türkiye'de kayınvalideyle oturmak engel gibidir, kabul edilmez; burada öyle değil. Doğalı budur. Doğacak çocuğu da kayınvalide büyütür; ya emekli olmuştur ya zamanı çoktur... Gelin çalışır böylece. Burada doğum izni 2

yıl. 2 yaşından itibaren çocuklar kreşe gidiyor, hepsi devlet kreşi. Kadının iş hayatına atılması da o yüzden kolay oluyor; çocuğu kime bırakacağım, bakıcı mı olacak dertleri yok. Başta kayınvalide destek oluyor, ardından kreş, kayınpederleri de görürüz hep, köyde dedeler bebek arabalarıyla torun gezdirirler...

-Siz orada olmaktan memnun musunuz?

-Kesinlikle. Kendi arabam var, yaya da olsam taciz eden yok, güvendedim. Türkiye'de onca yıl yaşadım, illa bir yerde bir tacizle karşılaşsınız, burada o yok. Gece de gündüz de çıkarım, 15 yaşındaki kızım da aynı şekilde. Bu şekilde güvende hissetmeyi çok önemsiyorum. Yeni yeni şöyle bir sorun oluşmaya başladı... Dini akımların etkisi var. Burada uzun süre dini bir boşluk içinde yaşayan insanlar bir şeye inanmak istiyor belki... İnancıtan güç alıyoruz, Sovyetler döneminde baskılar yaşamışlar, ondan kurtulmanın etkisiyle ve daha kuvvetli hissedebilmek için bu öğretilere çok hızlı kapılıyorlar kendilerini. Körü körüne, sorgusuzca uygulanıyor; bunu yayan kişilerin, dini Kuran'da yazdığı gibi öğretmediğini düşünüyorum. Kadın gezmeyecek, evden çıkmayacak, bu da özgürlüğe bir engel ve giderek yaygınlaşıyor.

-Buna yönelik itirazlar var mı?

-Bir dönem biraz oldu ama şu an yok. İnsanlar memnun halinden, inanmak istiyorlar. Dini inanca kendini çok kapıran erkekler daha da baskıcı oluyor. İki, üç evlilik yapmak istiyorlar. Evlenecek kadın da buluyorlar. Bizde genç kızlar ve erkekler birlikte çok rahat vakit geçirirler, Xabze'de öyledir. Evine gelen misafirin elini tutmamak, merhaba demek nasıl olabilir bizde, bu çok yadırganır değil mi? Maalesef böyle şeyler de başladı. Kendi sülalesinden birini, bir akrabasını kucaklamadan, sadece baş eğerek selamlamak diye bir şey çıktı. Böyle bir şey hiç hoş görülmez bizde, bunu uygulamaya çalışıyorlar "Ben artık Müslümanım" diyerek. Tabii kadını da sindirmeye çalışıyorlar.

\*Görüşülen kişi haberde adının geçmesini istemediği için Seteney adı kullanılmıştır.



Kolaj: Zaina El-Said

## Çetao Laşın Bağ, Maykop

-Türkiye'den Kafkasya'ya dönen kişilerden birisiniz. Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Şimdi nerede yaşıyorsunuz, döneli kaç yıl oldu?

-2002 yılından beri Maykop'ta yaşıyorum. Eğitim-öğretim hayatımı Türkiye'de tamamladım. 1997 yılında ODTÜ Kimya bölümünü bitirdim. Kimyager olarak iki ayrı ilaç firmasında çalıştım. Bu yıl 20. yılımı tamamlayacak olan Dşeps Kafe'nin işletmeciliğini yapıyorum.

-Şu an yaşadığınız yerde kadının toplumsal konumunu nasıl anlatırsınız? Evde, işyerinde, sokakta Çerkes kadınının yeri neresi?

-Geleneksel Adige-Çerkes toplumunda kadına biçilen rol, esas olarak eş, anne ve ev hanımı rolüydü. Erkekler üretim ve askerlik işleriyle meşguldüler. Buna rağmen kadınlar, toplumsal sorunlarda, 'uzlaştırıcı' ve 'barışçıl' yöntemlerle, yapıcı çözümler üreterek, kendilerine biçilen rolün dışına çıkıyorlardı. Ve hatta bazı kaynaklara göre, Çerkes kadınları erkeklerle birlikte savaşa da gidiyorlardı. Eskiden Çerkesya'ya gelen yabancıların söylemlerine göre, o dönemde Çerkes kızları, çok özgüvenli, mizah anlayışı yüksek, keyifli sohbetler edilebilen bir mizaca sahiptiler, edilgen değillerdi. Bence bu özellikleri günümüzde de var ve erkeklerle birlikte hayatın her alanında mücadele ediyorlar.

Ekim Devrimi'nden sonra Çerkes kadınlarının toplumsal statüsü toplumun temel alanlarındaki değişimlere paralel olarak önemli ölçüde değişti. Sovyet dönemiyle birlikte kadın etkin bir şekilde, kamusal alanın ve üretimin bir parçası oldu. Bu süreç kadın-erkek eşitliğini destekleyen politikaları ve uygulamalarıyla Çerkes kadınlarının entelektüel, sosyal ve kültürel gelişimleri üzerinde olumlu sonuçlar doğurdu.

Günümüzde Çerkes kadını kamusal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahiptir. Ancak Adige gelenekleri, cenaze ve düğün gibi çeşitli ritüellere katılmı, akrabalar arası ilişkiler, kültür ve dilin genç nesle aktarımı gibi konularda ana halka kadınlardır. Bu da ev ve aile içerisinde kadınlara düşen sorumluluk ve yükü ağırlaştırır.

-Kadın hareketi ve feminist mücadele tartışmaları son dönemde daha da belirgin hale geldi. Anavatanda bunun yansımalarından bahsedebilir miyiz? Örgütlü kadın hareketleri var mı?

-Aktif feminizm ya da işçi hareketleri yok burada, benim bildiğim feminist bir oluşum yok. Anneler Derneği ya da Kadınlar Birliği gibi kadınlar tarafından kurulmuş bazı sivil toplum kuruluşları var, onlar da daha çok sosyal ve ekonomik yardımlaşma dernekleri olarak çalışıyorlar.

-Kadının görünürliğini/pozisyonunu güçlendirecek dönüşümler var mı? Siyasi zeminde bu konular tartışılıyor mu? Siz bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

-Adigey'de kadının görünür olmak gibi bir sorunu yoktur. Kadın hem kamusal alanda hem sosyal alanda ve özellikle birçok meslek grubunda (doktorluk, öğretmenlik, bilim, tiyatro, dans, edebiyat, müzik gibi) erkeklerle oranla daha aktif bir şekilde hayatın içindedir. Taksit, trolleybüs şoförlüğünden parlamentoya kadar her alanda çalışmaktadır.

"Ev hanımı" tanımının Türkiye'deki karşılığı burada yoktur. İstisnai durumlar dışında ailedeki her birey, kadın veya erkek, ya öğrencidir ya da çalışır. Emekli olduğu halde ekonomik ve sosyal sebeplerle kadınlar çalışma hayatlarına çoğunlukla devam ederler.

-Anavatanda, içinde yaşadığınız sosyal koşullar Türkiye'dekinden ne kadar farklı? Kadının toplumdaki yeri bu iki coğrafyada değişiyor mu; farklılaşıyor mu ya da ortaklaşıyor mu?

-İki coğrafyada da yaşamış bir kadın olarak çok net bir şekilde bunu söyleyebilirim ki kendimi burada çok daha özgür ve güvende hissediyorum. Bu şehrin bir dokusu, bir müziği, bir tınısı var. Hepsinden değerlisi, bir dengesi var. Bir kadın olarak ben bu dengenin içinde Türkiye'deyken yaşadığım birçok stres ve baskı unsurunu üzerimde hissetmiyorum. Rahat yürüyorum, rahat giyiniyorum, rahat gülüyorum, rahat çalışıyorum, rahat yaşıyorum. Tamamen toz pembe bir tablo çizmekle beni eleştirilen olabilir. Dayak, taciz, şiddet olaylarının hiç olmadığı bir toplum olabilir mi, elbette olamaz. Fakat toplum vicdanını sürekli rahatsız edecek ve hiç kapanmayan bir yara gibi şehrin hafızasına kazınacak boyutlarda yaşanmıyor burada... Bunu anlatmaya çalışıyorum. 20 yıldır buradayım, kısıncılık ya da boşanma sebebiyle sokak ortasında işlenmiş kadın cinayeti duymadım. Bu, iki ülke arasındaki karşılaştırmaya için yeterli bir örnektir diye düşünüyorum. Kadının Ortadoğu ve diğer İslam ülkelerinde yaşadığı birçok problem burada yok.

## Jan Kök, Nalçık

-Türkiye'den Kafkasya'ya dönen kişilerden birisiniz. Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz? Şimdi nerede yaşıyorsunuz, döneli kaç yıl oldu?

-Kayseri Uzunyaylalıyım, Altıkese Köyü'ndenim. Güzel Sanatlar mezunuyum. Şu an Nalçık'teyim, 2006'nın sonunda buraya öğrenci olarak geldim, üniversiteyi burada bitirdim ve o zamandan beri burada yaşıyorum. Buradan biriyile evlendim, 7 senelik evliyim.

-Şu an yaşadığınız yerde kadının toplumsal konumunu nasıl anlatırsınız? Evde, işyerinde, sokakta Çerkes kadınının yeri neresi?

-Çerkes kadınının yeri en başköşe her yerde. Türkiye'deki gibi çok ataerkil bir toplum değil bence. Kadınlar burada çok zor işlerde de yer alıyor. Gerçekten kadın her yerde. Evde de ön planda, alınacak bir karar olduğunda kararı erkek alır gibi görünür ama kadındır kararı alan.

-İşçi kadınların koşulları nasıl? Ne işlerde çalışıyorlar?

-Kadınlar çalışma hayatının içindeler. Türkiye'deki gibi bir ev hanımlığı burada yok. İnşaatla, çöpçülükle, pazarda, her yerdeler. Çok çalışıyorlar. Gocunmuyorlar. Daha fazla sorumluluk alıyorlar. Türkiye'de erkeğin 'evime bakarım' mantığı burada daha çok kadında var.

-Kadın hareketi ve feminist mücadele tartışmaları son dönemde daha da belirgin hale geldi. Anavatanda bunun yansımalarından bahsedebilir miyiz? Örgütlü kadın hareketleri var mı?

-Örgütlü çalışan kitle yok. Kadınların örgütleri yok, grupları yok, partileri yok. Kadın olduğu şeyi o kadar kabul ediyor ki... Mesela bir kadın dolmuşa bindi, arkasından bir erkek bindi, eminim ki o kadın o erkeğe yer verir, yaş önemli değil. Türkiye'deki feministlik burada çok fazla yer işgal etmiyor. Burada herkes olduğu konumdan, olduğu yerden memnun. İkinci planda saymıyorlar kendilerini. Fakat yeri gelirse de bir adım geriye çekiyorlar. Erkekler önemlidir burada; kadınlarından, kızlarından daha önemlidir. Bu da savaşla alakalı büyük ihtimalle.

-Bu durum sizi rahatsız etmiyor mu?

-Etmiyor. Gocunmuyorum. Ben Uzunyayla'da doğmuş ve büyümüş biriyim. Orada da kadınlar çok fazla el üstünde tutulmazdı. Çerkeslerin Xabze'si vardır, din gibidir. Böyle bir politik kavramla yetiştirildik, ben kompleks yapmıyorum bunu. Erkek benden daha iyidir veya kötüdür; bu kavramlar bana göre değil. Ben iyi olduğumu zaten biliyorum. Karşıdaki kişiyle eşitlik talebim yok.

-Şu an Nalçık'tesiniz, bir zamanlar ise Uzunyayla'da büyüdünüz. Kültür de coğrafyayla birlikte dönüşüyor, farklılaşıyor; Uzunyayla'da koşullar nasıldı? Kıyaslayabilir misiniz?

-Bütün hayatımız köyde geçti diyebilirim. Burayla Uzunyayla'yı her anlamda çok benzetiyorum. O yüzden hiç sıkıntı çekmedim. Kadına verilen değer, gördüğü tavır burayla tamamen aynı. Hiç gocunmadım, kendimi hemen adapte ettim. Nalçık'teki insanları ailemden bir parça gibi sevdim. Büyük ihtimalle benzer çok fazla şey yaşadığımız içindir.

Mesela bizde de babaannem çok otoriter, çok güçlü bir kadın. Uzunyayla'da herkes bilir onu. Dedem genç yaşta vefat etti, o yüzden biz amcamlarla beraber iki aile bir arada yaşadık aynı evde. Ben 5 yaşındayken köyden çıktık ama hâlâ kuzenlerim kardeşimden ötedir. Bu sevgiyi bize veren babaannemdir, bir kadındır. O kızıma iletmiş, kızını geline derken sıcak bir ailede büyüdük biz. Babaannem "Ben kadını, susayım" demezdi, yeri geldiğinde lafını söylerdi, yeri geldiğinde işini de yapardı. Ama otoriterdi. Birçok erkekten daha erketti diyebilirim.

-Kadının görünürliğini/pozisyonunu güçlendirecek dönüşümler var mı? Siyasi bir zeminde bu konular tartışılıyor mu? Siz bununla ilgili ne düşünüyorsunuz?

-Siyasi bir kadın gündemi yok burada. Türkiye'deki gibi kadın cinayetleri, yakılan yıkılan kadınlar yok. Varsa da duymuyoruz... Böyle bir sıkıntı olmadığı için kadınlar kendilerini koruma gereksinimi de duymuyorlar. Feminist olmak zorunda değiller çünkü zaten olanı kabulleniş durumdadılar. Erkeği statü olarak kendilerinden üstün görebilirler, yeri gelince de yerin dibine sokarlar. Burada, 'Herkesin bir yeri var ve o yerde kalmak zorunda' gibi bir mantık yok. Kadın erkekle aynı yerde çalışabilir, erkekten daha çok da çalışabilir. Erkekle eşit olmak onlar için çok fazla bir şey ifade etmiyor. Bence erkekler biz eşit değiliz, biz onlardan daha iyiyiz... Her şeyi biliyoruz, yapabiliyoruz. Ben kendimi niye erkekle eşit yere koyayım? Böyle, bizimki de farklı bir bakış açısı.



Jineps, Çerkes süreli yayını yaşamında ne ilk ne de son. 17. yılımızda bir hedef belirledik. Mütavazi bir hedef. 1000 abone sayısına ulaşalım dedik. 2022'de. 2005 yılından beri ulaşamadığımız, bizden önceki yayınların pek çoğunun da ulaşamadığı abone sayısına...  
**1000 abone**  
mütavazi bir hedef değil midir?  
**Diaspora Çerkeslerinin tek gazetesi mücadeleye destek verecek, 1000 Çerkes alıyor**

**Kalbini koyacak**  
**1000**  
**kişi olsun**  
**Yaşayacak**  
**Jineps!**

**TEMSİLCİLER VE İLETİŞİM**

**İSTANBUL MERKEZ**  
Serap CANBEK  
Tel: 0532 461 57 96

**ANKARA**  
Albuz GERGIN  
Tel: 0532 484 09 64

**İZMİR**  
İlter Candemir  
Tel: 0553 015 75 73

**BURSA**  
Filiz ÇELİK  
Tel: 0532 654 15 05  
Metin KILIÇ  
Tel: 0541 414 03 81

**ABHAZYA**  
Behice Bağ ÖZVERİ  
bhcbag@gmail.com

**AVRUPA**  
Mehmet ULUŞIK  
Tel: 0179-956 33 12

**ABONELİK VE REKLAM**

**Serap Canbek**  
serap.jineps@gmail.com  
jinepsgazetesi@gmail.com

**E-GAZETE ABONELİK LİNKİ**

<https://fonzip.com/jineps/form/abonelik-formu>

Köşe ve araştırma yazılarının sorumluluğu yazarlarına aittir.  
Okurlar, gereçli ve yazılı itiraz hakkına sahiptir.

# Venezuela ormanlarının koruyucuları

**"Yerli halkların bilgisi, açlığın ve yetersiz beslenmenin ortadan kaldırılmasının en önemli anahtarıdır"**

Serap Canbek

Imataca Orman Rezervi, her sabah saat 05.00'te Kariña yerli halkının kadınlarının sesleriyle çalkalanıyor.

Ormanın Botanamo Nehri'ne bitişik olan yönüne ilerleyen kadınlar, gün içinde kullanacakları suyu taşıyıp cassava unuyla hazırladıkları 'casabe'yi (yuvarlak lavaş) pişiriyor. Kahvaltının ardından ormanda işlerine başlıyorlar. Geleneksel türlerin tohumlarının toplanması, aile fidanlarının kurulması gibi işlerle uğraşan Kariña kadınlarının ekosisteme sundukları katkı çok büyük...

38.219 kilometrekarelik bir alana sahip olan Imataca Orman Rezervi, Venezuela'nın güneydoğusunda yer alıyor. Bolivar'daki bu tropikal orman, birçok canlıya ev sahipliği yapıyor.

29.000'den fazla nüfusa sahip Pemón, Kariña, Warao, Arawak ve Akawaio yerli topluluklarından oluşan etno-kültürel bir hazineye de sahip olan alan, 1961'den beri korunuyor.

Zengin bitki örtüsünün ortasında dolaşan jaguar, geyik, maymun gibi memeli hayvanların yanı sıra dünyanın en iri yırtıcı kuşlarından Harpy kartalı da bu biyoçeşitliliği süslüyor.

**"Ne oy verme ne de sesimizi çıkarma hakkımız vardı"**

Atalarından kalma yöntemlerle doğaya can katan kadınlardan oluşan "Tukupu Ormanlık Halk Girişimi"nin lideri Cecilia Rivas, "Ülkede ne olursa olsun, kadınlarımız kendi topluluklarını güçlendirmek için inisiyatif alıyor" diyor. Liderler, seçim sonucunda belirleniyor.

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Kü-

resel Çevre Fonu'nun (GEF) ortak girişimiyle başlatılan çalışmalar kapsamında kadınlar tarafından lider seçilen Cecilia, "Kariña topluluğunu hep erkekler yönetiyordu. Daha önce ne oy verme ne de sesimizi çıkarma hakkımız vardı" diyor. Ormanlık sektöründe cinsiyet eşitliğini geliştirmeyi de hedefleri arasına alan FAO-GEF projesi, Kariña kadınlarının güçlenmesini sağlarken, biyoçeşitliliğin korunmasında öncü olmalarına da fırsat verdi.

**Ortak yönetim modeli**

Çevreyi katleden madencilik girişimlerine karşı çıkan Kariña kadınlarının, kendi ormanlarına sahip çıkmaya karar vererek kurdukları "Tukupu", bir zamanlar ormanlardaki nehirlerde bolca bulunan küçük ve çizgili bir balığın adı... Madencilik, ormansızlaştırma, orman ekosistemlerine zararlı tarım ve hayvancılık uygulamaları nedeniyle başlayan kuraklık öncesinde topluluğun mutfağında ana yemek olan bu balığın adıyla kurdukları oluşumla, nehir yataklarının canlanmasını ve tukupuların çoğalmasını isteyen kadınlar, Venezuela Ekosozyalizm Bakanlığı'nın "ortak yönetim modeli" kapsamında tahsis ettiği yaklaşık 7.000 hektarlık bir alanı idare ediyor. Arazi hibesi, FAO-GEF projesinin ana başarılarından biriydi. Şu ana kadar 312 hektarlık ormanı restore eden Kariña kadınlarının lideri Cecilia, bu projeye topluluktaki erkeklerin zihniyetlerinin de değiştiğini belirtiyor ve kendilerini "Ormanların gerçek koruyucuları" olarak adlandırıyor.

**Yerli halkların kadim bilgisi**

Birleşmiş Milletler'e göre yerli halklar, dünya nüfusu-



Cecilia Rivas

**'İnsanlık için tohum ekıyoruz'**

Biz Kariña halkı olarak, günlük işlerimizi bitirip bir araya geldiğimizde hayatımız boyunca ne gibi felaketler atlattığımızı konuşur, bu acılarla yüzleşiriz. Tüm bunlara tek bir yolla göğüs geriyoruz: Tohum ekerek...

İnsanlık için tohum ekıyoruz, çünkü büyükanne-lerimizin ve büyükbabalarımızın bize öğrettiği şifalı bitkilerin tümü burada yeti-

şiyor. Ormanlarda büyüdük ve tüm cevapların orada olduğunu biliyoruz.

Şehirli insanlar, ağaçların değerini unuttu. Varoluşumuzun petrol ve altına değil, su ve ormanlara bağlı olduğunu unuttular. Biz ise bunu hiç unutmamak ve o yüzden tohum ekmeye devam ediyoruz.

Cecilia Rivas

Tumeremo kasabasında kurulan pazarda bal ve cassava unu satan Kariña kadınları, işleri COVID-19 pandemisi nedeniyle sekteye uğramış olsa da gelecekte umutlular...

**"Tukupular çoğalsın"**

Kariña kadınlarının biyoçeşitliliğe sundukları katkıya teşekkürümüzü "Tukupular çoğalsın" dileğiyle seslendirelim mi?

